martha bibescu

ISBN 973-21-0563-1

1484

lei 10 000

editura minerva

E foarte greu de găsit o definiţie a acestui roman şi asta e probabil marea lui calitate. Este fără îndoială un eseu, ţinând seama de numeroasele aforisme asupra vieţii, nenorocirii, incestului (pe care Martha Bibescu nu-l condamnă!), căsătoriei, frumuseţii trecătoare a femeilor, inconştienţei şi răutăţii bărbaţilor. Lanţul de incesturi e de fapt „o fatalitate regizată de timp" şi inspiraţia de Montesquieu. [...] Meritul enorm al Marthei Bibescu a fost de fapt curajul de a ataca o astfel de temă şi toate implicaţiile ei morbide sau patologice. Acest roman al resentmantuer, fatalităţii şi nebuniei străluceşte ca un soare negru pe cerul plin de aştri al creaţiei ei literare bogată şi barocă.

CONST. POPESCU

martha bibescu

1484

fondată în 1895 bpt serie nouă

martha bibescu

papagalul verde

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE
BIBLIOTECA ALEPH

Ilustrația copertei: DUMITRU VERDEȘ

În Biblioteca pentru toți vor fi editate două romane de Martha Bibescu: *Papagalul verde* și *Egalitate*. Al doilea roman, *Egalitate*, va fi tipărit în anul 1999.

Le Perroquet Vert
par la Princesse Bibesco
Paris, 1924

martha bibescu

papagalul verde

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
CONST. POPESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 2000

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0563-1

PREFAȚĂ

La apariția *Papagalului verde*, în 1924, Martha Bibescu are 38 de ani și s-a stabilit din nou la Paris după ce-a petrecut anii primului Război Mondial (1914–1918) în România și apoi în Elveția, împreună cu mama ei. Este o perioadă dificilă, căci revenirea la Paris a fost anticipată de zvonurile persistente ale unei așa-zise colaborări cu nemții în timpul ocupației Bucureștiului și a plecării ei din țară. Martha Bibescu contează pe un singur lucru pentru a fi din nou acceptată de societatea franceză, de aristocrați și de mediile politice: are o reputație literară solidă și variată. A început prin a scrie poeme parnasiene, unele rămase în manuscris, altele apărute prin reviste literare; în 1908, ca urmare a unei călătorii în Persia, a înaintat spre publicare la Hachette manuscrisul lucrării *Cele opt paradise*, evocări lirice și docte ale voiajului întreprins în compania soțului și a unui grup de prieteni. Martha e pe cale să se consacre; această prințesă balcanică, înrudită prin soțul ei cu unele din cele mai selecte familii aristocratice din Franța, fină, inteligentă, erudită, vorbind și scriind franceza mai bine decât francezii, și mai ales de o frumusețe și eleganță impunătoare, a cucerit lumea literară: o scriitoare pe cât de talentată, pe atât de bine informată despre problemele politice ale vremii.

Robert de Montesquiou, cerberul aristocrației literare, se declară, cel puțin deocamdată, cucerit de ea, la fel ca și celebritățile epocii: Proust, Claudel, Francis Jammes și mulți alții. În anul următor,

Academia Franceză îi decernează Marele Premiu pentru *Cele opt paradise*, consacrare rapidă și neașteptată.

În 1912 așteptările admiratorilor săi sunt satisfăcute de o biografie romantică, *Alexandru Asiaticul*, evocare puternic lirică și metaforică a virtuților misteriosului împărat al grecilor, angajat într-o luptă celebră cu Persia. Cartea e salutată cu noi ovații: personaj istoric, cadru mitic și fabulos, limbaj exaltat, singurul capabil să reliefeze un personaj atât de ilustru. O carieră în ascensiune rapidă: a devenit nu numai amica poeților, dar și un personaj marcant în lumea rarefiată a foburgului St. Germain, deși unii au rezerve asupra idilei ei cu prințul moștenitor al Germaniei. Războiul și complicațiile lui amână până în 1921 activitatea Marthei Bibescu. Pentru a câștiga o parte din admirația pierdută, Martha Bibescu se face cronicara mamei soacrei ei, ale cărei scrisori le adnotează, prefațează și publică în 1921, sub titlul *O fiică a lui Napoleon*. Încercare de a dovedi prin legăturile foarte labirintice ale soacrei ei că, de fapt, în sângele fiicei și al copiilor acesteia curge sânge napoleonian. Prefațat de Frédéric Masson, volumul e mai ales o încercare de legitimizare a aristocrației ei. Doi ani mai târziu publică *Izvor, țara sălciilor*, un tablou idilic și bucolic al vieții din România, „țara sălciilor". Tonul reamintește efuziunile romantice din notele de drum sau biografia precedentă.

În viața ei publică, Martha, căsătorită încă din 1902 cu prințul George Valentin Bibescu, și mama unei fetițe, Valentina, născută în 1903, circulă, mai ales la Paris, în compania abatelui Mugnier, confesorul lumii mari și un om de un gust rafinat. În acești ani s-au petrecut și alte schimbări în viața ei: a devenit o scriitoare de limbă franceză, și numai de limbă franceză, a renunțat la religia ortodoxă în favoarea celei catolice și a devenit „Princesse Bibesco". La fel ca mediile aristocratice și literare pe care le frecventează, Martha Bibescu afișează o intransigență morală și o rectitudine spirituală ce par inspirate de lecturile repetate din Chateaubriand.

Papagalul verde face senzație, deși nu aceea așteptată de autoare. Cititorilor le vine greu să recunoască în autoarea acestui roman morbid pe pioasa și sobra prințesă. Romanul e transparent autobiografic, mai

ales pentru cei din România care erau la curent cu problemele penibile ale soților Bibescu și ale familiilor lor. În prima lui parte, romanul e un fel de răfuială brutală cu mama și sora ei. Iată pe scurt datele biografice care au servit aproape identic la structurarea epică a cărții: Martha s-a căsătorit la 16 ani cu un bărbat cu șapte ani mai mare ca ea. Căsătoria a reprezentat și o evadare din atmosfera sumbră și deprimantă a familiei Lahovari.

La nașterea ei, Martha fusese precedată în familie de o soră, Ioana, care va muri în 1911, și de un frate, George, născut în 1884, speranța disperată a doamnei Lahovari de a avea un moștenitor bărbat. În 1892 moare George, iar încercările doamnei Lahovari de a avea un nou fiu se soldează cu eșecuri: urmează în ordine, după Martha, Marietta, moartă la scurt timp după naștere, apoi Madeleine, în 1893, și Marguerite în 1897. Între doamna Lahovari și cele patru fiice ale ei (e ciudată predispoziția pentru nume care încep cu MA: *Ma*rtha, *Ma*rietta, *Ma*deleine, *Ma*rguerite) s-a creat o prăpastie, s-a strecurat un fel de indiferență față de ele, ca și cum ar fi fost răspunzătoare de moartea fratelui lor. Mama are un fel de ranchiună tenace și irațională împotriva fiicelor ei și ajunge să le evite și să le ignore. Starea mintală a doamnei Lahovari alunecă într-o melancolie morbidă, din care doar sinuciderea ei la Lausanne în timpul războiului o va scăpa de fantomele care o bântuiau.

Situația nu e cu nimic mai bună în ce privește relațiile dintre surori. Marguerite, fire capricioasă și cam instabilă, care a moștenit evident temperamentul mamei ei, se sinucide acasă la sora ei Madeleine, căsătorită în Italia cu un diplomat. Martha își acuză singura soră încă în viață de-a fi contribuit voluntar și premeditat la această moarte prematură și îi va purta lui Madeleine o ranchiună demnă de mama ei, refuzând să mai aibă de-a face cu ea până la moarte. Este vorba de o perioadă de 55 de ani.

Iată canavaua *Papagalului verde*. Cadrul e diferit, ne aflăm la Biarritz într-o familie de exilați ruși. Povestitoarea, căci romanul e scris la persoana întâi, descrie familia: un frate mort de mic, adulat și adorat de mama lui, două surori mai mari, Elizabeth și Anne, pierdute

prin pensioane, o altă soră mai mică, moartă la naștere, apoi Olga, demonul familiei și cea răspunzătoare de moartea lui Marie, sora lor cea mai mică. Datele sunt strict biografice, până și numele domnișoarei Grey, institutoarea engleză a familiei Lahovari, apare în carte, la fel ca bătrâna doică, vezi mama Uța sau Maria; domnișoara Vignot e domnișoara Viaud, preceptoarea franceză angajată de familia Lahovari.

Casa enormă și rece în care locuiesc la malul oceanului, clădită pentru a adăposti o familie numeroasă, e un fel de cavou: mama își plânge fiul dispărut, în compania unei cumnate din Anglia, mătușa Alix, la fel de neurastenică și de bizară ca și ea, îl evocă pe Sașa, îi comemorează moartea ca pe o aniversare a unei noi vârste, îi aranjează hainele pe pat, aprinde lumânări votive și continuă să discute despre el ca și cum ar fi trăit și ar fi continuat să existe în toți acești ani scurși de la moartea lui. Eroina crește în prezența acestui dispărut, mai viu decât toți cei care îl evocă necontenit și jignitor la adresa surorilor lui.

Pe acest fundal sinistru apare papagalul verde, scăpat într-o duminică dintr-o casă de lângă biserică, și care s-a așezat pe manșonul eroinei. „Obiectul dragostei mele" e o izbucnire de culori, de libertate și de exotism în viața posomorâtă dusă acasă. Deși mătușa Alix ar dori să i-l cumpere, părinții se opun cu strășnicie, susținând că pasărea e primejdioasă, aduce boli și, firește, e o insultă la adresa celui mort. „Momentul de fericire... atunci când iubeam fără să vreau nimic" îi adâncește tristețea și planurile de sinucidere de care o scapă domnișoara Vignot.

Căsătorită la 16 ani, o altă coincidență, cu un văr — Bibeștii erau înrudiți cu familia Lahovari — Martha se pomenește soția unui sportiv — George Bibescu era automobilist și aviator — și un fel de anexă la partidele lui de polo pe cai. Soțul indiferent moare însă într-un accident și povestitoarca rămâne văduvă tânără și grabnic consolată.

Dacă până în acest moment romanul păstrează totuși o notă realistă, ceea ce urmează a uimit cu siguranță pe admiratorii ei catolici și profund morali. Mai întâi o serie de coincidențe aiuritoare, menite să stabilească impresia și apoi certitudinea unei fatalități în familie, un

fel de blestem ereditar, împrumutat din *Scrisorile persane* ale lui Montesquieu.

Cu puțin înainte de moartea soțului, povestitoarea îl însoțește la moșia familiei ei de la Gacina, unde le cunoaște pe mătușa și pe bunica ei care îi declară că seamănă „ca două picături de apă" cu Maria Sergheevna Dolgorukina, o străbună a ei. Totodată eroina seamănă leit și cu sora ei mai mică, Marie, cea pe care o urăște Olga. Străbuna avea un frate, Alexandru, deci Sașa, un tânăr ofițer de care s-a îndrăgostit. Bunicul lor, Ivan Pavlovici, a luat parte la conspirația împotriva împăratului Paul și a fost exilat pe viață la Gacina. Lucrurile continuă să se complice, căci bătrânul moare nebun, iar fiica lui, mama celor doi copii incestuoși, moare „din dragoste pentru burghez". Între timp, fratele și sora, care și-au luat ca pseudonim numele de Apheridon și Astarte, vezi *Scrisorile persane*, sunt descoperiți de părinți și siliți să se despartă. „Nici măcar nu știau că săvârșeau o crimă, atât erau de îndrăgostiți unul de altul." Alexandru se sinucide, sora face o căsătorie nefericită, dar se regăsesc în moarte, fiind îngropați unul deasupra celuilalt în cavoul de la Gacina.

Acestei premise incestuoase îi urmează o punere în scenă a destinului cu totul fantastică și care ajunge în curând la un absurd total. O dată cu revoluția rusă din 1917, tatăl eroinei pleacă la Stockholm să reglementeze afaceri de familie cu un avocat de acolo. Fiica lui îl urmează la cererea lui, aducând unele documente din Franța. La sosirea ei în Suedia află de moartea tatălui. Avocatul o îndreaptă spre o familie de ruși exilați, Soltikov, care au un fiu, Felix, menit să-l salveze pe țar din captivitate: „Felix avea o misiune sfântă de îndeplinit: să-l răpească pe țar, ținut prizonier de bolșevici la Tobolsk", așa cum o încredințează pe povestitoare doamna Soltikov. După spusele ei, destul de criptice, fiul era ținut în carantină de autoritățile suedeze și nu putea realiza marea lui misiune în viață decât cu ajutorul tinerei văduve. Soluția propusă de ea e foarte extravagantă, dar cartea a încetat între timp să mai pretindă că reflectă realitatea: tânărul Felix avea să se îmbrace în haine de femeie, să-și taie părul și să treacă drept fiul cameristei eroinei, urmând să-l ia cu ele din țară pe baza unui

pașaport fals întocmit la repezeală. „Aveam să aduc în Franța un tânăr care ar fi trebuit să treacă drept fiul minor al tatălui decedat... Felix va deveni fratele meu."

Așa cum cititorul își dă seama cu mare stupefacție, Felix e fiul ilegitim al tatălui povestitoarei cu doamna Soltikov! Planul se îndeplinește și ajung în Franța unde dau de o situație pe măsura complicațiilor din Suedia.

Marie s-a îndrăgostit de un tânăr ofițer englez, Renellino, fiul unei aristocrate engleze, situație împrumutată de Martha Bibescu din aventurile sentimentale ale lui Marguerite Lahovari în timpul războiului. Tânărul firav și cam distrat nu vibrează însă la atențiile lui Marie.

Felix ia numele de Sașa, deci Alexandru, și se îndrăgostește de Marie, care însă îl iubește pe Renellino. Ca urmare a intrigilor Olgăi, măritată între timp cu un aventurier, Marie se sinucide în parc exact acolo unde încercase și povestitoarea să se spânzure. Sașa, adică Felix, se îndrăgostește de eroină fiindcă seamănă leit cu sora ei, el fiind însă fratele lor! Se repetă istoria cu Maria Dolgorukina și Alexandru-Sașa. Ca și străbunul plecat să lupte la Waterloo, Sașa își urmează menirea lui de salvator al țarului și pleacă în Rusia. Eroina face bilanțul: o soră nebună, alta nevropată; mama e într-un azil de nebuni; tata a murit; Marie a murit; Olga a dispărut. Coloneii englezi din casă au plecat în Anglia, ca și Renellino. Până și servitorii dau bir cu fugiții. Fatalitatea și-a spus cuvântul: tatăl și mama ei erau veri; Felix și Marie erau frați; povestitoarea și Felix erau frați. Concluzia povestitoarei e că numai retragerea din lume, și anume la o mânăstire din India, îi va aduce liniștea și va evita lanțul de tragedii și de incesturi. Îi lasă domnișoarei Vignot papagalul verde pe care l-a primit între timp de la unul din coloneii aflați în convalescență la ea acasă: „Dacă Felix m-a iubit e fiindcă m-a luat drept o alta și am să am destul curaj pentru a rezista atracției unei iubiri atunci când știu că nu sunt adevăratul ei obiect... A muri nu ar fi de ajuns; doresc să mor de propria mea moarte", iată rândurile finale ale acestui roman, descris de autoare în prefața dedicată lui Antoine Bibescu drept „un eseu romantic".

E foarte greu de găsit o definiție acestui roman și asta e probabil marea lui calitate. Este fără îndoială un eseu, ținând seama de numeroasele aforisme asupra vieții, nenorocirii, incestului (pe care Martha Bibescu nu-l condamnă!), căsătoriei, frumuseții trecătoare a femeilor, inconstanței și răutății bărbaților. Lanțul de incesturi e de fapt „o fatalitate regizată de timp" și inspirată de Montesquieu. Papagalul verde, simbolul dorinței nerealizate și mai târziu abandonate, nu reușește să împrăștie doliul care „înnobilează". În locuința tenebroasă a familiei „dorința e o pasăre rapace".

Narațiunea extrem de bizară și-a găsit și un stil corespunzător: în locul frazelor bogate, lirice și maiestuoase din notele de drum din Persia sau din imaginea de Epinal a unei Românii de carte poștală ilustrată, apare o notație scurtă, reținută, indiferentă și chiar cinică, care ar încânta pe unii critici. Povestitoarea se referă la surorile ei drept „copiii mamei mele". Paul Claudel e mistificat de roman căci are sentimentul că e scris cu o peniță înmuiată în vitriol și că mirosul de tămâie sfântă și de confesiune e de fapt odoarea pestilențială a infernului.

Acest roman al nebuniei, sinuciderii și incestului se desfășoară într-un cadru funebru: mânăstiri de călugărițe bernardine care au făcut jurământul tăcerii și al renunțării la toate bucuriile vieții, morminte, cavouri, răniți de război, ciopârțiți de mâini, picioare sau de toate membrele, aziluri de nebuni și în final moartea, suprema egalizatoare a tuturor dorințelor nerealizate.

Meritul enorm al Marthei Bibescu a fost de fapt curajul de a ataca o astfel de temă și toate implicațiile ei morbide sau patologice. Acest roman al resemnării, fatalității și nebuniei strălucește ca un soare negru pe cerul plin de aștri al creației ei literare bogată și barocă.

Între 1924 și 1935, când apare *Egalitate*, ultimul roman al Marthei Bibescu, activitatea ei literară se desfășoară sub semnul unei tematici baroce: *O vizită la Béchellerie*, acasă la Anatole France; *Catherine-Paris*, romanul ei de mare succes; *Turcoaza*, povestiri exotice; *La bal cu Marcel Proust*, scrisori și adnotații; *Noblețe de robă* (de roche?), articole despre modă publicate în *Vogue; Patru portrete*

(sau *Portrete de bărbați*?), printre care și cel al regelui Ferdinand; *Zile în Egipt*, note de drum; *Casa bunului Dumnezeu*, evocări; *Pagini din Bucovina și Transilvania*, descrieri; *Cruciada pentru anemonă*, scrisori; o prefață la romanul *Smaralda* de Lordul Thomson of Cardington și *Scrisori ale unor luptători englezi*, traduceri de scrisori trimise de soldații englezi în primul război mondial. Iar apoi, în 1935, *Egalitate*, care explodează ca o bombă, deși de data asta de natură politică.

Ca și în *Papagalul verde*, Martha Bibescu se inspiră dintr-o experiență personală tragică. Căsătoria ei la 16 ani cu George Valentin Bibescu a făcut-o prințesă, a introdus-o în mediile aristocratice de la Paris și i-a dat o fiică. Dacă fațada pe care o arată lumii e una de invidiat, o femeie foarte frumoasă, talentată, celebră, curtată de scriitori, oameni politici sau de lume, amica lui Proust, Cocteau și Claudel, în viața ei intimă lucrurile se desfășoară cu totul altfel. După afirmațiile lui Ghislain de Diesbach, biograful ei, Martha Bibescu, după ce-a dat naștere fiicei ei în condiții grele, când era să-și piardă viața, ar fi renunțat la orice contact sexual cu un soț cu care nu avea absolut nimic în comun. După primul moment de infatuare cu un bărbat la rândul lui chipeș, un sportiv de clasă internațională, un adulat al femeilor frumoase, cărora nu le poate rezista, Martha îi declară abatelui Mugnier că nu mai are nici o legătură cu soțul, care, printre altele, ar fi fost infectat cu o boală venerică luată de la una din amantele lui. Reproșurile aduse soțului apar în scrisorile către abate: un om senzual, inconstant, superficial. De fapt, între Martha, mare amatoare de saloane literare sau aristocratice, de recepții, baluri, serate, premiere, abați literari, prinți și duci, prim-miniștri și regi galanți, gen Alfons XIII al Spaniei, și soțul ei, interesat de aviație, curse de mașini și mecanică în general, nu există decât un fel de amintire a unei iubiri scurte și nefericite. George Bibescu o înșală, și nu e de mirare ținând seama că Martha e fie plecată în străinătate, fie înconjurată de diplomați și oameni de lume străini veniți în vizită la Posada și mai târziu la Mogoșoaia. Există un dicton celebru: „ceea ce mă deranjează în moralitate e moralitatea altora", și Martha îl

ilustrează de minune. După idila ei publică cu prințul moștenitor al Germaniei, care e catolic, căsătorit și are copii, urmează o alta cu lordul Thomson, pe atunci atașat militar la București și apoi încă una cu prințul de Beauvau-Craon, descendentul unei mari familii aristocratice franceze. Toate se termină neplăcut.

La începutul anilor '20 Martha îl cunoaște pe René de Jouvenel, politician socialist radical, un om cu un trecut pitoresc și instructiv: fiul nelegitim al unei femei de serviciu, Jouvenel e tipul demagogului politic parvenit și cinic. În ciuda ideilor lui radicale, cu care și-a început cariera ca ziarist în provincie, René de Jouvenel se căsătorește cu fiica unui patron de ziar, în cea mai bună tradiție a romanelor populare. E un tip venal și duplicitar, care și-a publicat vituperațiile anti-monarhiste și anti-aristocratice în ziar și a ajuns deputat. Asta însă nu-l împiedică să divorțeze de prima soție în favoarea lui Isabel de Comminges, o aristocrată, obiectul fostelor lui atacuri nemiloase în ziarul fostului socru. O abandonează însă și pe ea pentru Colette, scriitoarea, fire boemă, bizară și pasionată care va imortaliza romanța lor în cuvinte rămase nemuritoare: „Îmi lipsește îngrozitor prezența unei ființe nedemne". Lui Colette, și ea părăsită, îi urmează Martha Bibescu, o altă aristocrată, și încă una notorie și infatuată de „prințesăria" ei. Nu rămâne însă nici cu ea prea mult, căci își ia o nouă amantă în persoana lui Germaine Patat, o croitoreasă! În fine, lista se încheie în toată splendoarea ei ridicolă, prin căsătoria lui cu doamna Charles-Louis Dreyfus, una din cele mai bogate femei din Franța.

Iată omul de care s-a îndrăgostit Martha Bibescu nebunește și e gata de data asta să renunțe la soț, la titlu, la fiică și la veniturile substanțiale aduse de fabrica de ciment a soțului de lângă Posada.

Aventurile extramaritale anterioare eșuaseră inevitabil, susține Martha Bibescu în scrisorile ei adresate abatelui Mugnier, datorită unei promisiuni făcute de ea prințesei Bibescu, mama lui George, născută prințesă Riquet de Caraman-Chimay și fosta soție a prințului de Beauffremont, de care divorțase în urma unui scandal enorm care făcuse senzație sub cel de-al Doilea Imperiu. Temuta doamnă, retrasă

la Posada, cunoaște firea instabilă a lui „Pufi", și îi cere nurorii ei să nu-l părăsească niciodată!

Ostracizată de aristocrația franceză ca urmare a divorțului ei, soacra Marthei Bibescu e un exemplu pe care Martha nu vrea să-l urmeze, declară ea, deși există și alte motive, poate mai puțin elevate decât acesta. Prințul moștenitor ar fi o partidă interesantă, fiind foarte îndrăgostit de ea, dar nu are chef să-și lase soția și copiii; Thomson nu e încă lord, e sărac, trăiește dintr-o leafă mică și locuiește într-o cameră mobilată, o situație care nu o încântă deloc pe Martha Bibescu. Prințul de Beauvau-Craon e foarte arătos, rafinat, de neam mare, dar are o mamă care se opune cu furie la căsătoria unicului ei fiu cu această prințesă danubiană divorțată. Și-a amenințat fiul — și vorbește serios — cu dezmoștenirea. Partida, atrăgătoare prin numele viitorului soț, e totuși o afacere proastă, căci nu-i aduce un venit capabil să-i asigure un stil de viață european demn de ambițiile și poziția ei în literatură și societate; pasiunea se destramă după o lungă agonie romantică, cu scrisori, vizite și jurăminte.

René de Jouvenel nu are un nume, nu are bani, dar are un trecut pe cât de dubios pe atât de fascinant. Martha Bibescu, abandonată rapid de amantul necredincios, plânge pe umărul mamei lui și îi așteaptă revenirea. Pentru el e gata să renunțe la titlul ei de prințesă și chiar și la fabrica de ciment, ca să nu mai pomenim de poziția ei socială.

Egalitate e inspirat de celebrul dicton al Revoluției Franceze: *Libertate, Egalitate, Fraternitate!* și folosit pentru a demonstra falsitatea lui. Cartea se deschide cu un cadavru: prințesa de Lambesc, călătorind cu mașina pentru a aduce cenușa soțului în cavoul familiei din cartierul St. Germain, are un accident rutier și se pomenește sub cadavrul șoferului, de unde e scoasă de Pierre Caniot, deputat socialist radical care întâmplător trecea cu mașina pe alături. Caniot, al cărui nume e luat de la numele cameristei Marthei Bibescu, Blanche Caniot, scoate trupul prințesei din mașina zdrobită și de sub trupul șoferului. Urmează între cei doi o idilă romantică: flori, vizite pe ascuns, căci se

tem de reacția lumii sau de opinia publică, reprezentată în cazul lui Caniot de partidul lui socialist și colaboratorii lui, iar în cazul prințesei de casta ei, și mai ales de socrul ei, ducele d'Elboeuf, mare senior feudal, dușman de moarte al revoluției și tot ce-a adus ea în Franța, începând din 1789!

Drumul deputatului spre inima prințesei e plin de hârtoape: Caniot, fără să vrea, face gafă după gafă, când e vorba de fostele goblenuri ale familiei Lambesc sau de mormântul câinelui Mariei Antoaneta, aflat în grădina palatului din St. Germain la Paris.

Această „lume deosebită" îl descumpănește pe ministrul socialist, obișnuit cu mitinguri de protest și demascări în Senat. Doamna de Lambesc, care se teme de reacția socrului, meditează la ironia situației și are sentimentul că ar fi putut exista o soluție: „Se simțea fericită când își spunea că dacă Pierre s-ar fi născut în țara unde văzuse ea lumina zilei (Scoția), regele n-ar fi ezitat să-i ceară sfatul și, în curând, recunoscând în el darul de-a conduce, l-ar fi făcut *pair*, pentru a mări cu această nouă contribuție cursul fiduciar al acestei valori cu totul englezească: noblețea." Ipoteza e mai degrabă fantezistă, ținând seama, în primul rând, că Pierre Caniot nu e deloc interesat să devină aristocrat.

Legătura lor, la început discretă, ajunge, ca în toate aceste cazuri, de notorietate publică și se complică serios: pe scenă apare o anticărească repulsivă, duplicitară și dementă, îndrăgostită în secret de Pierre și presupusă a reprezenta din viața reală pe Elena Văcărescu, cu care Martha Bibescu a dus un război verbal. E vorba de o descriere nemiloasă, brutală și directă a cunoscutei femei politice și literare a epocii.

Domnișoara Eudoxie, în ciuda numeroaselor ei manevre, nu reprezintă nici pe departe o barieră atât de serioasă ca cea ridicată de vederile regaliste și iraționale ale fiului doamnei de Lambesc care, în jurnalul lui, îl numește pe Pierre Caniot „omul negru", un fel de fiară comunistă, răspunzător de executarea familiei imperiale ruse! Prințesa are deci de înfruntat nu numai un socru cu vederi feudale, dar și un fiu la fel de încăpățânat în prejudecățile lui de clasă și castă.

Soluția găsită de prințesă e cea de a aduce la Paris pe fratele ei, ducele de Montjoye, mare aristocrat scoțian și om politic interesat de stabilirea unei păci sigure în lume. Fratele și amantul aveau să se cunoască și să clădească un pod peste diferențele lor de clasă sau politice. Ducele se leagă strâns de Pierre, în care recunoaște un colaborator inteligent și gata să urmeze sugestiile lui pentru a asigura pacea. Tot fratele scoțian se va ocupa și de băiețelul rebarbativ, pe care îl va lua cu el în Anglia, unde educația din școlile publice îl va debarasa de ideile lui reacționare.

Finalul cărții e precipitat: în câteva pagini aflăm retroactiv și dintr-un ferpar că cei doi amanți nefericiți s-au căsătorit în cele din urmă, dar că deputatul a fost asasinat la scurt timp după aceea de nebuna de Eudoxie, mânată de o gelozie criminală. Rămasă singură, doamna de Lambesc, acum văduva Pierre Caniot, născută lady MacNab, moare și ea neconsolată: „Mormântul săpat la cererea ei se află la marginea drumului și marchează locul accidentului. Iar Pierre, singur, se odihnește fără posteritate în acel loc steril (Parthenonul) rezervat gloriilor Franței și unde familiile nu sunt admise. Pământul aceleiași țări îi păstrează la sânul lui, deși despărțiți, inegali în fața morții."

Mesajul cărții, inspirat de lozinca celebră a Revoluției Franceze, își găsește exprimarea în imposibilitatea celor doi soți de-a fi îngropați împreună, datorită tradițiilor ridicole și manevrelor politice ale epocii. Fără îndoială că principiul nobil al „Egalității" e o utopie, ca și cel al libertății și fraternității universale sau măcar franceze. Martha se uită la fenomenul revoluției și trage la țintă exact și ucigător: prima Republică Franceză (1792–1799) s-a încheiat, după Teroare (1792–1794) cu Primul Consulat al lui Napoleon, urmat în 1804 de Primul Imperiu (1804–1815). Franța i-a executat pe Ludovic al XVI-lea și pe Maria Antoaneta, împreună cu mii de alte persoane, pentru a scăpa definitiv de monarhie. Dar viața Primei Republici e scurtă, iar Napoleon nu numai că va crea o nouă aristocrație, dar va institui prima poliție secretă și va îngrădi serios libertatea presei. Revenirea Burbonilor în 1815, ca și „Monarhia din iulie" a lui

Louis-Philippe conduc la revoluția din 1848 și instaurarea celei de-a Doua Republici: 1848–1852. Francezii au scăpat de un rege și au votat pentru un împărat: Napoleon al III-lea, cu care, după înfrângerea lui în timpul Războiului cu Prusia, Franța intra în cea de-a Treia Republică, în 1870, cea mai îndelungată.

Martha Bibescu scrie cartea la jumătatea anilor 1930 când Franța își schimbă președinții și primii miniștri cu regularitatea fanteziilor politice de dreapta sau de stânga. Pe acest fundal de promisiuni ratate, de speranțe trădate și de inconstanță a maselor care uită prea repede trecutul și riscă să-l repete, scriitoarea se folosește de idila dintre două persoane reprezentând clase sociale opuse și se înarmează pentru un tir panoramic al celor mai sacrosancte principii franceze; lozincile politice demagogice ale stângii: „Cetățeni! Muncitorii celei de-a Patra Republici (de fapt, e vorba de a Treia!)"; cercurile aristocratice doritoare să-și însușească pe noii miniștri: „Grupurile, secțiile, cluburile, toți acești puri care l-au adus la putere au nevoie de reputația lui și mai ales de legenda lui"; „opinia publică", prost informată și stupidă, care o transformă pe prințesă într-o femeie depravată: „cu inele pe toate degetele și dând pe gât grenadină"; aristocrații senili, rupți de realitate și aroganți: „trebuie să fi păcătuit de orgoliu toți acești aristocrați și aristocrate din Franța pentru ca amintirea lor să fi rămas atât de vie, încât singurul cuvânt prietenos al poporului la adresa lor, după ce li s-au luat toate drepturile, să fie doar lauda că nu sunt orgolioși (!)"; restaurările politice și mai ales monarhice: „Stafiile sunt o companie de nesuportat, încât mai devreme sau mai târziu toți incendiatorii devin administratori de muzee". Ciudată remarcă, aproape premonitorie, ținând seama de faptul că palatul Mogoșoaia îi va fi confiscat autoarei și transformat de noii satrapi comuniști în muzeu.

În acest tir concentric, Martha Bibescu țintește mai ales spre două fenomene tipice societății franceze: în primul rând înclinarea francezilor de a trata pe oricine nu e din clica lor drept „acei oameni" (*Ces gens-là*); al doilea obiectiv, la fel de vulnerabil și de penibil pentru francezi, este marea demagogie a revoluției, nu numai în dictonul mai publicitar, dar mai ales în faptele ei. La moartea

bătrânului duce d'Elboeuf, Pierre Caniot se duce la cimitirul Picpus, rezervat familiilor aristocratice ai căror membri au fost executați în timpul Teroarei și aruncați într-o groapă comună, sau cel puțin așa crede el până în clipa când, aflându-se în incinta bisericii unde asistă la serviciul funebru, își lasă privirea să alunece pe listele de „victime" înscrise pe pereți: „Avu deci timpul să se uite în jur... Inscripția conținea numele a o mie trei sute de condamnați ai anului II, pe care Tribunalul Corecțional al Comunei Parisului îi ghilotinase în Place de la Barière-du-Trône. Relatarea doamnei de Lambesc îi reveni în minte cu o claritate ciudată. Începu să caute pe listă numele celor trei străbune de care vorbise ea ...și află cu stupoare amestecată cu groază care era statutul civil al celor o mie trei sute de dușmani care se odihneau în cele două gropi comune săpate în Grădina Picpus. Acolo unde nu se aștepta să găsească decât aristocrați, dădu peste o mulțime de nume plebeiene... Pentru fiecare canonic, fiecare preot refractar, pentru fiecare ducesă, pentru fiecare conte: zece căruțași, zece muncitoare brodeze, zece profesori de matematică și până și un ermit, de profesiune țesător..."

Observație pătrunzătoare și atât de adevărată, deși rar recunoscută, mai ales din partea unei aristocrate: „Revoluția a încălțat pantofii morților". Ce bine se aplică astăzi această remarcă atât revoluției ruse, dar mai ales celei comuniste din România, patria Marthei Bibescu: pentru fiecare fost ministru, fost industriaș, militar, politician sau moșier, sute de studenți, de țărani, de învățători, de oameni din popor, în numele cărora s-au comis toate atrocitățile. Cartea capătă brusc nu numai o calitate de viziune, dar mai ales de avertisment. Cu zece ani mai înainte de schimbările „revoluționare" din România, Martha Bibescu își prevestește inconștient plecarea din țară, pierderea averii, sărăcia și disperarea, toate cauzate de un fenomen social profund demagogic.

Dacă *Papagalul verde* a lăsat cititorilor și mai ales criticilor și admiratorilor o impresie incertă în ce privește ideile exprimate în paginile cărții, *Egalitate* nu se mai pretează la nici un echivoc. Cartea e boicotată masiv deși în tăcere. Furioși de-a fi atacați atât de frontal

în tot ce cred ei a fi mai sfânt în Franța, criticii, politicienii și chiar publicul de rând se simte vizat, insultat, calomniat. Nimeni nu găsește timp să discute afirmațiile din roman și cu atât mai puțin să le combată. Peste carte se așterne o tăcere lungă. *Egalitate*, spre deosebire de majoritatea cărților Marthei Bibescu, traduse imediat în engleză, germană și chiar poloneză, e dată uitării și nu va fi niciodată reeditată.

Faptul de a deranja atât de rău pe toată lumea e marca unui mare scriitor, a unui spirit acid, nemilos și intransigent. Acest roman al unei idile grefată pe un pamflet politic exprimă o calitate puțin cunoscută a scriitoarei, și anume aceea de pamfletară. Portretul Elenei Văcărescu adaugă o altă dovadă capacității ei de a fi extrem de critică atât cu francezii, cât și cu lumea ei.

Există în roman și unele atitudini ambigue, ca și unele naivități de politică internațională. Ambiguitatea cea mai evidentă privește atitudinea Marthei Bibescu în legătură cu o anumită parte a aristocrației franceze, față de care vădește o admirație amestecată cu invidie. Prințesa de Lambesc, cu care este posibil s-o identificăm pe autoare, aparține unei aristocrații „istorice", adică purtătoare de nume care au avut o rezonanță istorică sau literară: Montesquieu, Chateaubriand, de Guiche, Noailles și alții. Excepția se extinde și asupra aristocrației scoțiene, vizitată de Martha, și care pare să aibă un caracter democratic, întrucât stăpânii castelului iau masa cu servitorii sau se roagă împreună. Teza e dezvoltată pe larg de Ghislain de Diesbach în biografia lui foarte pertinentă și pătrunzătoare. Excepțiile apar, nici vorbă, și în mijlocul politicienilor socialiști, vezi cazul lui Caniot.

Naivitatea cea mai mare este legată de soluțiile propuse de ducele de Montjoye, un aristocrat scoțian catolic, făcute lui Pierre Caniot, omonimul lui politic. Dacă ar fi să-l credem pe duce, există o soluție practică la amenințarea războiului, venită de peste graniță, din Germania. După ce denunță incompetența și extravaganța Ligii Națiunilor, devenită un fel de restaurant internațional de lux, ducele are sentimentul că există o soluție pe cât de simplă pe atât de practică... și de naivă: tipărirea unei mărci internaționale, folosită în toată lumea, și chiar în Japonia, urmând ca banii adunați de pe urma comercializării

ei să fie folosiți pentru construirea unei flotile aeriene internaționale care să patruleze aerul și să pedepsească țările belicoase. Încântată de propunere, prințesa de Lambesc vine și ea cu o sugestie: „Le vorbi de un drapel care ar fi trebuit inventat pentru a aduna oamenii în jurul acestei idei... Propuse să fie pictat un curcubeu... Fundalul va fi alb, culoare care le rezumă pe celelalte șapte."

Această idee apare la patru ani înainte de ocuparea Poloniei și peste un an a Franței. Culmea ironiei e că Japonia, aleasă de duce pentru a servi ca exemplu de țară participantă la „marca internațională", se va alătura Germaniei naziste, Italiei fasciste și va participa la marele măcel mondial.

Aceste naivități nu impietează însă asupra caracterului de pamflet social atât de virulent, de precis și de larg îndreptat împotriva instituțiilor corupte și a mentalității greșite a francezilor.

Egalitate e un dezastru financiar și Martha are nevoie de bani. Până la începutul războiului, când trăiește o mare parte din timp în Franța, Martha Bibescu se lansează într-o serie de biografii istorice sentimentale și facile pe care le semnează, din jenă, fără îndoială, cu pseudonimul Lucile Decaux: *O dragoste tandră a lui Napoleon: Maria Walewska; Carlotta și Maximilian: amanții himerici; Katia sau demonul albastru al țarului*, ultima ecranizată în Franța având în distribuție pe Danielle Darrieux și pe John Loder. Cărțile se vând peste speranțele ei, iar drepturile pentru adaptarea cinematografică sunt substanțiale.

Războiul o silește să revină în România unde, de la Mogoșoaia, conduce un fel de salon diplomatic, primind miniștri, scriitori străini și rudele apropiate.

În septembrie 1945, alertată de ambasada Franței că s-ar putea să fie arestată, Martha Bibescu părăsește România la bordul unui avion englez cu destinația Napoli, de unde pleacă la Paris.

Urmează pierderea Posadei și a palatului Mogoșoaia, confiscarea pământului și deportarea fiicei, Valentina și a soțului ei, Dimitrie Ghica-Comănești la Curtea de Argeș, unde vor trăi ca deținuți politici.

La 2 august 1956, după nouă ani de domiciliu forțat și privații îngrozitoare, fiica și ginerele ei ajung la Paris ca urmare a intervențiilor vice-mareșalului Aerului englez, Donald Stevenson.

Activitatea literară a Marthei Bibescu se va concentra de acum înainte în câștigarea existenței cu ajutorul scrisului. Volumele care urmează sunt fie note de drum sau biografii ocazionale, *Roma, în fine regăsită, Ducesa de Guermantes, Elisabeta II, Churchill,* volume de corespondență, cum ar fi *Schimbul de scrisori cu Paul Claudel*, și, în fine, *Nimfa Europa*, primul volum dintr-o vastă frescă biografică menită să dovedească măreția originei ei și a soțului. Este un eșec grandios care merită însă o analiză mai amănunțită, pe care cadrul restrâns al unei prefețe n-o îngăduie.

Martha Bibescu a murit la Paris la 28 noiembrie 1972. Este înmormântată la Ménars, fosta proprietate a soacrei ei.

Pentru cititorul român traducerile din opera acestei scriitoare premiate de Academia Franceză și membră a Academiei de Limba și Literatura Franceză de la Bruxelles vor fi o revelație. Până în 1990, doar două dintre cărțile ei au apărut în traducere românească: *Izvor, țara sălciilor* și *Smaralda*, care este de fapt romanul lordului Thomson of Cardington cu o prefață de Ramsey MacDonald și o introducere de Martha Bibescu. În ultimii ani, o seamă de traduceri importante din lucrările ei, romane, schimburi de scrisori, au început să contureze pentru publicul românesc figura extrem de fascinantă și multilaterală a Marthei Bibescu. Cele două romane prezentate în Biblioteca pentru toți vor completa imaginea Marthei Bibescu ca o romancieră cu o mare imaginație și varietate de stiluri.

CONST. POPESCU

TABEL CRONOLOGIC

I. VIAȚA

1886 Se naște la București, la 26 ianuarie, Martha Bibescu, fiica lui Ion Lahovari și a Emmei Lahovari, născută Mavrocordat. Martha e cel de-al treilea copil în familie, fiind precedată de Jeanne, născută în 1882, și George, născut în 1884. O altă soră, Mariette, născută după Martha, va muri la naștere.

1892 Moare George Lahovari, singurul băiat al familiei, eveniment care va afecta serios starea mintală a doamnei Lahovari ca și atitudinea ei față de cele patru fete. Moartea lui George și repercusiunile ei asupra familiei vor constitui tema romanului *Papagalul verde*.

1893 Se naște Madeleine, cea de-a treia fiică a doamnei Lahovari, iar în 1897, Marguerite, cea de-a patra și ultima ei fiică.

1895 Martha, însoțită de mama și de sora ei, călătorește în Franța, la Biarritz, pe coasta Atlanticului, unde o frecventează pe Natalia, născută Chești, fosta regină a Serbiei, româncă din Basarabia, înrudită cu ele și pe care o va numi „mătușa mea regina".

1896 Martha frecventează neregulat cursurile pensionatului Duboc, la Biarritz, o școală particulară de fete de unde e exmatriculată sub bănuiala de a fi copiat la un examen.

1900 Face cunoștință cu viitorul rege Ferdinand al României de care va rămâne foarte atașată.

Martha e peţită de familia Ghika-Comănești pentru fiul lor, partidă care nu se va realiza.

1901 Se logodește în secret cu George-Valentin Bibescu, fiul prințului George Bibescu și al prințesei Valentine de Riquet de Caraman-Chimay, divorțată de prințul Paul de Beauffremont.

1902 Martha se căsătorește cu George–Valentin Bibescu, născut în 1879.

Moare la Constantinopol prințul George Bibescu, trimis acolo în misiune oficială pe lângă Înalta Poartă.

1903 Se naște la 27 august Valentina, singurul copil al Marthei și al lui George–Valentin Bibescu.

Începe o corespondență asiduă cu Emmanuel și Antoine Bibescu, verii soțului ei, care va continua până la moartea acestora.

1905 Călătorie în Persia cu mașina, împreună cu soțul ei, soții Pherechide, Dimitrie Leonida și Emmanuel Bibescu. Participă de asemenea și Claude Anet, ziarist și scriitor francez, însărcinat de un ziar parizian să descrie drumul și întâmplările la care va asista.

Martha cunoaște pe Maxim Gorki, care avea domiciliul forțat la Yalta.

1906 Martha cunoaște la Paris pe Marcel Proust.

1908 Apare la Paris *Cele opt paradise*, prima carte a Marthei Bibescu, primită cu elogii de scriitori și critica literară.

1909 Revenită la București, Martha face cunoștință cu prințul moștenitor al Germaniei, invitat în capitala României de principele Ferdinand, de care o va lega o îndelungată afecțiune.

Martha și George vizitează, la invitația prințului moștenitor, Berlinul, Potsdam, Kiel și Weimar.

Aflată la Paris, Martha întâlnește pe prințul Charles-Louis de Beauvau-Craon, de care o va lega o lungă, chinuitoare și nefericită legătură sentimentală.

Tot la Paris, Martha cunoaște pe abatele Mugnier, care va deveni confesorul și sfătuitorul ei cel mai important.

Revenită pentru puțin timp la București, Martha primește, împreună cu George, pe Louis Blériot, devenit celebru ca primul aviator care a traversat Canalul Mânecii. Avionul lui, adus demontat cu trenul, va face un zbor demonstrativ deasupra hipodromului de la Băneasa.

1910 Martha pleacă să găsească liniștea sufletească la o mânăstire din Algeria, condusă de o soră vitregă a soțului ei. E frământată de problema serioasă a divorțului pentru a se căsători cu Charles-Louis de Beauvau-Craon.

Vizită în Bulgaria, împreună cu soțul ei, cu două prințese Murat, Emmanuel Bibescu, prințul Leon Ghika și locotenentul Cantemir.

1911 Moare la București, de holeră, Jeanne, sora mai mare a Marthei.

1912 George Bibescu îi cumpără palatul Mogoșoaia, fosta proprietate a surorii lui vitrege, Nicole Bibescu.

Abjură credința greco-ortodoxă și trece la catolicism, fiind îndrumată de abatele Mugnier.

1913 România intră în al doilea război balcanic, alături de Grecia și Serbia împotriva Bulgariei.
Martha devine soră de caritate.

1914 Călătorie în Spania pe urmele lui Chateaubriand.
Alături de familia regală română, primește la Constanța vizita familiei imperiale ruse.
Vizită la Londra unde întâlnește pe împărăteasa Eugenia, văduva lui Napoleon al III-lea.

1915 Martha cunoaște la București pe lordul Thomson, detașat la legația engleză de aici pentru a convinge guvernul să intre în război alături de Tripla Alianță (Antanta).
Moare regina Elisabetha a României.
La 24 septembrie, Posada, reședința soților Bibescu, e mistuită de un incendiu misterios.
1916 România intră în război, alături de forțele Aliate. În decembrie Bucureștiul e ocupat de trupele germane.
Martha rămâne în Capitală pentru a lucra ca infirmieră la Spitalul 118.

1917 E silită să se expatrieze, ca urmare a presiunilor exercitate de guvernul german. După o „carantină" în Austria și Boemia, își regăsește mama în Elveția.
Se sinucide la Londra Emmanuel Bibescu, una din iubirile de tinerețe ale Marthei.
1918 Se semnează în pădurea de la Compiègne armistițiul dintre Aliați și Germania, care pune capăt primului Război Mondial.
Se sinucide în Italia, în casa surorii ei Madeleine Quaranta di Zulina, Marguerite, sora mai mică a Marthei. Evenimentul va fi transcris în romanul *Papagalul verde*.

1919 Martha se deplasează la Londra pentru a participa la căsătoria lui Antoine Bibescu cu Elizabeth Asquith.

1920 O altă vizită la Londra unde are prilejul să-l întâlnească pe Winston Churchill.

1921 La Paris Martha face cunoștință cu René de Jouvenel, ziarist și politician socialist radical, de care se îndrăgostește. Romanța lor nefericită va servi mai târziu ca temă romanului ei *Egalitate*.

1925 Căsătoria fiicei ei Valentina cu prințul Dimitrie Ghika-Comănești.

1928 Se naște Jean-Nicolas Ghika, primul nepot al Marthei.

1929 Călătorie în Spania la curtea lui Alfons al XIII-lea.

1930 Voiaj la Londra pentru a revedea pe Lord Thomson.
La 5 octombrie moare Lord Thomson, ca urmare a prăbușirii dirijabilului R.101.

1931 Martha începe o legătură sentimentală cu Ramsey MacDonald, primul ministru al Angliei.

1932 Călătorie în Italia, Constantinopol și Viena.
1933 Moare Anna de Noailles, adversara ei literară și politică.

1934 Călătorie în Italia, apoi la Tripoli, unde se alătură soțului ei.
Călătorie în Statele Unite împreună cu soțul ei. Sunt primiți la Casa Albă de către președintele Roosevelt și soția lui.

1935 Martha se mută la Paris într-un apartament de la etajul doi, la numărul 45, pe Quais de Bourbon.
Prim-ministrul Angliei, J. Ramsey MacDonald, demisionează în ianuarie.
Vizita la Ragusa, unde îl întovărășește pe soțul ei George la Congresul Federației Aeronautice Internaționale.

1936 E primită în audiență de Mussolini la Roma.
Vizita lui Antoine de St.-Exupéry la Mogoșoaia.

1937 Moare Ramsey MacDonald.

1938 Vizite la Viena, Londra și apoi Berlin unde îl revede pe prințul moștenitor al Germaniei, acum în dizgrație.

Vizită la Hermann Goering, mareșalul Aerului în al III-lea Reich.

Moare la București regina Maria a României.

1939 Vizită la Londra unde îl cunoaște pe George Bernard Shaw.

Germania atacă Polonia la 3 septembrie, Franța și Anglia declară război Germaniei fasciste.

1940 Vizite la Paris și la Roma.

România pierde Basarabia, Bucovina de Nord, o parte din Transilvania și sudul Dobrogei.

La 6 septembrie regele Carol II al României abdică.

La 25 noiembrie are loc o percheziție legionară la Mogoșoaia.

1941 La 2 iunie moare George Bibescu, soțul Marthei. E înhumat în capela bisericii Sf. Gheorghe din București.

România se alătură Germaniei în războiul împotriva Uniunii Sovietice.

1942 Vizită la Paris și Veneția.

1943 Vizită inopinată la Constantinopol, poate pentru a negocia ieșirea României din război și condițiile unui armistițiu.

1945 La 7 septembrie Martha părăsește definitiv România la bordul unui avion englez cu destinația Napoli, de unde se îndreaptă spre Paris.

Martha e aleasă membră a Academiei Regale de Limbă și Literatură Franceză a Belgiei.

1951 Moare prințul moștenitor al Germaniei.

La 2 septembrie moare Antoine Bibescu.

1960 Apare la Plon, la Paris, primul volum dintr-un ciclu autobiografic, intitulat *Nimfa Europa*.

1962 Martha Bibescu primește Crucea Legiunii de Onoare.

1963 E primită la Palatul Elysée de către Charles de Gaulle, președintele Franței, care o admira.

1972 Martha Bibescu moare la Paris, ca urmare a unui atac cardiac. Conform dorinței ei, e îngropată la cavoul soacrei sale de la castelul din Ménars. Epitaful ales de ea este următorul: MARTHE BIBESCO, ÉCRIVAIN FRANÇAIS.

II. OPERA

1908 *Les huit paradis* (*Cele opt paradise*), note de drum din Persia, Paris, Hachette.

1909 Premiul Academiei Franceze pentru *Les huit paradis*.

1912 *Alexandre Asiatique* (*Alexandru Asiaticul*), biografie, Paris, Hachette.

1921 *Une fille de Napoléon* (*O fiică a lui Napoleon*), prefață, Paris, Éditions de la Sirène. *Mémoires d'Émilie de Pellapra, comtesse de Brigode, princesse de Chimay, avec une introduction par la Princesse Bibesco.*

1923 *Izvor, le pays des saules* (*Izvor, țara sălciilor*), roman, Paris, Plon.

1924 *Le perroquet vert* (*Papagalul verde*), roman, Paris, Grasset.

1925 *Une visite à la Béchellerie* (*O vizită la Béchellerie*), evocări, Paris, Madame Lesage.

1927 *Catherine-Paris*, roman, Paris, Grasset.

1928 *La turquoise* (*Turcoaza*), povestiri, Paris, À l'Enseigne de la Porte Étroite.
Au bal avec Marcel Proust (*La bal cu Marcel Proust*), evocări literare, Paris, Gallimard.
Noblesse de robe (*Noblețe de robă*), articole asupra modei, Paris, Grasset.
Quatre portraits (*Patru portrete*), (*Portraits d'hommes*) (*Portrete de bărbați*), biografii, Paris, Grasset.

1929 *Jour d'Egypte* (*Zile în Egipt*), note de drum, Paris, Flammarion.
La maison du bon Dieu (*Casa bunului Dumnezeu*), evocări, Paris, Henry Jonguières.

1930 *Pages de Bukovine et de Transylvanie* (*Pagini din Bucovina și Transilvania*), evocări, Paris, Aux Editions des Cahiers Libres.

1931 *Croisade pour l'anémone* (*Cruciadă pentru anemonă*), scrisori, Paris, Plon.

1932 *Le destin du Lord Thomson of Cardington suivi de Smaralda*, preface de Ramsey MacDonald (*Destinul lordului Thomson of Cardington urmat de Smaralda*), introducere, Paris, Plon.

1933 *Lettres d'une fille de Napoléon* (*Scrisori ale unei fiice a lui Napoleon*), prefață, Paris, Flammarion.

1934 *Lettres de combattants anglais* (*Scrisori ale unor luptători englezi*), traducere și prefață, Paris, *Revue de Paris*, nr. 10, 15 mai 1934.

1935 *Egalité* (*Egalitate*), roman, Paris, Grasset.
Une fille inconnue de Napoléon (*O fiică necunoscută a lui Napoleon*), prefață, Paris, Flammarion.
Le rire de la naïade (*Râsul naiadei*), eseuri, Paris, Grasset.

1936 *Un tendre amour de Napoléon: Marie Walewska* (*O dragoste tandră a lui Napoleon: Marie Walewska*), biografie, publicată sub pseudonimul Lucile Decaux, Paris, Gallimard.
Images d'Épinal (*Imagini de Epinal*), articole, Paris, Plon.

1938 *Katia ou le démon bleu du tsar Alexandre*, (*Katia sau demonul albastru al ţarului Alexandru*), publicată sub pseudonimul Lucile Decaux, Paris, Gallimard.

1939 *Feuilles de calendrier* (*Foi de calendar*), miscellanea, Paris, Plon.

1946 *In Memoriam: l'abbé Mugnier et Lady Leslie* (*In memoriam: abatele Mugnier şi Lady Leslie*), Paris, Fayard.

1947 *Le voyageur voilé. Lettres au duc de Guiche et documents* (*Călătorul voalat. Scrisori adresate ducelui de Guiche şi alte documente*), îngrijire de ediţie, Geneva, La Palatine.
Pont l'Abîme ou la grande passion de la duchesse de Beaume (*Pont-l'Abîme sau marea pasiune a ducesei de Beaume*), biografie, Paris, Fayard.

1948 *Câline ou la folle equipée de la duchesse de Berry* (*Câline sau aventurile nebuneşti ale ducesei de Berry*), biografie, Paris, Gallimard.
Rome enfin retrouvée (*Roma în sfârşit regăsită*), evocări, Paris. Un capitol din *Hommes et mondes*, nr. 26, septembrie 1948.

1950 *La duchesse de Guermantes. Laure de Sade, comtesse de Chevigné*, scrisori adresate de Marcel Proust contesei de Chevigné, introducere, Paris, Plon.

1951 *La vie d'une amitié: ma correspondence avec l'abbé Mugnier* (*Povestea unei prietenii: corespondența mea cu abatele Mugnier*), îngrijire de ediție. Volumul 2 va apărea în 1955, iar vol. 3 în 1957, Paris, Plon.

1953 *Theodora ou le cadeau de Dieu* (*Theodora sau darul lui Dumnezeu*), evocare, Paris, Éditions Amsterdam.

1954 Premiul Academiei Franceze pentru întreaga operă.

1956 *Churchill ou le courage* (*Churchill sau curajul*), biografie, Paris, Albin Michel.

1957 *Elizabeth II*, biografie, Paris, Albin Michel.

1960 *La nymphe Europe* (*Nimfa Europa*), evocare istorică, vol. I, Paris, Plon.

1965 *À la mémoire de Salomon Reinach* (*În memoria lui Salomon Reinach*), conferință, Paris, 1965.

1967 *Où tombe la foudre* (*Unde cade trăsnetul*), evocare istorică, vol. 2 din ciclul *Nimfa Europa*, Paris, Plon.

1968 *Au jardin de Marcel Proust* (*În grădina lui Marcel Proust*), articole, Paris.

Le jardin de la Sulamite (*Grădina Sulamitei*), extras din *În grădina lui Marcel Proust*, un articol despre contesa de Greffulhe, Paris, *Revue de Paris*, nr. 75, ianuarie 1968.

1970 *Le confesseur et les poètes* (Confesorul și poeții), evocare a abatelui Mugnier, Paris, Grasset.

Le docteur Gustave Le Bon (*Doctorul Gustave cel bun*), evocare biografică, Roma, *Bulletin européen*, vol. 21, nr. 3, martie 1970.

1972 (?) *Échanges avec Paul Claudel: nos lettres inédites* (*Schimb de scrisori cu Paul Claudel: scrisorile noastre nepublicate*), corespondență, Paris, Mercure de France.

Fără dată. (193-) *Destinul Lordului Thomson of Carington. Smaralda*, București, Adevărul.

Fără dată. (193-) *Izvor, țara sălciilor*, cu o prefață de Mihail Sadoveanu, București, Adevărul.

1976 *La bal cu Marcel Proust*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

1979 *Jurnal politic (ianuarie 1939–iunie 1941)*, București, Editura Politică.

1990 *Katia, demonul albastru*, București, Asociația Prietenii Cărții.

1991 *Katia, demonul albastru*, ediție îngrijită de Florea Miu, Craiova, Editura Versa.

1992 *Corespondența cu Paul Claudel: Scrisorile mele inedite*, în românește de Maria Brăescu și Gheorghe Lăzărescu, București, Albatros.

1993 *O fiică necunoscută a lui Napoleon*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ion Grecescu, traducere și note de Andreea Gheorghițoiu, București, Rum Irina.

În anul 1983 la Editura Minerva a apărut lucrarea *Interferențe românești în opera Marthei Bibescu* de Maria Brăescu.

Următoarele surse principale au servit la întocmirea materialelor menționate mai sus. Pentru partea biografică m-am folosit de cele două biografii existente asupra Marthei Bibescu: Ghislain de Diesbach, *La Princesse Bibesco, la dernière orchidée*, Paris, Perrin, colecția „Terres des Femmes", 1986; Christine Sutherland: *Enchantress; Martha Bibescu and Her World*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1966.

Pentru datele bibliografice, în afara acestor titluri, am avut la îndemână un *printout* al tuturor titlurilor de cărți scrise de Martha Bibescu și aflate într-o enormă bază de date din Statele Unite (OCLC), care cuprinde toate titlurile din bibliotecile academice și o mare parte din cele publice.

Atât pe parcursul prefeței, dar mai ales în cadrul datelor biografice, unele amănunte date de Ghislain de Diesbach diferă față de cele oferite mai recent de Christine Sutherland. Mai important rămâne însă aspectul bibliografic. Unele cărți apar sub titluri diferite. De exemplu *O fiică a lui Napoleon* (Editions de la Sirène, 1921) apare mai târziu sub titlul *O fiică necunoscută a lui Napoleon* (Flammarion, 1933) și în același an tot la Flammarion sub un alt titlu: *Scrisorile unei fiice a lui Napoleon*.

O situație similară o prezintă și *Portrete de bărbați*, care apare în biografia lui de Diesbach drept *Patru bărbați*. Titlul din urmă nu apare niciodată în tabelul de la OCLC.

Multe titluri au apărut în suplimente literare, buletine și alte publicații periodice. Este cu putință să existe și altele risipite

prin diverse reviste și de care nu am reușit să aflu. Astfel, *Loulou, prinț imperial* (1938), publicată sub pseudonimul Lucile Decaux, a fost probabil publicată într-un supliment literar.

O listă completă nu s-ar putea întocmi decât pe baza cercetării tuturor fișierelor de la Bibliothèque Nationale din Paris, urmând ca cineva să copieze toate aceste date și să le sistematizeze.

C. P.

PAPAGALUL VERDE

LUI ANTOINE BIBESCU

Mai ții minte, scumpul meu Antoine, acea dimineață de primăvară când mergeam pe Champs Elysées discutând despre geniul rus, tu, George și eu, fără să ne dăm seama, atât de animată era discuția noastră, că ora dejunului trecuse și eram singuri pe bulevard?

Mă sfătuiai să citesc întreaga operă a lui Dostoievski. Eu îți spuneam că citisem, la insistențele tale, *Frații Karamazov*, că îmi fusese de ajuns și că n-aveam chef să mai deschid un roman rusesc înainte de venirea iernii; refuzam să mă îmbolnăvesc dinadins mai mult de o dată pe an; tocmai mă refăcusem: nu, n-aveam să citesc *Idiotul* în acel an.

George a fost de părere că exageram importanța lecturilor.

— Ducem în noi boala lui Dostoievski, mi-a spus el. Eroii lui sunt oameni.

— Sunt în primul rând ruși, am răspuns cu acea fermitate pe care tu o numești încăpățânare.

— Dar un rus e la fel ca tine, ca mine, ca oricine din jurul nostru! Nu-i diferit de noi decât în închipuirea ta.

— Nu, nu-i la fel! Și dovada...

Ajunsesem la colțul străzii la Boétie când un trecător ne-a tăiat drumul și, luând-o la dreapta, ne-a depășit și s-a îndreptat ca și noi spre Étoile.

Pe bulevardul care la acea oră nu era populat decât de pomi, acest plimbăreț singuratic și noi trei ne-am uitat unii la alții, fără să respectăm bunele purtări, la fel ca niște oameni care se întâlnesc în deșert.

Omul era înalt și purta barbă blondă. Avea nasul scurt, pomeții oblici și o privire vicleană. Din buzunarul hainei lui bleumarin se vântura capătul unei batiste de mătase de un roșu viu. Pălăria îi era bine înfiptă pe ceafă; țigara lui mirosea a cădelniță.

Deși nu s-a întors, părea, nu știu de ce, să ne observe cu urechile lui.

— ...iar dovada? Îl vezi pe acel domn? ți-am spus eu. Nu-i ca alții... pentru că e rus!

— Nu-i rus, mi-ai răspuns tu.

— Ba da, e rus! Sunt sigură că e!

— Vrei să faci pariu?

— Sigur.

Nu exista nici un motiv să mă tem. Cum aveam să aflăm vreodată numele acestui trecător care începuse să se îndepărteze între timp, călcând cadențat, cu un mers de militar, rus, firește.

Uitasem să contez pe pasiunea ta față de adevăr care, la noi ceilalți, s-ar putea numi indiscreție.

Ai grăbit pasul; te-am văzut cum ajungi din urmă pe necunoscut, cum duci un deget la pălărie pentru a-l saluta în clipa când i te-ai adresat și când te-am auzit pronunțând aceste cuvinte îndrăznețe:

— Scuzați-mă, domnule, am făcut pariu cu o doamnă. Vreți să-mi spuneți ce naționalitate aveți?

Omul s-a întors.

Într-o străfulgerare mi-am închipuit scena care avea să urmeze. Două posibilități: trecătorul se supără; vă insultați, apoi vă luați la bătaie. Domnul nu se supără, atât că-ți spune cu un zâmbet trist:

— De acord, domnule. Dar mai întâi prezentați-mă doamnei.

Pentru a nu mai vedea ce-avea să se întâmple, am înșfăcat brațul soțului meu și l-am împins spre o florărie. Fugeam, dar nu destul de repede pentru a nu auzi răspunsul interlocutorului tău.

— Cu plăcere, domnule. Sunt spaniol.

Îți dedic acest eseu romantic în amintirea unui pariu pierdut.

O poveste însă reamintește o alta. Compunând această povestire unde moartea are un rol mai important decât viața, mi-am amintit de o altă plimbare în timpul căreia m-ai făcut să reflectez la ceea ce constituie exact subiectul acestei cărți.

Într-o zi, pe când ne plimbam pe sub castanii de pe avenue Gabriel, ne-am încrucișat cu un convoi funebru. Trecătorii își scoteau pălăriile; tu n-ai făcut nimic și ai continuat conversația. Atunci când ți-am reamintit puțin

iritată lipsa ta de respect, nu mi-ai răspuns ci, adresându-te unui necunoscut care tocmai se îndrepta spre noi, ți-ai scos pălăria cu un gest elegant și i-ai spus:

— Vă salut, domnule, pentru că sunteți în viață!

M. B.

PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

SAȘA

Există ruși de Nisa așa cum există violete de Parma sau de Toulouse. Aparțineam cu toții acestei spețe înrudite, cea a rușilor din Biarritz; eram o familie de la Moscova pe Coasta de Argint. Eram însă o familie îndoliată; în asta consta originalitatea noastră, primul din titlurile noastre. Mai mult decât averea noastră, mai mult decât marele număr de copii și de servitori și, mai mult decât enorma clădire ridicată de tatăl nostru între parc și plaja noastră, nenorocirea ne acorda un fel de superioritate asupra altor familii străine și chiar și un fel de lustru. Căci doliul e întotdeauna strălucitor; îi înfrumusețează pe cei care îl poartă și îi evidențiază, acoperindu-i cu umbre, așa cum face noaptea cu stelele.

Toată tinerețea mea a sclipit de strălucirea ei funestă: se întindea de la părinți până la noi, de la oamenii noștri până la lucrurile noastre, învăluind în splendoarea ei tristă livrelele lacheilor și mașinile, doicile și guvernantele. Rigoarea ei se potrivea de minune severității educației noastre creștine: eram fetițe nefericite care sub îndrumarea lui

Miss Grey, o englezoaică, sau mai târziu sub tutela domnișoarei Vzersneska, o poloneză, am fost tot timpul conduse de o mână de fier într-o mănușă neagră.

N-am cunoscut decât târziu motivul acestui doliu în care mama s-a încăpățânat să rămână toată viața. Crezusem mai întâi că atât eu cât și surorile mele eram sortite culorilor alb și negru din motive de rasă, așa cum sunt ciocănitorile sau câinii foxterieri. Credeam, de asemenea, că albul se va diminua pe măsură ce creșteam și va lăsa locul la tot mai mult negru.

Mai târziu, din discuțiile dintre bone și guvernante am aflat că părinții mei își pierduseră unicul fiu. Surorile mele mai mari, Anne și Elizabeth, nu pomeneau niciodată de fratele care murise mai înainte ca eu să-mi amintesc. Avea opt ani, iar eu doi; l-am privit fără să-l cunosc; m-a atins și nu l-am simțit. Fără să știu vreodată că l-am avut, cum mă puteam plânge că-l pierdusem? Și totuși, încă din prima clipă când am fost capabilă să înțeleg, am auzit cum i se lamenta pierderea, mama plângând fără încetare moartea îngerului ei (până într-acolo încât multă vreme l-am crezut plecat la cer și gata să se întoarcă pe pământ); părinții mei încercau cu disperare să-l facă să revină pe lume, folosindu-se de orice mijloc cu putință și chiar și de unele mai misterioase, de care credeau că dispun, astfel încât într-o bună zi am început și eu să-l caut pe acest frate de negăsit și de atunci am dobândit sentimentul că l-am pierdut pe vecie.

Ascultând pe părinții mei vorbind despre el, n-ai fi putut să ghicești că plângeau un copil atât de mic.

Ajunseseră pe nesimțite să confunde ceea ce fusese cu ceea ce ar fi putut deveni. Ni-l dădeau ca exemplu tot timpul. Dacă ne recitam greșit lecțiile de franceză, ni se lăuda imediat ușurința cu care el învățase latina și greaca, limbi de altminteri grele. Mi-a trebuit mult timp ca să pricep că la vârsta la care murise el, cunoașterea limbii latine nu putea să depășească *rosa*-trandafirul, iar că din greacă n-ar fi putut cunoaște decât cuvântul *alpha*.

În închipuirea părinților mei, fratele meu continua să crească și să dobândească toate calitățile, toate gradele militare; să primească toate recompensele. Dacă se întâmpla ca părinții mei să citească în ziar că un tânăr câștigase o cursă sau o regată, ei spuneau: ar fi câștigat-o și el! Sau că un alt tânăr a repurtat succese la școală? Le-ar fi repurtat și el! Când s-a înălțat primul avion, tot el ar fi cucerit și aerul, dacă ar fi apucat să trăiască.

Timp de douăzeci de ani, mama a tremurat la lectura tuturor realizărilor militare, sportive sau științifice de care citea, închipuindu-și că fiul ei le-ar fi obținut pe toate. Băiatul nu creștea numai ca forță și ca înțelepciune, dar și ca frumusețe, depășindu-ne tot timpul. Dacă o invitată făcea o gafă complimentând pe mama asupra chipului frumos al uneia dintre fiicele ei, mama se grăbea să răspundă:

— A, dacă l-ați fi cunoscut pe fiul meu! Nici nu v-ați mai uita la ea!

În casă existau jucării și jocuri interzise pentru că aparținuseră fratelui meu. Un arc cu săgeți și o țintă pictată în roșu, negru și alb, atârnate într-un colț în hol și

patine cu rotile de care nu aveai voie să te atingi. Iar în grajd un cal alb încântător murise de bătrânețe fără ca cineva să fi îndrăznit vreodată să se urce pe el sau să-l conducă din ziua când trăsese până la biserică sicriul tânărului său stăpân.

Fiecare aprilie readucea aniversarea funebră. Pietatea părinților mei în privința amintirii fiului lua atunci o notă de exaltare. Fotografiile lui erau înconjurate de flori și de lumină; i se expuneau hainele pe patul în care murise; încăperea se transforma într-o capelă de rugăciune. Nu se stătea decât în genunchi.

Din prag, unde ni se îngăduia să ne rugăm, surorile mele și cu mine zăream un fel de altar format de un scrin acoperit cu o față de masă albă de comuniune, iar între vaze și candelabre o imagine a lui ținută de obicei ascunsă. Era o fotografie mărită care îl reprezenta întins, cu capul odihnindu-se pe o pernă plină de trandafiri. Astfel culcat, părea mai mare. Era îmbrăcat într-un costum de marinar al cărui guler larg îi dezvelea gâtul; din buzunarul hainei ieșea capul lucitor al unui fluier de argint. Părul, crescut lung în timpul bolii, îi arunca pe obraji umbra unor favoriți, îmbătrânindu-l și dându-i aerul de-a fi deja acel tânăr care nu avea să fie. Pleoapele și buzele închise păreau să conțină o privire, cuvinte a căror reținere îl umplea de bucurie. Părea să tacă zâmbind la gândul unui secret încântător.

Cu ce tristețe priveam această imagine! Nu ne era arătată decât o dată pe an; o vedeam prin lumina tremurătoare a lumânărilor care îi dădeau o tresărire de viață,

animarea unui somn fericit. Îi adresam rugăciunile mele. Îi spuneam: „Te salut, frățior plin de grație! Ești binecuvântat între toți copiii mamei mele..."

Simțeam pe atunci extazul pe care alte fetițe îl încercau în fața pomilor de Crăciun, a zilei Sf. Maria și a zilelor de naștere, sărbători pioase din copilărie, ale căror bucurii ne fuseseră refuzate pentru că, în lipsa fiului ei, mama nu mai suporta revenirea lor. De când fratele meu nu mai era acolo, la noi acasă nu se aprindeau luminile festive decât în ziua aniversării morții lui.

Am devenit conștientă cu timpul de-a fi asistat în casa părintească la nașterea unei religii; dispărutul era prezent pretutindeni, iar noi, copii vii, contam mai puțin decât această umbră și nu ocupasem niciodată inima și casa părinților la fel ca el, căci ne goniseră de fapt din ele.

Revoltele noastre copilărești erau reprimate cu aceste simple cuvinte: „Fratele vostru n-ar fi făcut asta!" Era modelul nostru în toate privințele; crescusem cu sentimentul lipsei de demnitate morală, în comparație cu cea care era perfecțiunea însăși, încercând în zilele noastre bune să semănăm cu el, dar și disperând de-a fi eșuat în zilele noastre proaste, care erau de departe mult mai numeroase!

*

„Fratele nostru care ne ești în cer, facă-se voia ta!"

Era rugăciunea nelegiuită învățată de la mama. O repetam cu o pasiune crescută în unele zile tulburi ale

vieții noastre, când se aștepta în casă nașterea unui nou copil care, de fiecare dată, trebuia să fie el!

O primă fetiță se născuse la prea puțin timp după nenorocirea care o lovise pe mama. Zămislită în lacrimi, Olga apucase să vină pe lume cu fața galbenă și amărăciunea hipertrofiaților cu probleme la ficat. Nici una din trăsăturile ei nu reamintea chipul frumos al fiului dispărut, folosit de mama în mintea ei drept model pentru noua față.

Peste doi ani, concepută în aceeași speranță dementă, o altă fiică vedea lumina zilei.

Încă o dată fiul mult iubit refuzase să se reîncarneze. Înlocuitoarea nu înlocuia nimic. N-am mai abandonat doliul la timpul prevăzut și pelerinajul de-a aduce mulțumirile promise la biserica Notre Dame de la Lourdes, în lipsa celei de la Kazan, n-a mai avut loc.

Această nou-născută primise stigmatele spaimei care o agitase pe mama ei tot timpul cât o purtase. Fetița a murit de o problemă cardiacă la vârsta de șase luni, plânsă doar de doica ei.

Cu prilejul acestei morți, am aflat din discuțiile servitorilor comentând între ei nenorocirile noastre, că eram copii de „veri apropiați", adică niște copii „diferiți de alții".

Bătrâna Nianca, vechea doică a tatălui meu, cea mai în vârstă servitoare din casă, se bătea cu palma peste buze și spunea: „Am gura cusută". Știa de ce ni se întâmplau astfel de lucruri... Dar nu le putea spune. Mă duceam deseori în camera de așternuturi — un regat alb unde

bătrâna Nianca trona cusând înconjurată de alte servitoare — pentru a mă juca cu o pisică și puii ei pe care îi ținea acolo Nianca. Puținele lucruri știute despre trecutul părinților mei le-am aflat de la ea. Deseori o auzeam strigând și suspinând amarnic:

— Până când va trebui să cos linţoliuri pentru copiii stăpânului meu? Alteori gemea: N-am să te mai văd niciodată, Gacina, Gacinușca!

Gura ei cusută se descosea. Am aflat în cele din urmă că tata fusese gonit de către tatăl său dintr-un loc numit Gacina în Rusia, un adevărat paradis terestru. Plecase de acolo la fel ca Adam, luându-și cu el doar soția. Ca și Eva, mama fusese și ea blestemată. Fiul ei, zămislit după chipul îngerilor, un Abel născut pe pământ de exil, se întorsese la cerul de unde venise. Iar Nianca nu credea că se va mai întoarce vreodată de acolo.

— Fratele nostru care ești în cer și care refuzi să cobori de acolo...

Încetul cu încetul, ajunsesem să nu mai cred că va reveni vreodată. Din grădina mea de pe pământ, de unde îl chemasem din toate puterile mele, îi făceam acum semn să rămână acolo unde se găsea, în grădina din cer. Dacă o părăsea, ce-ar fi găsit plăcut la întoarcerea în mijlocul nostru?

În casa părintească mohorâtă, o intrusă, Olga, urla și se învinețea de furie fără motiv; un majordom mai răutăcios ca un balaur, care aruncase odinioară pisicuțele lui Mousme, pisica albă, în niște dulapuri unde le-am auzit plângând trei zile fără ca să le putem veni în ajutor;

o nouă guvernantă urâcioasă, o poloneză; mama, veșnic întinsă în camera întunecată, în care nu se putea intra decât o singură dată pe zi, pentru a ieși imediat de acolo, pe vârful picioarelor, deoarece mama suferă de dureri de cap; tata, veșnic absent, plecat în Rusia...

Mai bine ca fratele meu să rămână acolo sus.

Nu cred că vreun alt copil a privit cerul cu mai multă dragoste ca mine.

Era singurul spectacol al ochilor mei. Mă transportam acolo cu ajutorul privirii și al gândurilor. Mă aruncam în acest ocean răsturnat care se întindea până dincolo de Golful Gasconiei. De-a lungul plajelor celeste, la marginea valurilor norilor, în jurul stâncilor luminoase, am alergat și m-am jucat cu un copil care nu mai exista. Am mers împreună la aceeași insulă de aur, am călărit pescărușii pentru a ajunge în portul cu râuri spumoase și tot împreună am rostogolit în mare globul roșu al soarelui la asfințit.

Tot auzindu-mă repetând că fratele meu era în cer, am ajuns să cred cu nevinovăție că se afla acolo. Dar nu în acel cer din cărțile de rugăciune, unde nu voia nimeni să meargă, ci pe acele plaje pe care marea norilor le dezvăluia în timpul mareei și pe vreme frumoasă, atunci când rămâneam ceasuri întregi nemișcată, cu capul răsturnat pe nisip și cu privirea ațintită în același punct de pe cer unde vedeam formându-se ușor și treptat, cu ajutorul unor mișcări imperceptibile, surâsul lui încântător.

Cu alte prilejuri, fratele meu lua din flotila de nori, al cărui căpitan era, o barcă de sidef care înainta spre mine

împinsă de vânt. Erau zile când cerul vizita cu adevărat pământul, ca în vechile imnuri religioase. Pe plaja pustie care se întindea la marginea casei noastre, atunci când marea se retrăgea în depărtare, iar pe nisipul tare și umed se reflecta întregul peisaj celest, mă apuca amețeala în timp ce credeam că merg pe nori și puteam să alerg pe câmpiile aeriene unde aveam să-mi întâlnesc fratele. Îmi închipuiam că pietricelele albe și scoicile încrustate în acest cer răsturnat fuseseră semănate intenționat de către el pentru a mă ajuta să recunosc drumul pe care îl urmase.

Eram fericită; eram nebună; credeam că-l văd la orice oră din zi.

Aceste viziuni nu țineau însă; a ajuns să mai cresc puțin pentru a pierde comunicarea cu elementul divin pe care o avusesem la șapte ani și a cărei amintire mă bântuie încă la fel ca o muzică vrăjită înregistrată de inimă fără ca memoria s-o fi reținut însă.

Pe vremea aceea, cu ajutorul rațiunii în dezvoltare, am pătruns în adevăratul deșert al tristețelor, pierzând complet pe cel iubit.

Mi-a stăpânit viața; a condus-o prin ocoluri stranii spre scopuri pe care nimeni nu le putea ghici; a fost fără să existe; exista fără să aibă greutate, măsură, contur sau mișcare și a fost pentru mine precum acel erou care, fără să apară o singură clipă pe scenă, dă numele lui tragediei clasice unde nu e vorba decât de el.

Astfel că în chip de introducere la povestea vieții mele, ar trebui să scriu diminutivul numelui fratelui meu Alexandru, care în rusește se cheamă Sașa.

CAPITOLUL II

VĂD PAPAGALUL VERDE

S-a întâmplat în anul când am ajuns la vârsta fratelui meu fără să fi făcut ceva remarcabil. Aș fi plâns de rușine în fața portretului noului Alexandru. Surorile mele mai mari, Anne și Elizabeth, îi fuseseră inferioare în toate privințele: istorie, geografie, dictare și conduită. Acum știam că nici eu n-aveam să-l egalez vreodată.

Ce-aveau să facă cu mine mai târziu? Aveau să mă trimită, ca pe surorile mele, la acea mânăstire din Belgia unde își desăvârșeau educația? Mă temeam să le urmez soarta. Fuseseră îndepărtate de noi cu un an în urmă și, de la plecarea lor, casa construită de tatăl meu „pentru a fi fericit înăuntru și pentru a avea în ea o groază de copii" răsuna la fel de găunoasă ca o scoică goală.

— Fetele au crescut și au nevoie de disciplină, spunea mama.

— Ar trebui cumpărată niște plictiseală ca să le dăm, spune Nianca.

Rămăseseră prea vesele, prea zgomotoase; voiau să trăiască. De asemenea, nu se născuseră, ca Olga, după nenorocirea noastră și nu fuseseră deloc marcate de ea. Singură, fetița răutăcioasă, veșnic plângând și țipând, veșnic supărată, a găsit milă pe lângă mama; în această fiică tristă, mama și-a recunoscut lacrimile.

Dacă prezența mea în casă i se părea încă suportabilă era din cauză că mergeam pe vârful picioarelor și eram întotdeauna cu capul în nori. Mama înțelegea în mod neclar că din pricina unor motive necunoscute nu țineam de acest pământ.

S-a întâmplat într-o dimineață de duminică; mă revăd în drum spre biserică împreună cu mama; merge grăbită și cu privirea lăsată în jos; încerc să mă țin după ea. Trecem prin niște câmpii; vom asculta slujba la Saint-Martin, vechea parohie a ținutului. Tata lipsește, plecat din nou în Rusia; de altfel, chiar și întors nu avea să fie cu noi la acea oră și pe acel drum: religia lui nu e religia noastră. De mai mulți ani mama a părăsit religia greco-ortodoxă pentru cea catolică și am fost convertite o dată cu ea. Biserica ortodoxă nu i-a păstrat fiul; credea că cea catolică i-l va reda.

Mergând împreună cu mama înseamnă să mă simt singură alături de o umbră mai mare ca a mea; înaintează rapid, fără să vorbească. Tăcerea care o întovărășește e întretăiată de clinchetul de argint al brățărilor care se ciocnesc pe încheietura mâinii; brățările conțin păr al fratelui meu și primul dinte de lapte pe care l-a pierdut. Astfel încât această mamă creștină e o cutie de moaște vii.

Urmăm o cărare acoperită cu spumă de mare și aflată între două taluzuri; cel de la răsărit e umbră, iar celălalt e soare. Atenția mea, pe care mama n-o reține niciodată, e liberă să rătăcească unde vrea. Instinctul meu pândește ici și colo, adulmecă timpul și câmpia, ochii îmi sunt peste

tot, și descopăr la marginea drumului găunos bruma albă de pe iarbă și stânci, urme feerice ale iernii; de cealaltă parte a drumului, una, două, trei ciubotica cucului, ca și părăluțe, primele care se deschid micuțe și mă urmează pe furiș. Căci florile sunt pentru mine ca ochii prietenilor. Mă spionează, îmi fac semne și schimb cu ele lungi priviri complice.

Rusoaică, fără a ști însă cât de mult, și născută în acest ținut basc unde nu ninge aproape niciodată și unde iernile sunt dulci, devin sensibilă la schimbarea anotimpurilor, așa cum nu pot fi decât sălbaticii din nord, cum erau fără îndoială strămoșii mei îndepărtați din munții Urali și de pe Volga.

Uitându-mă pe o parte a drumului la brumă și pe cealaltă la iarba verde, simt că încep să tremur! Aș dori să-mi pot exprima surpriza, să strig fericirea simțită de-a merge între iarnă și primăvară, despărțite doar de acest mic drum acoperit cu spumă de mare! Aș vrea să pot fugi și să sar peste un obstacol, să dansez și să mă aplaud de-a fi dansat, dar nu îndrăznesc. Aș dori să pot îngenunchea pe pământ, să-mi apropii de el chipul, să culeg aceste priviri, să sărut toți acești ochi care se deschid, să-i fac să clipească și apoi să-i văd cum se deschid din nou la sărutările soarelui. Îmi stăpânesc însă aceste mișcări dezordonate, inspirate de vederea ierbii fragede. Știu că primăvara trebuie considerată de către noi drept epoca cea mai tristă a anului, că se apropie aniversarea, că bucuria jignește și că trebuie să te păzești s-o arăți în fața aceleia

care n-o mai are. Anne și Elizabeth, exilatele, au fost pedepsite pentru că au fost fericite.

Cum poți să fii fericit atunci când l-ai pierdut pe Sașa?

Mama spune deseori: „Fiicele mele n-au inimă!"

Neliniștită, încerc să-mi aud inima noaptea, când totul e tăcut în casă.

Gonesc veselia care urcă în mine în dimineața asta ca un abur asurzitor. Simt că am inimă fiindcă explodează.

Am părăsit drumul scorburos; ne apropiem de o zonă urâtă, despărțită în bucăți de teren de construcție și acoperită cu panouri pe care citesc: DE VÂNZARE. Câteva vile nou-construite se înalță în centrul patratelor pline de pietriș și cărămizi pisate. Așa s-a întâmplat că dinăuntrul uneia din aceste case noi și urâte, unde se făcea curat și se deschiseseră ferestrele, a scăpat un papagal verde exact în clipa când treceam noi pe acolo. Mi-a apărut în plin zbor, cu aripile desfăcute, strălucitor și rapid, ca un înger cu cioc, ca un șoim verde care se repede la mine, atât de asemănător cu ceea ce îmi închipuiam eu a fi un mesager divin, încât mi-a tăiat respirația. S-a învârtit o clipă deasupra capului meu, iar apoi s-a așezat comod pe mânșonul meu de lutru. Am fost aleasă!

Astfel mi s-a întâmplat ceva ca niciodată mai înainte: un moment de fericire. Și din clipa care a urmat minunii, l-am acceptat ca un lucru firesc. O persoană care vede un miracol nu se mai miră de nimic. Mama e martora acestei Bune Vestiri care mi se aduce. Vede extazul meu.

Zâmbește până și ea vizitatorului înaripat de pe brațul meu, a cărui greutate încântătoare face să-mi bată inima de emoție.

O femeie s-a apropiat de noi. Fără s-o privesc, știu c-a venit să ia pasărea. N-am s-o apăr împotriva ei; și nici el nu se apără. Femeia îl ia în mâini, ca și cum n-ar fi fost decât un porumbel mare și docil.

— E domesticit, spune ea.

Amortizorul viselor apasă pe vocile lor și le aud cum vorbesc cu glas scăzut, mama și ea:

— Nu, doamnă, nu-i de vânzare, răspunde femeia.

„DE VÂNZARE, DE VÂNZARE", strigă panourile din jurul nostru, căci pământul se poate cumpăra, dar nu și cerul.

E cu putință ca mama să fi crezut că fericirea se poate cumpăra?

CAPITOLUL III

MARELE EVENIMENT

Dragostea la prima vedere, dragostea fulgerătoare... Nimic nu mă mai surprinde din ce s-a spus atât de nebunește și atât de înțelept asupra acestui subiect. Am să fiu de acum înainte prevenită și credulă. Cunosc toată

pasiunea, eu care m-am căsătorit fără dragoste și despre care se spune că nu iubesc pe nimeni. Îmi va fi de ajuns să mă gândesc la papagalul verde pentru a înțelege forța și adevărul cuvintelor de necrezut pe care cronicarul din Verona le pune pe buzele Julietei atunci când Romeo, invitând-o la dans din prima clipă a întâlnirii lor, primește acest răspuns de la ea:

— Da, dragul meu domn, căci vă aparțin mai mult dumneavoastră decât mie.

De ce misterele pasiunii mi-au fost arătate timpuriu și cu ajutorul unei păsări? Nu știu cum s-o explic. N-am deslușit decât mai târziu motivele care au produs în mine acest exces de sentiment.

— Dragostea ta nebunească pentru papagalul verde a fost consecința firească a plictiselii și a pustietății sentimentale în care părinții te-au lăsat să trăiești, îmi spunea bătrânul nostru doctor, când după mulți ani discutam despre evenimentul de neuitat. Te lăsau să mori de o inaniție a inimii, a adăugat el.

Copiii se nasc, posedând cu toții capacitatea de-a iubi, fără să aibă însă mijloacele de-a o face; au la fel de multă nevoie ca și oamenii mari să se creadă obiectul unei preferințe exclusive. Această iluzie, indispensabilă fericirii, este asigurată mai întâi de doică, iar apoi de mamă. N-am putut să cred o clipă că ocupam primul loc în inima mamei mele, umplută complet de un altul; nu m-am bucurat niciodată de o situație privilegiată pe lângă vreun suflet și niciodată nu mi s-a arătat vreun semn de oarecare preferință până în ziua când, căzând din cer, papagalul verde s-a avântat spre mine.

Da, asta mi s-a întâmplat! Și nimic nu ni se întâmplă nouă, copiilor îndoliați, fără ca orice urmă de amuzament să fie înlăturată din principiu, noi care trăim ca poporul evreiesc din amintirea unei fericiri dispărute. Nu puteam nici măcar să-mi spun că această nefericire inventată, moartea fratelui meu, din care se hrănise până atunci sensibilitatea mea, m-ar fi atins direct. În acea viață lipsită de emoții afectuoase, pustie de aventuri, concentrată în întregime asupra unui eveniment anterior trecutului meu, avusese loc o minune, ceva se precipitase; am văzut producându-se această breșă minunată prin care viitorul neprevăzut a dat buzna în prezent și l-a ocupat complet.

Așa cum e obișnuit în marile iubiri, obiectul pasiunii mele corespundea prin mii de afinități secrete preferințelor mele estetice și ajunsese să le stăpânească pe toate. Pasărea purta pe penele ei culoarea primăverii; era la fel de verde ca iarba și adoram primăvara, deși ni s-a interzis s-o iubim: pentru noi reprezenta anotimpul morții. Pasărea avea aripi, un cioc, ca și gheare tăiate ciudat, iar îngerul ciudățeniei m-a atins cu aripa lui; fusesem crescută în tăcerea forțată a casei, pe care tristețea și durerile de cap ale mamei o făceau să fie mută, și unde nu răsuna niciodată o voce omenească, iar această pasăre vorbea!

Pasărea trăia, virtute supremă care le depășea pe toate celelalte; era un obiect viu de dragoste, iar eu mă plictisisem de dragostea pentru fratele a cărui înfățișare dispărea ca norii.

Mai târziu, analizându-mi gusturile și preferințele, am găsit în ele urma violentei emoții vizuale provocată odinioară de apariția păsării. M-au cucerit întotdeauna artele

exotice și în casele în care am locuit odaia mea preferată era împodobită întotdeauna cu mătăsuri de un verde dulce ca iarba tânără proiectată pe un fundal întunecat. Ochiul meu a păstrat imaginea încântătoare a papagalului verde așezat ca un buchet de flori proaspete pe manșonul de lutru și de atunci am încercat să recompun în jurul meu această armonie.

Tabloul care mi-a stârnit cea mai mare plăcere în viață este acea *Bună Vestire* a lui Lippo Memmi și Simone de Martino care se află la Muzeul Uffizi din Florența. Am simțit la vederea lui un șoc asemănător celui încercat când am zărit pasărea prima dată. Nu-mi venea să cred; am închis ochii din instinct pentru a mă apăra de bucuria prea puternică. Îngerul scânteietor și furtunos, care îngenunchease la picioarele Fecioarei înspăimântate, cu aripi ascuțite ca niște cuțite și cu ochii crispați sub creasta diademei, semăna ca un frate cu frumoasa mea pasăre.

*

Ignoranți de forța dragostei, copiii au pentru ea un imens dezinteres. În ziua când papagalul verde s-a abătut asupra mea nu mi-a trecut o clipă prin minte că s-ar putea să-mi aparțină. Încântată de vizită, nu-mi făceam socoteala să capturez vizitatorul. Iată de ce am fost scandalizată s-o aud pe mama punând acea întrebare stranie femeii.

Începusem să iau cunoștință printr-o revelație deosebită de adâncimile dragostei mistice și am știut din instinct că „plăcerea dragostei constă în a iubi".

În zilele următoare, stăpânită de un sentiment de reținere, inseparabil marilor pasiuni, n-am mai încercat să revin pe scurtătura unde avusese loc întâlnirea. Credeam că hazardul va înceta să mă mai ajute și, de fapt, în duminica următoare s-a inaugurat capela construită în parcul nostru, așa că nu ne-am mai dus la vechea parohie a ținutului.

S-au scurs mai multe luni în decursul cărora n-am încetat să hrănesc în suflet amintirea păsării frumoase. Apoi, într-o după-amiază de vară, am revăzut-o brusc. Eram pe rue Mazagran, în fața unui magazin strâmt și lung, pe care un stor mare și roșu îl cufundase într-un întuneric de infern. Dragostea mea mi-a apărut în fața ochilor fermecați. Stătea pe un mic trapez și, de data asta, era de vânzare!

CAPITOLUL IV

TOTUL SAU NIMIC

Eram doar cu mătușa Alex când am trecut prin fața magazinului vânzătorului de păsări; mătușa și-a dat seama că m-am oprit brusc, ca și cum m-ar fi pălmuit cineva. S-a întors și mi-a urmărit privirea ațintită asupra

papagalului verde și a înțeles că eram extaziată. Ca și mama, mătușa Alex concepea dragostea drept posesie. Ori, pot să jur că până în acea clipă inima îmi rămăsese pură și că iubeam fără să vreau nimic. Dar, începând cu acel moment, am dorit, am dorit nebunește să posed obiectul dragostei mele. Tortura dorinței și a speranței a început pentru mine în minutul precis când mătușa Alex, acționând ca răspuns la implorarea care se citea în ochii mei, a intrat în magazin și mi-a făcut semn s-o aștept afară. A ieșit imediat și m-a luat cu ea fără să scoată o vorbă.

Mătușa Alex, văduva unuia dintre unchii mei, era o englezoaică admirabil de frumoasă și de nefericită. Îi plăcea să vină câteva luni pe an pentru a se izola la Biarritz în casa noastră; găsea acolo o familie numeroasă, compusă din persoane singuratice.

— E mai rău ca la mânăstire la voi! îmi mărturisise într-o zi Suzanne, camerista bască care ne părăsise pentru că îi plăcea să râdă.

Mătușa Alex nu râdea niciodată.

Ca majoritatea oamenilor de felul nostru, aveam rude în aproape toate țările Europei și prin ele învățam o altă geografie decât cea predată de obicei copiilor de vârsta noastră. Cunoșteam harta caracterelor naționale. La nouă ani, știam să nu pun întrebări unei doamne englezoaice asupra intențiilor ei; ori, mătușa Alex își arătase intenția intrând în magazinul cu stor roșu și cerându-mi să n-o urmez. Nu trebuia să te informezi asupra rezultatului unei

conversații la care n-ai luat parte, chiar dacă de asta ar depinde fericirea ta; aștepți să fii informat.

În acea după-amiază de vară, mătușa Alex plănuia viitorul și am întovărășit-o pe drumul spre Saint-Jean-de-Luz, văzând în ea mesagera Destinului; nu era nici din respect față de regulile sociale și nici din scrupule că nu i-am pus întrebări de-a lungul drumului; era doar fiindcă știam că, respectând codul ei de morală deosebită, ea își rezervase dreptul de a nu-mi răspunde.

N-am mai avut nici un scrupul când am intrat în micul salon care se afla înaintea camerei mamei mele, mătușa vizibil hotărâtă să vorbească de papagal, iar eu purtând în mine dorința ca un copil spartan care duce o vulpe.

Rămasă singură în budoar, am început prin a-mi lipi urechea de gaura cheii. Nu făcusem asta niciodată. Îi văzusem pe servitori, dar nu mi se păruse că merita bătaia de cap de-a fi prinsă în această situație umilitoare.

— Dragă Alex, spunea mama cu o voce stinsă, mai încolo, te rog... să așteptăm ziua ei de naștere... Crăciunul sau Anul Nou... O să-l întrebi pe tatăl ei când se va întoarce din Rusia...

Mama nu spusese nu!

*

Chit sau dublu! Totul sau nimic! Viața mea devenise cea a unui jucător înrăit, cu toate superstițiile care o întovărășesc. Fericirea mea depindea de forțe asupra cărora recunoșteam că nu aveam nici un control. Aveam

să câștig papagalul verde? A-l avea însemna să trăiesc; a nu-l avea însemna să mor. Viitorul îmi apărea când drept o arcă triumfală, deschizându-se asupra unui drum ce ducea la paradis, un drum de spumă, un paradis de catifea, colorat de nuanțele fermecătoare ale păsării, când un hău negru.

Noaptea mă chinuiau spaime; mă sculam și mă repezeam la picioarele lui Cristos; eram obosită de rugăciuni. Și totuși, ceva se revolta în mine împotriva acestei sclavii și a dureroasei dorințe de care sufeream fără să fi fost vinovată. Dumnezeu era acela care începuse jocul; îmi trimisese papagalul verde; voise să-l revăd; îmi îngăduise ca să fie de vânzare și ca mătușa să dorească să mi-l dăruiască. Nu eram vinovată de tentația avută fiindcă știam că o exigență egală răspundea în inima mea acestei provocări a Destinului: ceream în genunchi papagalul verde și mi-am dat seama că Dumnezeu a înțeles că pasărea mi se cuvenea și că, după ce-a săpat un hău, avea obligația să-l umple.

Cam pe atunci a sosit în casa noastră o tânără franțuzoaică, domnișoara Vignot, noua noastră institutoare și care a devenit oarecum confidenta mea. Mulțumită ei mă duceam de două-trei ori în oraș pentru a-mi vedea pasărea. Acest gen de plimbare ne era de obicei interzis: se temeau în ce ne privește de epidemii, de rujeolă, tuse convulsivă, scarlatină sau și mai rău: veselia contagioasă a străzilor.

Pricepută și cu suflet bun, domnișoara Vignot a pretextat că trebuia să aleagă chiar ea cărțile de școală la

librăria Benquet, iar asta ne oferea prilejul de-a trece de mai multe ori pe rue Mazagran, prin fața magazinului cu stor roșu.

Zăream de departe obiectul tuturor dorințelor mele; semăna cu o bucată de gazon la soare; strălucea, trăncănea; alerga pe micul trapez, executând mii de mișcări frumoase și cu atât mai frumoase cu cât erau tot timpul aceleași; apropiindu-mă și mai mult, nu numai că-l vedeam mai bine, dar mă vedeam în el, reflectată în acel ochi rotund, o oglindă de aur, cu o bordură roșie în sipetul lui de piele groasă și albă, și eram fascinată în același timp de propria mea imagine și de prostia irezistibilă exprimată de acest ochi seducător.

Aceste clipe în care mă delectam la vederea dragostei mele erau urmate de zile îngrozitoare când îi duceam dorul, mai înfometată după ce mă hrănisem, așa cum se întâmplă după marile dezmățuri sentimentale.

Imaginația mea dispunea de resurse de gâde. Îmi reprezenta în primul rând cu o logică dezolantă o serie de evenimente care tocmai îmi zdrobiseră speranța: mătușa Alex fusese rechemată în mai, înainte de-a apuca să-mi dea papagalul; tatăl meu nu se întorcea din Rusia decât după epoca darurilor; urma să fiu trimisă în acea mânăstire din Belgia unde își făceau educația surorile mele mai mari; în fine, era improbabil ca o pasăre atât de încântătoare să poată rămâne o zi mai mult în vitrina unui magazin, fără ca cineva să n-o cumpere pentru a-și ferici viața.

Cântăritul fiecăreia dintre aceste posibilități îmi dădea senzația unei arsuri. În clipa însă când durerea

devenită prea puternică urma să triumfe asupra sentimentului creat, imaginația mea, expertă în arta de-a controla pe cel torturat în interesul torturii, intervenea delicat. Înconjura ființa arsă de vie care devenisem cu o răcoare plăcută. Distila un leac potrivit fiecăreia din rănile mele și le vindeca provizoriu pe toate.

Un spirit calmant mă informa că iahtul mătușii Alex n-avea să fie reparat mai înainte de sfârșitul lunii martie și n-avea să plece la Cannes decât la începutul lui aprilie; o telegramă avea să anunțe mâine sosirea tatălui meu; eram prea tânără pentru a fi trimisă la mânăstire; în fine, vânzătorul de păsări, convins că papagalul verde valora o groază de bani și, crezând că doar doamna englezoaică era în stare să-i dea acea sumă, și prea atașat de pasărea lui pentru a o vinde pe nimica toată, avea să refuze să facă un târg cu altcineva.

Mirajul perfid al fericirii se recompunea încet; și la fel cum un copil reface un castel de nisip pe care l-a distrus, tot așa și eu reconstruiam în mintea mea speranța după ce o distrusesem mai înainte. Imaginația îmi arăta într-o strălucire că pasărea îmi aparținea și această clipă scurtă era de ajuns să schimbe fața vieții mele.

Apoi recădeam în mrejele îndoielii; încrederea mă părăsea. Pasărea atât de tandru chemată se îndepărta de mine; devenea un vis de dimineață pe orizontul pal al mării; se pierdea în nori; avea să dispară în norii unde îmi pierdusem fratele.

Mâhnirii de-a mă ști abandonată, i-a urmat în curând durerea chinuitoare a dorinței revenite:

— Nu spera, dorința e o pasăre rapace...

*

Mătușa Alex era întotdeauna lângă noi; tata s-a întors din Rusia; Crăciunul și Anul Nou au trecut; cele două Crăciunuri și cele două zile de Anul Nou. Sărbătorile catolice și ortodoxe se succed la o distanță de treisprezece zile, reînnoindu-mi tortura speranței și chinul dezamăgirii de patru ori. Nimeni din casă nu părea să se îndoiască de faptul că așteptam un cadou pe care nu-l primisem. Singură domnișoara Vignot, noua institutoare, încerca să mă vindece de pasiunea mea, întrucât ajunsese să creadă acum că mătușa mea renunțase să-mi mai îndeplinească dorința.

— Aceste păsări au reputația de-a fi proaste, îmi spunea ea; între altele sunt și răutăcioase. Rod tot ce le cade la îndemână... Nașa mea, care locuia la Nantes, avea un papagal pe care îl lăsa să iasă din colivie; într-o zi, când rămăsese singur în cameră și în libertate, papagalul a ciugulit pălăria de blană pe care stăpâna lui o purta duminica. În fiecare an își pierd toate penele și devin pe cât de urâți la vedere, pe cât sunt de plictisitori de ascultat. Uneori le apare o umflătură pe limbă și atunci mor. Repetă tot timpul același lucru. Mușcăturile lor sunt otrăvitoare. Nu se atașează de nimeni...

Scumpa mea institutoare, cu care învățam fabulele lui La Fontaine, credea că mă va convinge cu discursul ei că frumosul meu papagal era prea verde. Nu sunt însă o

vulpe gasconă, și cu atât mai puțin una normandă, și nu mă înjosesc atât de mult încât să disprețuiesc ceea ce nu pot obține. Îndepărtez fiecare din argumentele ei. Ce contează lipsa de inteligență la o ființă în care țâșnește geniul vieții, care strălucește, care vorbește și tace? Buna mea Vignot nu se îndoiește deloc de faptul că dacă papagalul mi-ar fi mâncat toate pălăriile, ca și pe ale ei, nu mi-ar fi apărut mai puțin încântător. A-i reproșa că repetă tot timpul același lucru mi se pare cel mai josnic reproș. În jurul mesei familiei nu revin oare cu regularitate aceleași cuvinte? Părinții mei nu spun oare tot timpul: „A, dacă Sașa ar fi trăit!..." și: „Când o să ne revedem micul nostru înger..."

În ce privește atașamentul, micul papagal m-a ales cel puțin în acea faimoasă dimineață. N-are decât să se atașeze de mine cu ghearele și cu ciocul! O mușcătură de-a lui mi-ar face mai puțin rău decât această dorință de care sufăr...

*

Ziua de naștere a sosit în cele din urmă. Aniversarea nașterii și a celei mai mari dureri au să se împletească de acum înainte.

Mi-am petrecut toată noaptea dinainte rugându-mă. Era o veghe pentru mine și, fără ca cineva să bage de seamă, postisem. Educația mea creștină îmi inspira firește practici al căror efect miraculos îl așteptam cu inima încărcată de speranțe.

Domnișoara Vignot, care surprinsese cu o zi mai devreme ordinele date de mătușa Alex, mi le comunicase. Puteam deci să mă las pradă dorințelor, o maree în urcare și care a doua zi avea să mă arunce, ca pe o naufragiată fericită, pe țărmurile paradisului. Am văzut cum se crapă de ziuă. Nu mă suiam la loc în pat decât pentru a răvăși și a coborî din el imediat. La ora obișnuită de sculare a copiilor, bona a venit să tragă perdelele pe care tocmai le închisesem.

Când am intrat în sufragerie ca să-mi iau micul dejun am văzut prin ușa cu sticlă de la verandă, deschisă spre parc, pe vânzătorul de păsări care venea pe jos pe cărarea dintre tamarisc, pe care noi o numeam „drumul poștașului". Ținea în echilibru la capătul unui baston colivia în care pasărea stătea liniștită. Un copil, ca un paj de dresor de șoimi, îl urma ducând trapezul, lănțucul și un păhărel scund. Toate ușile casei se deschiseră larg în fața oaspetelui așteptat. Un servitor s-a repezit s-o înștiințeze pe mătușa Alex. Mă simțeam cuprinsă de fericire, incapabilă să vorbesc sau să fac o mișcare. Nu îndrăzneam să înaintez. Am încercat să mă pitesc în dosul glasvandului, fiindu-mi rușine de fericirea mea și scandalizată ca o îndrăgostită prea tânără care se pomenește cerută în căsătorie. Vânzătorul de păsări m-a zărit; era la curent, nici vorbă, cu povestea mea; a pus jos colivia și mi-a spus:

— Apropiați-vă domnișoară, și scărpinați-l în cap, e domesticit!

Am vârât degetul printre barele aurite și am simțit cum mi se încordează gâtlejul. Pasărea dansa un fel de pas

spaniol și începu să alerge pe bara ei în mare grabă. Își întinse gâtul înainte și se opri în așteptarea plăcerii. Atunci am îndrăznit să-mi plimb degetul pe micul lui craniu turtit, printre penele fine ca un gazon tuns, tot mai aproape de ciocul temut...

Ceea ce s-a petrecut apoi a ținut doar cât lumina albă a fulgerului care precede cu puțin tunetul.

Ne aflam încă în anticameră, mătușa Alex, vânzătorul de păsări și cu mine. Țineam colivia în mână. S-a deschis o ușă, cea de la bibliotecă. A apărut tata care a făcut câțiva pași spre noi vânturând un ziar; talia lui înaltă e puțin curbată; a lăsat să-i cadă lornionul; are o privire vagă, părul răvășit, barba în dezordine și expresia năucă, tipică oamenilor care și-au întrerupt lectura în care erau cufundați ca într-un somn plin de vise.

— Draga mea Alex, a spus el, te implor nu da acest papagal copilului; capriciul ei e absurd.

A, mă scufund... A, mă înec în mare... apa mă orbește și mă asurzește... apa urcă și eu cobor în ea și se strânge în jurul meu, iar prin grosimea ei fremătătoare aud vocea tatălui meu care continua pe același ton:

— Citește această cronică medicală din ziarul *Timpul*, draga mea Alex... Ai să vezi... o întreagă familie contaminată de un papagal tuberculos... Un papagal a pricinuit moartea a șaptesprezece persoane din aceeași casă... Aceste animale sunt în stare să împrăștie difteria. Știi că e boala de care a murit fiul meu...

Mătușa nu-i răspunde; vânzătorul de păsări nu vorbește nici el... nimeni nu va spune cuvintele necesare pentru a mă salva...

Tata se apropie de vânzătorul de păsări și îi face semn să ia papagalul. Aveau să-i dea un bacșiș pentru deranj.

Omul salută, își îndoaie spinarea, își reia marfa și se îndreaptă spre bucătărie, ținând în față colivia. Tata se întoarce în odaia lui de lucru, iar mătușa îl urmează. Portiera cade în urma lor. Sunt singură... Nu mai am nimic...

CAPITOLUL V

CUM ÎȚI REVII DIN TOATE

În noaptea dinaintea veghei avusesem un vis: fugeam urmărită printr-o pădure mare și tristă. Mă urmăreau cavaleri. Dezbrăcată, cu părul vâlvoi, alergam din toate puterile spre ultimul meu refugiu, o căsuță într-un luminiș, ascunsă de arbori foarte bătrâni și cu uși care se puteau baricada.

Am trecut pragul dintr-un salt; am urcat în viteză scara, am traversat o cameră goală, am fugit spre fereastra deschisă și acolo, simțind că urmărirea nu încetase și că acei cavaleri învinseseră distanța și ușile și că între timp

suflul alergăturii lor îmi atingea gâtul, am voit mai degrabă să mor brusc decât să fiu ajunsă din urmă de ei, și atunci, m-am aruncat pe fereastră.

Acest vis nu semăna deloc cu cel avut în ziua fatală când am posedat și am pierdut în aceeași clipă papagalul verde. Am fost însă, ca să spun așa, prevenită în vis că, o dată aflată în împrejurări extreme, între durerea de-a fi prinsă și cea de-a muri, am să aleg moartea. Prizonieră a nefericirii, în loc să o îndur, eram gata să evadez.

Ce mă frământa pe atunci? Nu eram oare victima neștiutoare a febrei tifoide care avea să se declare peste câteva zile? Toate accidentele sunt pregătite; există înainte de-a avea loc; revoluțiile se desăvârșesc înainte de-a începe.

În clipa când ușa biroului s-a închis în dosul vânzătorului de păsări, m-am repezit în sus pe scări în camera mea.

Apartamentul copiilor, aflat la etajul al doilea al casei, pe partea dinspre mare, era pe jumătate gol de când plecaseră de acasă surorile mele mai mari. Am intrat în apartament continuând să alerg la fel ca în vis, am împins mai multe uși, am năvălit în camera mea și am deschis geamurile. Sub fereastră începuseră să înflorească mari tufișuri de camelii, aproape niște pomi. Nu știu de ce mi s-a părut că îmi vor frâna căderea. Am auzit zgomote în camera de așternuturi de lângă a mea. Nianca cânta un cântec rusesc pentru a adormi copiii:

Soarele și luna
Erau frate și soră...
Balalaica,
Niem balalaica!

Oare teama de-a nu strica frumoasele camelii înflorite m-a reținut când m-am aplecat asupra lor?

În visul pe care îl avusesem, cădeam de la o mică înălțime, dar pe pământ tare și eram sigură c-aveam să mă zdrobesc. M-am îndepărtat de pervazul ferestrei. În alcovul din camera mea atârna de cârligul perdelei împotriva țânțarilor, alături de crucifixul meu, o coardă de sărit, ca un fel de ex-voto. Îl pusesem acolo după o ceartă îngrozitoare cu Olga cea răutăcioasă. Coarda aparținea surorilor mele mai mari. Mi-o dăduseră la plecarea lor; Olga mă amenința tot timpul că are să mi-o ia. Nu se pricepea să sară coarda și nu-i plăcea să facă eforturi; dar cum eu săream foarte bine, Olga încerca să mă împiedice. Ușurința mea o supăra; agilitatea mea o epuiza. Greoaie și leneșă, nu mă putea urmări nici măcar cu privirea. Născută dintr-o *Mater Lacrymosa,* ranchiuna îi desfigura sufletul și chipul; nu știam pe atunci că va trebui să-i iert într-o zi răutatea, rezultatul unei dureri al cărui izvor era în altă parte.

M-am suit pe un scaun pentru a ajunge la coarda atât de disputată și pe care o lăsasem în grija lui Dumnezeu în speranța de-a o speria pe Olga; mă amenința tot timpul că avea să intre în cameră și să taie coarda în bucăți cu niște foarfece furate. Acționam fără teamă. Imaginea unei fapte

uitate, veche de mai bine de un an, mă preocupa în acea clipă și se reflecta cu o limpezime prodigioasă.

În primăvara trecută un om se spânzurase în pădurea din Calaouça. Bonele se duseseră să-l vadă și, în ciuda interdicției formale din partea părinților, povestiseră deseori despre asta, dar pe șoptite, așa că ajunsesem să știm tot ceea ce ele ar fi trebuit să ne ascundă cu grijă.

Spânzuratul era un tânăr poștaș de la țară, cunoscut de toată lumea acasă căci ne aducea scrisorile. Într-o seară din luna aprilie, îmbătat de vin sau de tristețe — nu s-a aflat niciodată sigur — la ieșirea din parc își sprijinise bicicleta de un arbore mare, în dosul grădinii de zarzavaturi, și se înălțase până la craca cea mai înaltă, își trecuse frânghia de gât... *Miss* Grey declarase că era neurastenic, iar bonele că era îndrăgostit, două cuvinte al căror înțeles m-am chinuit în zadar să-l înțeleg. Medicul de familie, întrebat de mine, se supărase și am descoperit cu acest prilej că nu trebuie să afli totul.

În noaptea când s-a întâmplat, nimeni nu avusese nici o îndoială până când, în dimineața următoare, grădinarul, ducându-se la lucru, zărise bicicleta părăsită și pe tânărul poștaș care se legăna în pom. Doar pechinezii doamnei din Calaouça lătraseră toată noaptea ca și cum ar fi bănuit ceva...

Prinsă încă în vârtejul visului, am scăpat din cameră, luând frânghia cu mine. Nianca, văzându-mă că trec prin fața ușii ei pe care o ținea tot timpul deschisă, ca pe o cursă pentru copii, a strigat la trecerea mea:

— Unde alergi așa, porumbița mea?

— În grădină, Nianca, ca să sar coarda.

M-am dus până în acel loc din parc unde obișnuiau să atârne vara hamacul mamei. Un pin uriaș, cu ramuri eșalonate, mi se păruse din când în când un fel de scară a lui Iacob înălțată la cer pe care urma să coboare Sașa împreună cu îngerii.

Aveam să mă folosesc acum de acest arbore profetic pentru a părăsi lumea. Frânghia era rece în jurul gâtului meu. Eram încă amețită de atâta alergat.

*

Domnișoara Vignot a fost cea care m-a surprins și-a desfăcut frânghia. M-a luat în brațe, deși eram grea și lungă la cei nouă ani ai mei. Groaza îi dăduse forțe.

Nu-mi mai amintesc deloc de tot ce-a urmat unei mari crize de lacrimi pe care am avut-o când mi-am recăpătat conștiința. Mă puseseră în pat; deliram la sosirea medicului; a declarat că eram amenințată de o febră tifoidă care dospea de câteva zile; exaltarea mea din ziua precedentă, ca și din cele următoare, nu era decât un indice al bolii.

Boala mea a fost lungă. Am făcut-o într-o izolare adâncă. Mama unei numeroase familii trebuie să renunțe să îngrijească pe acel copil care cade victima unei boli primejdioase. Auzisem deseori că mama și tata nu-l părăsiseră pe fratele meu ziua și noaptea în timpul febrei difterice de care murise. Pe atunci, pe noi nu ne mai vedeau... Singură domnișoara Vignot mă veghea cu un

devotament cu atât mai admirabil, cu cât era tânără, nou-sosită în casă și nu ne datora nimic.

Am fost trimisă să-mi petrec convalescența la o familie de ruși, înrudiți cu noi și care locuiau la Cannes. Am cunoscut acolo primul meu succes. Am văzut bărbatul care avea să mă ia de soție peste câțiva ani. Avea treizeci de ani, iar eu zece. Părinții lui plângeau o fiică de vârsta mea, în amintirea căreia mă îngrijeau, mă mângâiau, așa cum nu fusesem niciodată în familia mea.

Când m-am întors la Biarritz, crescusem mult și mă întărisem mult. Părul, tăiat scurt în timpul bolii, crescusc din abundență și, după părerea generală, devenisem mai frumoasă. Schimbarea morală era însă și mai mare. Am devenit indiferentă și am devenit veselă. Așa cum organismul meu omorâse germenele tifosului, tot așa ucisesem și eu în mine germenele dorinței. Îmi jurasem să nu mai doresc nimic și, de fapt, mă simțeam complet neputincioasă să mai doresc ceva.

— E o boală care nu mai revine niciodată, i-a spus mamei medicul nostru. Fiica dumneavoastră e imunizată pentru tot restul vieții.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

SINGURĂTATEA DE LA ANGLET

Cunoștințele topografice ale locuitorilor din Biarritz se întind în general de la Coasta Bască la Port Vieux, de la Stânca Fecioarei la Piața Sfânta Eugenia, de la Casino la Plaja Mare. Când e vorba de excursii, știința itinerariilor merge mult mai departe: de la Hendaye la Saint-Jean-de-Luz, de la Bayonne la Barre, de la Adour și Combo până în Spania: dar aproape nimeni, dacă întrebați de drumul la Singurătatea din Anglet, n-are să știe să vă conducă.

Aș fi reușit cu ochii închiși să recunosc acest drum între toate drumurile de pe lume: nici unul n-are ca el puterea deosebită de a înăbuși zgomotul pașilor. Când îl parcurgeam în copilărie, aveam impresia că nisipul alb foarte fin din care era făcut avea să înceapă să se miște și că, surdă la toate chemările lumii, aveam să mă îngrop într-o tăcere adâncă.

Pentru a ajunge la această pistă mută trebuie traversată o grădină de pini maritimi care intersectează și alte drumuri. Un panou pe mâna stângă indică poteca spre

„Camera de Dragoste“ și cei ce se plimbă o iau de obicei pe acolo.

Mama și cu mine o apucam la dreapta pe o alee mărginită de un rambleu plantat cu liliac. Boschetele înflorite mă speriau, înalte și albe ca niște fantome în înserarea pădurii. Le numeam „lăcrimioarele uriașului“.

Soseam cu trăsura până la impasul tăcerii. O barieră de lemn pusă în față împiedica trecerea cailor. Oamenii care merg pe jos sunt singurii care au acces la drumul care înăbușe zgomotele; nu e călcat decât de pași omenești. Când l-ai parcurs cam jumătate, dai de un panou care recomandă vizitatorilor să vorbească în șoaptă. Sfat inutil! Voluptatea tăcerii care i-a cuprins între timp îi face să nu mai aibă chef să vorbească.

Nimic nu apără intrarea în Singurătatea din Anglet, poate doar singurătatea: nici o portăreasă, nici o soră care să te plimbe, nici un clopot care să anunțe sosirea intrușilor; nici zăvor și nici broască; te oprești, eziți și dacă îndrăznești, trebuie să împingi pe nisip o poartă de lemn care se sucește tăcută pe balamale.

Treci pe lângă o clădire din care doar acoperișul se ridică deasupra unui zid de camelii tăiate ca un gard viu. Atunci când înfloresc, sosirea acolo e admirabilă căci toate cameliile sunt roșii; după ce-au înflorit, sosirea e și mai frumoasă; petalele cad toate înainte de-a se ofili; își păstrează mult timp prospețimea de marmură. Te înfunzi pe un drum de porfir.

Două călugărițe îmbrăcate în negru, care nu aparțin ordinului Bernardinelor, locuiesc într-o căsuță așezată în

așa fel ca să poată supraveghea intrarea în adevărata Singurătate. Întâmpină pe vizitatori și, în timp ce una previne pe Singuratice de prezența profanilor, cealaltă îi întovărășește prin această Tebă. Deschide întotdeauna ușa unei celule strâmte din acest stup, le atrage atenția că e de o simplicitate extremă, dezvăluie un colț al patului făcut din tăblii, îl bate cu degetul pentru a răsuna ca un coșciug și spune satisfăcută c-a lămurit lumea:

— Această celulă e locuită.

Apoi le arată trapeza, o lungă cocioabă având pe jos nisip în loc de dușumea; ferestre mici și fără geam luminează încăperea; pe o masă de lemn alb, lungă și joasă, o strachină, o lingură din merișor și o cană cu apă formează tacâmul. Nici o bancă sau scaun. Bernardinele mănâncă în picioare.

— Miercurea mănâncă în genunchi, spune călugărița însărcinată să comenteze regula căreia doar ea și o însoțitoare, singurele în incintă, nu-i dau ascultare. Ai crede că e vorba de o furnică pe cale să explice unui al treilea viața albinelor. Se urcă din nou la vorbitor, un fel de cabană de stinghii de unde o dată pe an aceste voluntare mute își calcă legământul de tăcere pentru a vorbi cu rudele lor; capela minunată unde își fac rugăciunile, care nu trebuie să fie nici cântate și nici vorbite, ci distilate interior, ca mierea în floare; grădina unde își îngrijesc până la nesfârșit mormântul cu o lopată de gropar în mână.

La vârsta de zece ani sunt, datorită mamei, obișnuită cu Singurătatea din Anglet. Venim aici atât de des, încât călugărița de pază ne lasă să rătăcim în voie, sigură că n-o

să tulburăm tăcerea. Dacă întâlnim la colțul unei alei o bernardină asemănătoare unui sac de lână acoperit cu o pălărie de grădinar, nu încercăm să-i vedem chipul acuns sub acea rogojină și nici să adresăm cuvântul acestui sac. Nu suntem turiste pline de curiozitate, lipsite de delicatețe, ci adevărate prietene ale Sfântului Bernard și ale singuratecilor, la fel ca noi...

La întoarcerea mea de la Cannes după convalescență, mărim numărul de vizite. Mama mă duce la Singurătatea din Anglet pretextând că mulțumește Sfintei Fecioare că mi-a salvat viața. În realitate, reînnoiește un legământ căruia trebuie să-i adaug rugăciunile mele nevinovate. O zi pe săptămână intrăm la ora convenită, împreună cu călugărița de pază, în capela *ex-voto* unde începem să ne rugăm înaintea acestei ciudate Fecioare Spaniole care seamănă cu împărăteasa Eugenia[1].

Capela e o colibă cu un acoperiș de pai, semănând cu cocioabele pe care le mai vezi prin vechile grădini de la țară. Ca toate construcțiile de la Anglet, cocioaba e construită pe nisip, ridicată chiar pe deșert; tavanul e atât de scund încât o persoană înaltă îl poate atinge ridicând brațele la cer. Genunchii celor ce se roagă fac gropi rotunde în nisipul pe care la sculare trebuie să-l netezească. O inscripție atârnată la dreapta ușii atestă că în această capelă împăratul Napoleon III și împărăteasa Eugenia au venit să facă un legământ pentru a obține de

[1] *Eugenia Maria de Montijo de Guzman* (1826–1920), împărăteasa Franței, soția lui Napoleon al III-lea.

la Fecioara Singurătății de la Anglet nașterea unui fiu; legământul a fost îndeplinit atunci când în 1856 s-a născut prințul imperial.

Dedesubt se întind numele altor vizitatori iluștri, veniți și ei să se încline și să se roage în această colibă sfântă: Victoria, regina Marii Britanii și a Irlandei; Frederica, prințesă de Hanovra; prințul de Galles; prinții de Prusia; marii duci de Hessa și ai Rusiei; regele Spaniei...

Îmi plăcea să repet aceste nume evocatoare de alte locuri, de alte climate și de vegetații necunoscute. La lectura lor mă lansam în asociații de idei care, mai toate, se refereau la regnul vegetal. Regina Victoria îmi apărea ca un nufăr enorm din Ciad în interiorul căruia putea să navigheze un copil stând jos; Hanovra reprezenta, nu știu de ce, o floare de cânepă; Prusia era o albăstrea, de aceeași culoare albastră ca și numele; Galles era un fel de nucă foarte tare care crește în stejari și din care se face cerneală; marii duci erau niște bufnițe cu jambiere care miroseau, ca întreaga Rusie, a piele tăbăcită și a violete; în fine, regele Spaniei îmi apărea ca o mare floare de rodie, roșie cum e coralul, frumoasă ca o bijuterie și asemănătoare celei date de un bătrân negustor ambulant la ieșirea de la vecernie drept semn de prietenie pentru părul meu lung și blond. Îmi închipuiam un mic poem în legătură cu fiecare din aceste nume și îl recitam apoi pe șoptite. Aveam tot timpul să mă las pradă acestor jocuri cu flori, ale căror reguli ciudate le inventam singură, căci în capela unde stăteam în genunchi, o dată pe săptămână

alături de mama, nu mă rugam și mă prefăceam doar că mă rog.

Nebunia de-a dori ceva și de-a voi să-l obții, ca și ideea de a te ruga pentru asta la cer, îmi apăreau ca o slăbiciune urâtă, de care eu una mă vindecasem pentru totdeauna. Nu primisem ceea ce cerusem cu atâta ardoare; papagalul meu verde și apoi dezamăgirea din care aproape murisem; Împărăteasa însă, care se aruncase în genunchi în fața aceluiași chip al Fecioarei, pe care îl implora acum mama, își primise răsplata. Dar la ce servise? Căci acest fiu, obiectul tuturor legămintelor, avea să moară în exil de rana lăsată de o săgeată otrăvită[1], o nenorocire cuprinsă chiar în fericire, și care anula rugăciunea îndeplinită și ridiculă făcută în *ex-voto*!

De ce mă încăpățânez să doresc atunci când, dacă obțin ceea ce vreau, nu sunt sigură c-o voi păstra? Copleșită, inima nu oferă deloc siguranța trădărilor soartei. Alături de mama, care continuă să implore pe Sfânta Fecioară să i-l redea pe Sașa, acum când va aduce pe lume un nou copil, mă păzesc să nu intervin. Pretextez zăduful neplăcut din capela unde aerul e înăbușitor din pricina acoperișului jos și a nisipului arzător; ies de acolo și cer îngăduința să-mi termin rugăciunile în grădină. Ca să fiu sinceră, nici măcar nu le-am început; nu fac decât să recit versuri față de rugăciunile ei făcute pe mătănii;

[1] Eugène Louis Napoléon (1865–1879), fiul lui Napoleon al III-lea și al Eugeniei de Montijo, a murit într-o campanie militară în Africa împotriva unui trib de zulu.

șiragul meu de mătănii nu mai e pentru mine decât un îndreptar poetic.

Împing o ușă din fundul grădinii și pătrund în cimitirul bernardinelor. Oricât ar părea de ciudat, este locul de pe lume unde îmi place cel mai mult să fiu. În acest spațiu închis am un sentiment de liniște încântătoare; mă simt la adăpost de orice, bine și eliberată. O alee de chiparoși desparte acest mic deșert restrâns cu ajutorul unui gard de uluci; la dreapta și la stânga se aliniază dunele regulate în forma unui trup întins pe ele; îți vine să crezi că bernardinele s-au apucat să facă un dreptunghi de nisip, folosind drept model, în locul unei găleți, un mic coșciug răsturnat. Apoi, de-a lungul prăjiturilor de nisip, au desenat o cruce cu ajutorul scoicilor albe. Mătura mareei în creștere era de-ajuns ca să facă să dispară într-o clipă aceste opere copilărești.

Am văzut de atunci cimitirele faimoase de la Constantinopol, ca și Turnurile Tăcerii construite de *guebres*[1] în deșerturile Asiei. Nu mi-au dat sentimentul la fel de viu de egalitate înaintea morții ca cel simțit pe vremuri printre mormintele călugărițelor bernardine de la Anglet, ridicate pe nisip cu ajutorul nisipului și atât de șubrede, încât un copil ar fi putut să le șteargă, cu o simplă mișcare a palmei, până și urmele!

---

[1] Nume dat persanilor rămași credincioși credinței mazdeiste după trecerea în masă la mahomedanism.

În acest loc de odihnă, pregătit de persoane preocupate doar să dispară, vin să iau o dată pe săptămână o lecție de indiferență de care am să-mi amintesc toată viața. În acest timp, mama prosternată cere încă Cerului să-i redea acest fiu care îi fusese acordat, apoi luat. Își închipuie că printr-un fel de echilibru misterios, bazat pe o compensație necesară, Sfânta Fecioară, legată de ființe care au renunțat la tot, trebuie să se arate deosebit de atentă implorărilor acelora care vor să primească ceva de la ea.

Într-o zi, când îmi simțeam sufletul impregnat de acest parfum fericit al tăcerii respirate la mânăstire, i-am spus mamei:

— Ce n-aș da să fiu călugăriță bernardină!

Mama mă ia în serios, crezând în vocația mea și mă strânge la piept, un gest atât de nou pentru mine, încât mi-a pricinuit mai multă teamă decât plăcere.

Dacă îmi îngăduie să-i îndeplinesc dorința, dacă mama mă poate oferi drept jertfă, dându-mă în dar Fecioarei de la Anglet, n-are oare dreptul să aștepte o recompensă pentru acest sacrificiu?

Pe drumul de întoarcere acasă în acea zi, urmând Poteca Crinilor, mama era convinsă că mă oferisem pentru a-mi recâștiga fratele, iar eu știam că îi cedasem complet și pentru totdeauna.

CAPITOLUL II

UNDE APARE MARIE

Marie s-a născut la zece ani după mine și încetasem să mai trăiesc în clipa când ea și-a început viața.

Ca un copil de vârsta mea, plin de vigoare și de sănătate, victima unei boli neprevăzute, să se poată simți lovit în sentimente atât de grav încât să nu-și mai revină vreodată, e un lucru care depășește imaginația. Și totuși, în asta a constat accidentul moral care mi s-a întâmplat și în cadrul căruia am fost conștientă că mi-am pierdut calitatea de-a mai spera, așa cum poți să pierzi, într-o catastrofă fizică, capacitatea de a vedea sau de-a auzi.

Peste șaptesprezece ani Marie avea să-mi spună:

— Tu care ai totul și nu mai dorești nimic altceva...

În clipa când s-a născut, este adevărat că nu mai doream nimic, renunțasem la voință și trăiam absolut fără dorință, echivalentul lui a nu trăi. Această stare de renunțare, legată de avantaje firești, avea să-mi producă o viață plină de succese care, nefiind nici așteptate și nici urmărite, m-au lăsat indiferentă și detașată, încât mă întrebam cum aș putea să îmbătrânesc fără să fi avut ceva care să-mi marcheze viața.

Pe vremea când Marie trebuia să se nască, fusesem îndepărtate de acasă pentru ca prezența noastră să nu tulbure sosirea îngerului care, de data asta, ne va aduce fratele. Atentă la conversația servitorilor, care îmi dăduseră de înțeles că Sașa nu se ridicase la cer, ci că

murise cu adevărat, „ca toată lumea", am aflat apoi că medicul stătea în camera mea, iar infirmiera în cea a surorilor mele.

Am fost trimise la Calaouça, în apropiere de Marion, la o amică a părinților. Acolo a venit tata să ne ia într-o dimineață veselă de iarnă, iar noi am privit mașina lui sumbră trecând pe drumul însorit, întrebându-ne ce știri ne aducea. Am ghicit după felul trist cum își agita mâna că nu ne aducea nici o veste fericită. Pentru a treia oară și ultima dată, Cerul spusese: NU!

— Copiilor, aveți o surioară, ne-a anunțat tata. Se va numi Marie...

Am acceptat-o pe Marie și am fost singura care a acceptat-o în casa noastră. Mama plângea fără încetare și refuza să vadă copilul care îi distrusese speranțele. Dezamăgirea cuprinsese pe cei mici și pe cei mari, de la tata până la ultimul servitor. Nianca se jelea că n-aveam să mai vedem vreodată Rusia și îl blestema pe papa, pe „Cea de la Lourdes", pe Sfânta Fecioară a catolicilor și ziua când se născuse!

Mama trecuse de patruzeci de ani; toți erau de acord că trebuia să se renunțe la ideea de-a vedea pe Sașa revenind pe lume și că în fond refuzul dur al Cerului se manifestase prin Marie.

Doica a primit instrucțiuni să înlăture din scutece frumoasele funde albastre sortite acelui fiu care nu era Marie. I-au dat vechile noastre panglici roz; nimeni nu se uita la ea; a fost scoasă din casă pe ascuns prima oară, pe scara de serviciu. Copilul nu trebuia plimbat decât acolo unde mama lui întristată nu risca să-l vadă. Olga, sora

noastră răutăcioasă, geloasă pe această nou-sosită, și pe care toată lumea o primise atât de rău, o poreclise: „Domnișoara de prisos". Singură, în familia decepționată, învățasem să nu mai doresc nimic și să nu mai aștept nimic. Efectul plăcut al detașării mele începea să se facă simțit. Nu săvârșeam nici măcar aceeași greșeală ca ceilalți; toți îi purtau pică lui Marie, nevinovată de-a fi o fetiță și din această cauză era tratată ca o vinovată. Conștiința mea n-a avut de suferit de pe urma acestei nedreptăți.

Mă duceam uneori s-o văd în leagănul ei care fusese al nostru și sărutam pe furiș fruntea ei mică de oarbă și priveam cu o milă ciudată mâinile micuțe, stele de mare care se deschideau în gol, rătăcite și tremurătoare.

CAPITOLUL III

DOUĂ SURORI ASEMĂNĂTOARE

O femeie de spirit din secolul al XVIII-lea, lipsită de moștenitor masculin, spunea:

— Am în minte un fiu căruia n-am putut să-i dau naștere.

După nașterea lui Marie, mama ar fi putut să repete aceste cuvinte. Părinții mei concepuseră în zadar în mintea lor ideea sosiei fiului lor; realizarea materială a urmat

un curs diferit și în ultimul lor copil s-au ales cu un dublu al meu. Marie a fost o replică a mea la care nu se așteptase nimeni. Îmi semăna atât de mult, încât primele ei fotografii ar fi putut fi confundate cu ale mele. O dată trecută vârsta când se luau poze copiilor în cămășuțe, felul nostru de-a ne îmbrăca, care nu avea să mai fie niciodată același după zece ani, va îngădui să ne diferențieze.

Sângele circasian care leagă Rusia meridională de Persia s-a manifestat la una din surorile mele mai mari prin sprâncenele unite și la cealaltă prin părul negru și cârlionțat. Ambele sunt brunete, cu excepția lui Marie, la fel de blondă și de deschisă la culoare ca și mine. Se pare că în noi două, născute dintr-o venă diferită și marcate de ereditatea nordului, curentul înghețat al Golfului Finlandei și-a creat drum până în inima pământurilor sudice, de unde au provenit părinții noștri; suntem fiicele lor boreale.

Un chip care a dispărut timp de cinci sau șase generații revine ca un astru la orizontul omenesc. Când steaua lui Marie, ieșind din cine știe ce noapte, s-a înălțat asupra vieții mele într-o dimineață, am crezut că-mi recunosc propria mea copilărie. O oglindă îmi răsfrângea imaginea ei mișcătoare. La cincisprezece ani mă revăd așa cum eram la cinci ani; la douăzeci de ani, mă regăsesc neavând mai mult de zece ani. Marie mă moștenește; are părul meu; are ochii mei; are, de asemenea, camera mea și cărțile mele și prietenia scumpei mele Vignot.

La căsătorie a trebuit să renunț la lumea copilăriei mele. E soarta comună a tinerelor femei și prin asta căsătoria seamănă cu plecarea unei bărci. Îmi declarasem dorințele devreme, la șaisprezece ani, astfel încât, neavând timpul să-mi trăiesc copilăria, am rămas cu un fel de nostalgie pe care doar plăcerile noastre întrerupte ne-o lăsau.

Cerută în căsătorie de către fiul cel mare al rudelor de la Cannes, îl acceptasem ca soț fără să ezit. Îl cunoșteam pe André din cea mai fragedă copilărie, ceea ce mi se părea un avantaj enorm. Surorile mele mai mari se căsătoriseră cu bărbați despre care ignorau totul, chiar și numele de familie, cu trei luni înainte de-al purta, și soarta lor mi se păruse îngrozitoare.

Unirea noastră disproporționată a fost repede pusă la punct. Marea diferență de vârstă dintre logodnicul meu și mine i se părea tatălui meu singurul obstacol serios la această căsătorie dorită de el. Așa încât, se grăbise să-l înlăture.

— Dacă mai așteptăm încă șase luni, îmi spunea el, ai să fii doar cu puțin mai tânără, în timp ce soțul tău va fi mai bătrân cu un an.

Când se enumeraseră pentru prima oară calitățile viitorului meu soț, tata insistase asupra faptului că André Michailovici era fiul din prima căsătorie a unchiului meu de la Cannes, un unchi prin alianță, și, în consecință, André nu era vărul meu. S-ar fi putut spune că lipsa de legături familiale îi părea tatălui meu un motiv mai puternic în favoarea acestui ginere, mai important decât originea, averea sau sănătatea lui.

Am fost căsătorită la Saint-Martin, vechea parohie din ținut, într-o zi din februarie și am zărit, pe drumul spre biserică, poteca cu spumă de mare pe care mersesem cu mama în acea faimoasă dimineață când mă îndrăgostisem de papagal. Văzând ciubotica cucului și părăluțele de-a lungul gardului viu, mi-am amintit de emoția provocată odinioară de aceste flori. Nu mai simțeam nici una acum, la ceasul când aveam să mă angajez pe viață.

Marie mă aștepta pe pragul vechii biserici. Trebuia să poarte trena rochiei mele și cum nu era decât un copil de șase ani, iar trena era foarte grea în timp ce mă îndreptam spre altar, i-am simțit micuțele ei mâini încleștate pe stofă și trăgându-mă înapoi.

*

Stabilită la Cannes împreună cu soțul meu, m-am simțit la început în ținutul mediteranean cea mai înstrăinată nu numai de pe coastă, ci din ținut și chiar de pe continent. Când la trei ani după căsătorie am primit îngăduința să mă întorc în ținutul basc și să petrec la tatăl meu o săptămână în fiecare an, am avut impresia c-am făcut o mai mare călătorie în timp decât cea de la Nisa la Bordeaux și de la Bordeaux la Bayonne, urmărite pe hartă. Revăzând vechiul meu univers, nu l-am găsit gol. Locul meu era ocupat; supraviețuisem în Marie. Pe ea o iubeam sau propria mea umbră? Am deschis încet ușa de la camera de studiu; un cap blond era aplecat peste cărțile cumpărate odinioară la librăria Benquet, pe vremea când

fusesem școlăriță și când ne trebuia o scuză ca să trecem pe rue Mazagran prin fața vitrinei magazinului în care papagalul verde, înlănțuit de trapezul său, îmi ținea inima în gheare, ca și cum ar fi fost făcută din semințe de floarea soarelui. Domnișoara Vignot, pe al cărui chip anii invizibili ai copilăriei mele nu lipseau, repeta aceeași dictare: „Primăvara în Bretania" de Chateaubriand. Am revăzut pe marginea vechilor mele cărți, măzgălite cu desene cu tocul și cu glume, poreclele pe care i le dădusem: istoria romană se chema Crassus, deoarece coperta ei era murdară; cartea de aritmetică purta numele de Archiloque[1], pentru că era zdrențuită ca urmare a maltratării suferite prea des din partea unei fetițe care nu avea talentul matematicii. Marie a ridicat capul; mi-a surâs mai înainte de-a mă îmbrățișa. Admira în mine pe tânăra femeie care avea să devină; și niciodată în ea copilul care nu mai eram. Tulburate, una de amintire, cealaltă de speranță, nu ne-am putut privi fără emoție; eram viitorul ei, iar ea era trecutul meu viu.

Asemănarea noastră, care făcea oamenii să exclame, ne da multă prietenie. Sora mea e o parte integrantă din amorul meu propriu. În ce-o privește, respect fără greutate porunca divină: o iubesc într-adevăr ca pe mine însămi. Dacă nu se ajunge vreodată în dragoste la acest grad de perfecțiune, greșeala nu e oare a celui apropiat, care nu seamănă întotdeauna decât atât de puțin cu noi? Marie și cu mine ne bucuram de fericirea de-a place una

[1] *Crasse* înseamnă „jeg" în franceză; *loque* înseamnă „zdreanță".

alteia. Fiecare dintre noi, privind chipul celeilalte, va simți plăcerea mulțumirii de sine, fără să simtă însă rușine. Dacă cineva mă surprindea contemplându-mă în oglindă, fără îndoială că mi-aș fi ferit privirea. Admir, fără să mă simt vinovată, frumusețea nevinovată a lui Marie. Mă întreținu cu ea fără nici o reținere, fără să sufăr chinurile modestiei, congestiile pudorii. Pe chipul surorii mele copil am învățat să cunosc semnele prevestitoare ale acestei misterioase înfăptuiri a naturii din care eu nu fusesem decât o încercare.

Englezii au o expresie pentru a spune despre o femeie că e frumoasă: *She has the looks*, are priviri. Iar despre o femeie care nu mai e frumoasă, au să spună: *The looks are gone*. Marie „avea priviri" de îndată ce apărea. În anul când a împlinit cincisprezece ani am avut prin ea revelația a ceea ce e în sine acest dar deosebit. O căutam pe Marie prin gloata de pe Podul Fecioarei, într-o zi cu maree înaltă, la ceasul când oamenii se adună acolo pentru a vedea naufragiul soarelui. Corabia de foc începuse între timp să se scufunde în mare. Sora mea și domnișoara Vignot erau în întârziere. Mă așezasem, pentru a le aștepta, pe parapetul podului și priveam trecătorii luminați fără milă de razele furtunoase ale unui soare pe jumătate scufundat în mare.

Din acel loc și în acea zi, zărind-o pe Marie cum apare dintre celelalte femei, am înțeles că frumusețea ei nu era o „promisiune de fericire". E o clipă de fericire simțită, ceva care seamănă cu deznodământul fericit al unei mici drame matematice. Încercasem să fac o operație rapidă,

cercetând fiecare chip care trecea; doream să aflu dacă adunarea trăsăturilor răspândite pe față avea să-mi dea suma exactă a plăcerii așteptate și de fiecare dată calculul s-a dovedit fals; încercam acest mic sentiment de jenă și de neplăcere care urmează unei operații ratate. Toate femeile erau urâte. Brusc a apărut Marie. Brusc am avut satisfacția de-a fi ghicit exact, de-a fi rezolvat problema. *Eureka!* Descoperisem! Am respirat ușurată. Suma trăsăturilor era cea așteptată de la adunare. Evident și trecătorii se desfătau privind-o pe Marie. Se întorceau cu toții pentru a urmări din priviri chipul acestei tinere fete, fericiți să vadă îndeplinit miracolul, voind să verifice și să fixeze în același timp în memorie cifra magică apărută. La vederea ei, fiecare cădea de acord cu sine și cu toți ceilalți. Trecerea lui Marie prin mulțime lăsa în urmă o brazdă de mulțumire.

Acest prim efect al frumuseții este singurul care nu era amestecat cu tristețe; îi pune pe bărbați la unison și îi face să se înțeleagă cu toții. Numai apoi apare ideea unei atribuții deosebite a acestui bun răspândit mai întâi în lumea întreagă; farmecul e zdrobit imediat; ceea ce caută înțelegere dă naștere la ceartă; ceea ce place te face nefericit; iar în această a doua fază, care o urmează din apropiere pe prima, Marie va avea de plătit scump bucuria pe care credea că o putea oferi. Așadar, dacă cea care are „priviri" iubește liniștea, va trebui să dispară repede din ochii lumii. Însăși acea calitate pentru care era iubită va face să fie urâtă; indiferent unde se duce, femeile se vor

aduna împotriva ei, iar bărbații, care ajung întotdeauna să se dea de partea femeilor, vor trece de partea dușmanilor. Acela care se va căsători cu ea, în clipa când frumusețea ei nu-l va mai uimi, va înceta s-o mai vadă; în fața unui miracol zilnic, soțul nu va mai avea forță să creadă în minuni. Nefericitul are inelul care o face invizibilă pe această femeie; n-are să mai vadă decât pe celelalte femei. Doar la câțiva ani de la căsătorie, nimic n-are să mai rămână din această dragoste, nici măcar scheletul ei, gelozia. Martor al unei emoții pe care n-o mai împărtășește de mult, soțul îi va vedea pe ceilalți bărbați agitându-se și luptându-se în jurul soției sale fără să le poată înțelege nebunia. Furia care îi animă îi va apărea ridicolă, așa cum par ridicole mișcările dansatorilor unui surd care nu aude muzica. Atât timp cât femeia care „are priviri" nu va avea un amant, fiecare femeie se va simți amenințată de ea; te temi de trăsnet doar atunci când n-a căzut. Dacă femeia va fi atât de slabă încât să-și ia un amant, urii legitime a celei căreia i-a furat amantul — căci nu există om liber pe lume — i se va adăuga ura neliniștită a celorlalte femei — cum poți să crezi că n-au să se schimbe — cât și ura declarată a bărbaților care se vor simți cu toții jigniți. Cine va consola sufletul suferind al acelei care „are priviri"?

Mi se părea că-mi văd sora sub trăsăturile unei tinere martire a cărei soartă va face să fie aruncată fiarelor. Nici una dintre femeile care se vor uni și se vor aduna pentru a o sfâșia nu va avea atâta inteligență să-și spună: „La ce slujesc atâtea eforturi? Nu-i oare condamnată la cea mai

urâtă dizgrație? Să lăsăm timpul să lucreze pentru noi!" Va pronunța împotriva ei durerea dezonorantă și pedeapsa capitală. Va rupe în bucăți semnele puterii ei; are s-o degradeze în fața tuturor; vom fi martorii decăderii ei; cei care au cunoscut-o de mult n-au s-o mai recunoască acum; înainte de-a fi uitată, va deveni de nerecunoscut.

Am văzut-o pe împărăteasa Eugenia la vârsta de nouăzeci și doi de ani; și ea, întocmai ca Maria-Antoaneta, de a cărei soartă s-a temut, și-a pierdut capul; o altă femeie a înlocuit-o; un chip de bătrână se substituise acelei fete încântătoare pe care Fecioara de la mânăstirea Anglet îi păstrează încă asemănare. În această sărmană creatură decăzută n-am mai regăsit decât un singur vestigiu al femeii-suverane: linia pură a nasului. Mi-am lăsat cu respect privirea asupra acestui fleac rămas din ansamblul unor trăsături celebre pe care timpul le împrăștiase atât de complet. Așa cum o singură coloană rămasă în picioare e de-ajuns pentru a da măsura templului dispărut, tot așa și nasul împărătesei Eugenia mi-a îngăduit să reconstitui imaginea frumuseții ei dispărute.

În ziua când am zărit-o pe sora mea Marie înaintând spre mine pe Podul Fecioarei, atât de diferită de restul lumii, mi-am spus: „să dea Dumnezeu să se mulțumească întotdeauna cu această plăcere ușoară, comparabilă cu suflul vântului care face să se întoarcă oamenii după ea, așa cum întoarce ierburile la trecerea ei și să dea Dumnezeu să nu-și pună încrederea decât în dragostea oarbă a sărmanei guvernante care a crescut-o!"

*

Nu cunoșteam încă Rusia pe vremea căsătoriei mele. Doar după câțiva ani m-a dus acolo soțul meu pentru prima oară. Chiar și el ignora aproape totul despre țara lui de baștină. Stabilit împreună cu familia lui la Cannes, soțul meu nu avea decât o ocupație: să joace polo; o singură țară: terenurile de polo din lumea întreagă. Această patrie se deplasa o dată cu anotimpurile. Iarna ne găsea la Cannes; primăvara la Madrid; începutul verii la Roehampton; sfârșitul verii la Deauville.

Într-un an ne-am dus până în India pentru a găsi acea peluză verde, acei stâlpi albi, acei cavaleri veșnic pe caii lor mici, pentru a auzi întotdeauna același sunet de clopot. Soțul meu mi-a spus o dată, la puțin timp înainte de căsătoria noastră:

— Simt că am să am nevoie toată viața să lovesc pe cineva. Așa că lovesc mingea de polo, iar uneori îi dau un nume!

Timp de zece ani l-am văzut cum lovea cu brațul, fără să-l întreb ce nume dăduse mingii.

Întrucât locuiam la hotelul *Centauri* și călătoream cu un grajd de cai, am ajuns să mă intereseze mult, fiind însoțitorii mei. Erau singurele ființe care nu-mi produceau neplăceri. Așa că preferam tovărășia lor celei a oamenilor.

Căluții de polo sunt ființe încântătoare, având jambe de o finețe extrem de mare, suple ca tulpinile de garoafe, nări palpitânde, ochi plini de mândrie și o expresie vie, iar atunci când îi observi cu atenție, în decursul unei partide de polo foarte disputate, îți dai seama cu ușurință că au o

inteligență la fel de vie ca a stăpânilor și că uneori o depășesc chiar: iau parte la joc și în multe cazuri grele au înțeles că hotărârea calului a precedat-o pe cea a jucătorului.

În 1914, soțul meu, chemat în Rusia pentru a întemeia un club de polo în împrejurimile orașului St. Petersburg, a sacrificat meciurile din Spania, așa că în acel an ne-am îmbarcat pentru Reval împreună cu căluții.

Am făcut cu acest prilej cunoștința pământului rusesc și a întregii mele legături familiale: am avut sentimentul că adopt o a doua patrie, căci pentru mine Biarritz rămăsese pământul natal.

Porțile paradisului de la Gacina s-au deschis pentru mine; puteam să intru fără nici o teamă. Străbunul care îmi gonise părinții nu mai era în viață. Tatăl meu se exila de bună voie de la o moșie care îi aparținea acum prin dreptul de moștenire.

Când am văzut pentru prima oară printre arborii copleșiți de zăpada multor ierni acest „Gacinca Gacinușca", atât de lăudat și de regretat de Nianca, am priceput că vila noastră de la Biarritz, cu acoperișul în stil italian, coloanele ei și aspectul ei de Prim Imperiu, nu era decât o copie a acestei vechi case rusești. Părinții mei încercaseră să reconstituie în capătul celălalt al Europei această moșie care le aparținuse în copilărie și pe care o pierduseră din vina lor.

Două doamne bătrâne, tremurând de emoție, mă așteptau sub un peristil pe care l-am recunoscut fără să-l fi zărit vreodată mai înainte. Erau mătușa și bunica mea.

În toate familiile unde există o tradiție a strămoșilor, oamenii se dedau cu plăcere jocului asemănărilor fizice. Dacă partidele de *whist* sunt ocupația preferată a bătrânilor, Rusia fiind o țară a tabacherelor e și una a miniaturilor. De la domnia Caterinei II și până la cea a lui Alexandru III, nici o persoană din familia noastră n-a reușit să fie pictată pe o cutie.

La Gacina, prima întrebare despre mine pusă de mătușa mea bunicii a fost:

— Cui îi seamănă?

Măsurând din prima aruncătură de ochi urâțenia lor diferită, deși la fel de adâncă, am avut chef să răspund:

— Sper că nici uneia dintre voi!

Am răspuns însă altfel:

— Nu știu, mătușă; dumneavoastră va trebui să hotărâți. Mi s-a spus întotdeauna că în ce privește frumusețea, sora mea Marie și cu mine suntem asemănătoare.

— Prostii! declară mătușa care de fapt n-o văzuse niciodată pe Marie. După care continuă scandând cuvintele: semeni ca două picături de apă cu Maria Sergheevna Dolgorukina, străbuna ta, acea minunăție de femeie, denumită Trandafirul de la St. Petersburg.

Și, pentru a-mi dovedi adevărul spuselor, s-au dus să caute într-o vitrină cu tabachere o cutie lăcuită de la începutul secolului 19, al cărei capac avea pe dinăuntru, încercuit cu aur, portretul unei femei blonde și foarte tinere de la care moștenisem fără îndoială părul și tenul. Am recunoscut printre altele pe buzele ei surâzătoare trăsătura delicată care dădea buzelor Mariei expresia unui surâs

continuu, în timp ce ochii cu pleoapele lăsate, în contrast cu linia lor curbată, păreau triste.

Fundul cutiei se deschidea cu ajutorul unei mici tablete de smalț care putea fi trasă complet în afară, alunecând pe niște șine și scoțând astfel la iveală potretul unui tânăr înconjurat cu un cerc de aur, la fel ca primul portret.

Două nume necunoscute erau gravate în semilună pe inelul de aur: APHERIDON-ASTARTE. Pe partea dinăuntru a capacului se afla această inscripție aranjată ca un rebus:

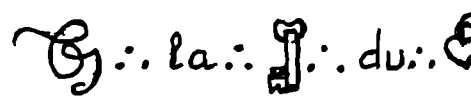

(Am cheia inimii)

Deschisă, cutia expunea față în față cele două imagini, dar o dată închisă, se așezau una peste alta în întuneric.

Chipul tinerei femei și al bărbatului din fața ei nu semănau deloc între ele, ceea ce m-a făcut să cred că aveam înainte portretele Trandafirului de la St. Petersburg și al logodnicului ei.

Bunica însă m-a lămurit. Cele două miniaturi din cutie reprezentau pe Maria Dolgoruki și pe fratele ei Alexandru. Tânărul purta o uniformă albă: avea o coafură îndrăzneață a tinerilor eleganți de pe vremea lui; ochii limpezi erau puțin oblici și era frumos, de o frumusețe sumbră și imperfectă, a cărei amintire trebuie să fi chinuit femeile. În măsura în care acest portret al tânărului ofițer,

care participase la bătălia de la Waterloo, putea să semene cu cel al unui băiat născut peste șaptezeci de ani, am găsit că miniatura din 1816 semăna bine cu familia și cu portretele lui Sașa.

Asemănarea nu m-a mirat în mod deosebit: contrar familiilor obișnuite, noi nu aveam decât o singură descendentă. Atât prin tată, cât și prin mamă, ne trăgeam din aceeași rădăcină, aceea a Mariei Sergheevna și, în consecință, a lui Alexandru, fratele ei. Oare Nianca nu ne spusese încă din copilărie să ne întristăm de anomalia pe care ea o numea „marele păcat"? Nianca credea că era cauza tuturor nenorocirilor noastre, începând cu moartea lui Sașa.

Degeaba încercase domnișoara Vignot să-mi înlăture sentimentul de predestinare, afirmând că nu era creștin: „Suntem cu toții rude prin Adam", îmi spunea ea, pentru a anula efectul cuvintelor doicii care îmi tulburau mintea tânără. Dar teama de țara misterioasă, pe care o purtam cu toții, nu dispăruse. Marie îmi împărtășea neliniștea: am înțeles-o în ziua când spusese, pe vremea când avea cinci ani, câteva cuvinte îngrozitoare în gura unui copil.

Monet-Sully[1] făcuse un turneu la Bayonne și primisem îngăduința părinților s-o duc pe sora mea să vadă *Oedip-Rege*.

— Înțelegi că n-a murit fiindcă s-a căsătorit cu mama lui? a spus ea la ieșirea din teatru. E încă și mai rău între veri primari.

---

1 *Jean-Sully Monet* (1841–1916), tragedian francez.

*

Un cavou de familie e un loc foarte ciudat. O generație după alta își îngroapă morții acolo, aranjați în ordinea importanței, cu date, titluri și catalogați.

La Gacina, în fundul parcului, în dosul unei perdele de brazi centenari, devorați de licheni care fac să atârne de crăcile lor uscate bărbi de argint, se ridică o biserică deasupra unei cripte. În jurul ei au fost înmulțiți puieți proaspeți, meniți să o ascundă atunci când bătrânii brazi vor muri. Scopul lor e să ascundă vederea ei locuitorilor casei, așa cum se întâmplă cu rezervoarele de apă, donjonurile lipsite de grație, curtea de păsări, ca și terenul de tenis, o chelie de asfalt cu gardul lui de plasă, fiind un lucru folositor dar nu plăcut, un mauzoleu pe proprietatea la țară a unei familii respectabile.

Când am sosit la Gacina, bunica mea a hotărât că voi merge să vizitez cavoul împreună cu mătușa Sofia, ca un fel de prezentare a morților.

În subterana cu pereții lucioși, îmbrăcați în marmură, am învățat arborele nostru genealogic de la rădăcină.

— Iar aici, spunea mătușa mea cu vocea ei groasă de militar, care răsuna puternic sub bolți, e stră-străbunul tău, Ivan Pavlovici. El e cel care a intrat împreună cu conjurații în camera împăratului Paul, camera din care împăratul n-a mai ieșit viu. Ivan Pavlovici e primul din familia noastră care s-a stabilit la Gacina pe vecie. Trebuie să recunoști că era greu pentru împăratul Alexandru să primească la Sf. Petersburg pe asasinul

tatălui său... Venea însă câteodată aici ca să-l vadă în locul unde se retrăsese...

Asasinul? Stră-străbunicul meu era un asasin? Îmi amintesc că îl numeam: *Acest mare patriot.*

E oare din pricina educației mele franceze? Rusoaică din Biarritz, de la sosirea mea la Gacina totul mă uimește și mă scandalizează la acești ruși din Rusia și mai ales felul lor de a neglija nuanțele și de a numi lucrurile pe nume.

— Iată pe străbunul tău, tatăl tatălui meu, spunea mătușa, continuând prezentările macabre: Paul Ivanovici, mort nebun. Era finul împăratului Paul, așa cum arată numele lui; uite și pe fiica lui, Anna Pavlovna, moartă de dragoste pentru un burghez. Uite și pe cei doi copii ai ei din prima căsătorie, morți la o vârstă fragedă.

Plăci de marmură mai strâmte acoperă mormintele copiilor. Cele de pe mormintele adulților sunt mai largi; dalele care cimentează rămășițele demnitarilor înalți ai imperiului par să fie în proporție cu titlurile lor gravate cu litere de aur. Am citit acolo, precedate de epitete de victorii, numele bătăliilor pe care mă obișnuisem încă din copilărie să le consider înfrângeri. Mi-am dat atunci seama că istoria are două fețete care se schimbă o dată cu popoarele; învățasem să cred că latura bună era cea franceză și nimic nu avea să-mi schimbe părerea; făceam parte din grupul domnișoarei Vignot; nu puteam să-i abandonez cauza. Waterloo rămânea pentru mine un nume al nenorocirii și „o câmpie jalnică". Aflasem prea târziu că străbunicul meu, cu frații și fiii lui, își vărsaseră

sângele ca să facă din numele vesel de Austerlitz tristul nume al unei înfrângeri rusești.

Mătușa Sofia, lovind podeaua cu umbrela, nu se sfiește să dea explicații joviale în fața mormintelor străbunilor ei.

— Alexandru Alexandrovici, mort nebun... (Își făcu semnul crucii cu mâna liberă.) Caterina Ivanovna, care s-a lăsat să moară de foame după ce soțul ei a fost omorât de către tatăl ei... Apoi adaugă bine dispusă: „Accident de vânătoare" — ca pentru a mă liniști.

— Ana Ivanovna, moartă fără copii.

Într-o familie atât de prolifică precum a noastră, sterilitatea femeii e consemnată pe piatră funerară. Tot asta au să scrie și pe piatra mea funerară: Moartă fără copii?

Generațiile se îngrămădesc una peste alta, noii veniți înaintea celor mai vechi. O fetiță precede cu treizeci de ani în moarte pe bunica ei. Un unchi de nouăsprezece ani își doarme somnul de veci alături de nepoata lui în vârstă de optzeci și trei de ani. Acesta a adus pacea în Caucaz și a pierit masacrat de țăranii revoltați. Fiul lui a ajuns la închisoare pentru că avea vederi liberale. Un altul a fost omorât în duel pentru că a sprijinit libertatea presei.

O placă de marmură neagră acoperă sicriul unde se usucă oasele aceleia căreia îi semăn: Maria Sergheevna, Trandafirul de la St. Petersburg. În noaptea eternă, fratele și sora nu mai sunt față în față, ca în cutia de scoici, ci întinși unul peste altul.

— El a murit cu mult înaintea ei, la douăzeci și patru de ani, îmi spune mătușa, era foarte tânăr... Apoi conti-

nuă: A fost o pierdere pentru Rusia, căci avea fără îndoială geniul unui poet. Pe vremea când Alexandru a plecat în Franța cu ducele de Wellington, fratele și sora își scriau, folosind numele de Apheridon și Astarte, de care erau îndrăgostiți, Dumnezeu știe de ce! Scrisori pline de pasiune amoroasă pe care am să ți le citesc. A trebuit să fie despărțiți de teama unui scandal. Nici măcar nu-și dădeau seama că săvârșeau o crimă, atât erau de îndrăgostiți unul de altul. Nevinovatei Lucreția de la Gacina i s-a dat un soț oarecare. După căsătorie, a plecat în călătorie cu soțul ales de părinții ei. A rămas cinci ani la moșiile lui din Crimeea. N-a știut că fratele ei murise. Fuseseră siliți să jure că n-aveau să-și mai scrie; părinții, în scrisorile lor, vorbeau de Alexandru ca și cum ar fi trăit. S-a descoperit mai târziu cât a fost de necesară această șmecherie. Când Maria Sergheevna a aflat de la un străin că fratele ei nu mai era pe această lume, a făcut o criză de nebunie, prima din crizele periodice de care avea să sufere toată viața. Boala nu i-a afectat nici frumusețea și nici inteligența; crizele reveneau la intervale regulate. Făcuse un copil mai înainte de-a se îmbolnăvi; a avut după aceea alți patru. Această boală ciudată se numește nebunie circulară. A fost un caz izolat în familia noastră; nu se cunosc altele. A murit foarte bătrână, fără să fie vindecată. Nu avusese decât șaptesprezece ani când s-a căsătorit și douăzeci și patru când a aflat de moartea fratelui ei adorat.

Alexandru s-a omorât cu arma de vânătoare legată de un pom în locul numit Belvedere, sus pe micul deal de

unde puteai vedea apărând și dispărând la cotitura drumului, dincolo de podul de lemn, trăsurile vizitatorilor care se apropiau și se îndepărtau de Gacina.

A văzut de pe colină caleașca ducând-o pe mireasă, ca și făcliile țăranilor, care îi întovărășeau călare, stingându-se în noapte. De atunci au plantat în acest loc un șir de brazi, iar ramurile lor grele împiedică să se vadă drumul luat de fetele din casă atunci când pleacă cu soții lor...

*

Am citit scrisorile în versuri pe care și le scriseseră. O mână pioasă le transcrisese de pe paginile pline de ghirlande ale unui vechi album. În preziua plecării la regimentul care mergea să lupte în Franța, Alexandru a trimis surorii lui o epistolă în versuri franceze care se încheia astfel:

Vreau să te eliberez sau să mă pierd eu însumi,
Astarte, îți spun din nou că te iubesc,
Și e de ajuns ca să mor liniștit...

Cum a pătruns la Gacina influența fatală a lui Byron, făcând două victime în anul 1815? Acest sâmbure de nebunie a fost oare adus de vânt ca sămânța înaripată a arțarului sau polenul florilor migratoare? Cine a fost instrumentul zelos al spiritului de distrugere?

Mătușa Sofia îl acuză pe un tânăr preceptor englez venit în Rusia ca să termine educația lui Alexandru. Nu e mai degrabă atmosfera epocii lor respirată de către cei doi

copii? Nu există dispoziții de inimă așa cum există alte lucruri? Le duci cu tine la vremea ta aproape fără să te îndoiești de ele?

De unde suflă vântul fierbinte care a răscolit părul de pe atâtea frunți tinere după ce *René*[1], apostrofând furtunile inimii, a dat silfidei sale trăsăturile unei surori mult iubite? Poate că geniul unui poet n-a făcut altceva decât să-și găsească expresia unui fel de-a simți, părând în același timp că-l impune. La începutul secolului XIX, nefericirea plutește în aer: Chateaubriand se lamentează în fraze de o armonie inimitabilă pe tema amorurilor condamnate, iar secretul chinurilor lui Childe Harold[2] nu-i altul decât cel de care a murit Lucile[3].

Dar la ce folosește să dai o dată (datezi?) pasiunii vinovate a unui frate pentru sora lui, și a surorii pentru fratele ei? Această dragoste izbucnită în același sânge care se caută și se preferă și nu găsește decât în sine domolirea lui, aparține unui timp sau altuia?

Mătușa Sofia, inițiindu-mă în secretele de la Gacina, părea să dorească să mă facă s-o plâng pe Trandafir, sărmana mea străbună. Căuta scuze amanților și consacrase un cult romanesc memoriei frumosului Alexandru. La insistența ei de a-mi câștiga simpatia pentru ei, în

---

[1] *René*, roman de Chateaubriand. Eroul simbolizează eternul îndrăgostit, blazat și nefericit.

[2] *Călătoria lui Childe Harold*, poem romantic de Lord Byron. Descrie un voiaj întreprins de erou în cadruri europene spectaculoase.

[3] *Lucile*, poem narativ de Owen Meredith, descriind o lungă rivalitate sentimentală și tragică.

dorința ei de a-mi da dovadă că acest tip de nenorocire exista de la începutul lumii, a mers până într-acolo încât mi-a povestit o legendă rusă, foarte veche — poate că făcea parte din ciclul miturilor solare, comune întregii umanități — unde un Apolo și o Diana slavi, care sunt frate și soră ca în fabula greacă, apar ca victimele dragostei neîngăduite:

„Soarele și luna, se spune în legendă, se iubeau cu o dragoste vinovată și ardeau de dorința unuia față de celălalt. Astfel încât în casa tatălui, fratele s-a suit în patul surorii lui și s-a unit cu ea în taină.

În culmea plăcerii lor, au fost surprinși de mama lor. I-a despărțit cu amenințări și blesteme. Tatăl i-a gonit de rușine și i-a condamnat să nu se mai revadă vreodată.

De atunci luna nu mai urcă pe cer decât atunci când apune soarele. Se urmăresc la infinit fără să se poată ajunge din urmă.

Primăvara luna apare la un orizont mai înainte ca soarele să fi dispărut la altul. E palidă; soarele roșește; întreg cerul îi separă."

În timp ce mătușa Sofia îmi povestea această istorie naivă și brutală, mi-am amintit de un cântec vechi; era acela cu care doica tatălui meu ne legănase copilăria:

Soarele și luna
Erau frate și soră,
Ardeau de dragoste,
De o dragoste arzătoare,
În ciuda tatălui și a mamei lor,
De o dragoste arzătoare...

Nu auzisem de sute de ori acest cântec care mi se părea atât de dulce și de prostesc? Nu-i mai dădeam mai multă atenție decât zgomotului vântului de mare care făcea să geamă obloanele la etajul unde dormeau copiii. Pentru mine e un fel de *La clarul lunii* în rusește, unde soarele juca rolul amicului Pierrot. Nu mă mai gândeam la cuvinte. Nianca le fredona cu vocea scăzută în ziua când într-o criză de delir, am trecut în fugă prin fața ușii ei cu dorința de-a nu le mai auzi. Nu-mi amintesc decât aceste cuvinte: „Fratele și sora", care mă izbiseră; și, în acea clipă, cele două dureri ale mele s-au îmbinat făcând doar una care a devenit de neîndurat. Sașa mă părăsise; dispăruse în nori. N-aveam să-l mai văd vreodată. Dar în disperarea mea îmi venise un ajutor de la cer: crezusem că papagalul verde îmi va ține loc de toate; că va fi confidentul meu, consolatorul meu, prietenul meu; o ființă vie pe care s-o iubesc, cineva căruia să-i vorbesc și care îmi putea răspunde! Crezusem că avea să fie al meu...

Iar când durerii de a pierde pasărea i s-a alăturat tristețea de a-mi fi pierdut fratele, am voit să mor.

Mătușa Sofia nu-și dădea seama că eram deja convinsă când îmi vorbea de dragostea care depășește rațiunea. Își făcuse în privința pasiunii o idee abstractă, căci mărturisea că ea una nu cunoscuse flacăra ei alături de unchiul meu.

— Cum e cu putință, i-am spus eu, ca dumneavoastră, atât de indulgentă față de memoria Mariei Sergheevna și a lui Alexandru, să nu-i iertați niciodată pe tatăl și mama mea? Nu erau la urma urmei decât veri primari.

— Dar i-am iertat! îmi spuse ea. Ei însă nu ne-au iertat! După moartea bunicului tău le-am scris să se întoarcă acasă. Le-am scris în fiecare an și ei nu răspund! Tatăl tău, când e silit să vină în Rusia pentru treburi, locuiește la St. Petersburg la niște prieteni pe care nu-i cunoaștem nici măcar din vedere. Stă acolo luni de zile fără să vină aici unde îl așteaptă de atâția ani mama lui. Moartea fratelui tău a pus capăt oricărei speranțe de împăcare. Au crezut, atunci când li s-a născut un fiu, că cerul le-a binecuvântat legătura. Acest frumos moștenitor era răspunsul lor la blestemul patern. În clipa când au pierdut copilul, tatăl tău le-a scris că era răspunsul lui Dumnezeu.

*

Când un copilaș vine pe lume, e o ființă neprihănită. Nu se știe nici măcar culoarea ochilor sau a părului său. Puterile rasei există în el ca sâmburele de struguri, hrănit de rouă, va avea în el beția, crima și nebunia. Ne naștem slabi, pradă eredității noastre, iar dacă monstrul care ne tiranizează ar fi singurul de pe lume, n-am fi totuși atât de nefericiți. Dar sunt mai mulți monștri de înfruntat, de combătut, iar noi, puși la întretăierea liniilor, suntem locul fatal al accidentului! Cum să nu vrei ca acest frate și această soră să nu se iubească! În încrângătura rasei noastre sunt două culori care au dat naștere la multe nuanțe; în fluviul rasei noastre există două curente care când se îmbină, când se despart, dar nu dispar niciodată. Între ele diferența este la fel de clară ca între frig și căldură,

culorile deschise și cele închise. Când pe vremuri îi dădeam lui Koșka, pisica mea albă, un soț cu totul negru, puii ieșeau cu pete pe ei. Apoi, în puii puilor ei dădeam de o pisicuță cenușie. Era cea mai slabă dintre toate. Nu se putea hotărî să facă ceva, era incapabilă să sugă, să miaune și chiar să deschidă ochii. Cred c-a murit de lipsă de hotărâre. Când a născut a treia oară, a apărut un mascul complet alb și o femelă complet neagră. Dacă aș fi urmărit în continuare variațiile atavice ale familiei de pisici, aș fi zărit renăscând într-o zi, într-una din strănepoatele ei, o Koșka imaculată, iar într-unul din motani, fiul fiului ei, cotoiul negru.

Tipurile deschise la culoare și cele închise s-au împărțit la fel în familia noastră. La origine, un tânăr din sud trebuie să se fi îndrăgostit de o fată din nord, sau invers. Cei doi au simțit unul față de celălalt atracția violentă a firilor opuse. În acei care i-au urmat, rasele opuse și-au disputat ființele; au existat suflete pătate, mai albe decât negre, mai negre decât albe, ca și firi cenușii nefericite. Dar ca ambele curente să triumfe complet în decursul aceleiași generații, iar alta în două persoane de sex opus, fratele negru și sora albă vor simți fatal unul față de altul pasiunea de nerezistat căreia i-au sucombat Maria și Alexandru.

Dacă toate legile omenești îi împiedică să se iubească, sângele lor, pe de altă parte, îi împinge la asta. O nebunie mai mare decât înțelepciunea omenească ordonă trupurilor să se unească. Împiedicați s-o asculte, mor sau își pierd mintea.

Mi-a fost de ajuns să văd portretele Mariei Sergheevna și al fratelui ei în acea cutie ovală pentru a-mi da seama că nu erau rude decât cu numele, că erau reprezentanții puri a două rase complet străine una alteia și victimele unei fatalități regizate de timp, nu de către copiii acelorași părinți, ci de către doi amanți predestinați.

Ce s-ar fi întâmplat cu mine dacă Sașa ar fi trăit?

CAPITOLUL IV

MARIE VEDE ȘI EA PAPAGALUL VERDE

La 14 iulie 1914, la Roehampton, în timpul unui meci de polo, soțul meu a căzut de pe cal și s-a întins leșinat între picioarele rupte ale poneyului său preferat. Calul a fost împușcat la locul accidentului; călărețul a murit a doua zi la spitalul din Chelsea, fără să-și fi revenit.

Văduvia mea a început în zgomotul declarației de război făcută de Austria Serbiei. Peste trei luni, am intrat în Spitalul Rus de la Cannes, fondat de socrul meu, așa cum se intra la mânăstire. Voalul meu negru, care îmi dădea înfățișarea unei văduve de război, în timp ce eu nu eram decât o văduvă a meciurilor de polo, a fost schimbat pentru voalul alb al infirmierelor. Mă ocupam exclusiv de anestezie. Domeniul meu de lucru era inconștiența; îi

adormeam pe răniți. Nu intram decât la anumite ore în sala de operație, ducând o pilă de unghii pentru a decapita cu ea fiolele de cloroform, purtătoare de clorură de etil, purtătoare de eter, și cu o mască în mână. Eram mulțumită că nu mă aflam acolo decât pentru a adormi răniții, de a nu mă apropia de acești oameni decât pentru a produce în ei o insensibilitate.

După douăzeci și două de luni de servici, obosită de-a fi dat de atâtea ori odihnă, am plecat în concediu la Biarritz urmând sfatul medicilor. Oboseala mea fusese motivul mărturisit al călătoriei. Motivul ascuns fusese o scrisoare de la domnișoara Vignot, conținând știrea neliniștitoare a plecării ei și somându-mă să vin la căpătâiul Mariei.

Sora mea mai mică se găsea în primejdie și în centrul unei intrigi țesute de Olga. Această fată răutăcioasă a reușit să o convingă pe mama că Marie s-a compromis cu profesorul de golf, un om de vreo patruzeci de ani, un suedez cu o reputație dubioasă care se strecurase în sânul familiei sub pretextul de a organiza pentru surorile mele un teren de golf, o idee bine aleasă pentru a cuceri pe oameni ca părinții noștri, care preferau să stea acasă și nu voiau ca fiicele lor să iasă în lume.

O scrisoare fusese găsită la Marie. Era scrisă de mâna profesorului de golf și scotea la iveală un amant fericit. Domnișoara Vignot susținuse că scrisoarea aparținea Olgăi, capabilă de act și de delațiune. Mama, incapabilă să se intereseze de ce făccau fiicele ei, luase partea Olgăi, ale cărei accese de furie o speriau, și se declarase

împotriva Mariei, apărată de domnișoara Vignot. Plecarea institutoarei trebuia să pună capăt acestui conflict de autoritate. Scandalizată de nedreptate și recunoscându-se incapabilă să lupte împotriva ei, îmi scrisese înainte de a părăsi poziția pe care o avusese timp de douăzeci de ani; mă implora s-o salvez pe Marie, victima perfidiei Olgăi. M-am grăbit să-i ascult glasul care fusese deseori cel al conștiinței mele. Îmi cunoșteam prea bine familia pentru a nu fi speriată; institutoarea franțuzoaică o dată plecată, rațiunea ieșea din casă.

Un eveniment prevăzut de înțelepciunea preceptoarei a avut loc înaintea sosirii mele. Pentru a sfida soarta care o zămislise urâtă, ca să dovedească ce putea face și că va fi eroina acelui roman în care figura Marie, Olga fugise cu profesorul de golf.

Plecarea ei spectaculoasă avusese cel puțin bunul rezultat de-a o scăpa pe Marie de o soră invidioasă; Olga o ura pentru același motiv care mă făcea pe mine s-o iubesc: pentru că era ea însăși, iar Marie era persoana mea.

*

Nu-mi mai văzusem părinții de la începutul războiului. I-am regăsit exact așa cum îi lăsasem: s-ar putea spune situație neschimbată. Mama considera evenimentul monstruos la fel cum considera orice altceva: din unghiul unde o plasase moartea fiului ei. În fiecare zi, după lectura ziarelor, mama discuta îndelung cu tata și mătușa

Alex ce s-ar fi întâmplat dacă Saşa ar fi supraviețuit. Examinau toate ipotezele; le alegeau pe cele mai contradictorii: fie c-ar fi dus Rusia pe calea progresului cu ajutorul unei politici liberale înțelepte; fie c-ar fi susținut autocrația nesigură care, datorită principiului sfânt al puterii absolute, era singura în stare să salveze Rusia. Își imaginau pe seama lui zeci de cariere diferite: ar fi ajuns ministru de stat, guvernator al orașului St. Petersburg, secretarul particular al împăratului, consilier de ambasadă la Paris. Numărau anii. Ar fi avut astăzi treizeci și patru de ani; cu numele lui și cu avansarea rapidă din timpul războiului, ar fi ajuns între timp general de brigadă și în curând general de armată. Sau își închipuiau că ar fi intrat în serviciul țării unde se născuse, devenind mareșal al Franței la sfârșitul războiului, ca Poniatovki. Alteori era aviator, emulul lui Roland Garros, Guynemer sau de Fonck.

— Ar fi fost un om al timpului său, suspina mama.

Alteori, pentru a face plăcere mătușii Alex, Saşa se angaja în marina britanică; s-ar fi dus împreună cu amiralul Jelicoe să arunce în aer marina germană; forța strâmtoarea Dardanelelor; era cel ce cucerea Constantinopolul.

Ne arătau pe o hartă de ce Aliații fuseseră striviți la Gallipoli, pe unde ar fi trecut Saşa pentru a repara greșelile Aliaților sau, și mai bine, cum i-ar fi împiedicat să le facă. Când se discuta de trimiterea de trupe japoneze în Europa, imaginația mamei se înflăcăra. Saşa ar fi plecat de la Constantinopol, unde se dusese să asculte ca învingător serviciul religios la Sf. Sofia. Urma să-l convingă pe

Mikado să se îmbarce cu destinația Toulon în fruntea trupelor lui. Ar fi tăiat gâtul Kaiserului cu sabia lui japoneză.

După zilele de glorie, urmau zile sumbre. Sașa n-avea oare să fie rănit? Când se discuta de față cu mama despre rude care nu mai primiseră nici o veste de peste un an de la fiul lor, afirma că și ea nu mai avea știri de mult de la fiul ei. Atunci începea să se foiască în fotoliul de bolnavă; devenea iritabilă; își pierdea răbdarea. Voia să știe ce i se întâmplase lui Sașa? De ce nu scria? Se simțea că devine mama unui dispărut.

Auzisem la spital pe amputații care descriau suferințele simțite în membrele de mult separate de trupul lor. Dacă puneai vreodată ceva greu, o tavă sau un lighean în acel loc de pe pat unde ei credeau că se găsește încă mâna sau piciorul pierdut, rănitii țipau de durere.

Astfel încât sensibilitatea mamei continua să se îndrepte spre copilul pe care nu-l mai avea. Suferea cu adevărat de pe urma accidentelor survenite în mintea ei acestei cărni din carnea ei și care, hrănită ani îndelungați de contribuția constantă a gândirii ei, nu înceta să existe și să se agite în ea. Condamnată de pasiunea ei să poarte la infinit în ea pe acest fiu scump, mama își continua sarcina fără sfârșit; mișcările copilului ei o frământau fără încetare; însărcinată cu o umbră, nu putea să-i dea naștere. Copilul din inima ei crescuse, devenise bărbat. O simțeai strivită sub greutatea intrusului. Copilul trăia pe seama rațiunii ei: cu cât era mai prezent, cu atât era mama lui mai absentă. Mi se părea că văd sufletul mamei

deformat de fructul dragostei ei și îmi întorceam privirea din rușine și pietate filială de la acest spectacol întristător.

Nu, nimic nu se schimbase din copilărie în casa părintească; gândurile părinților mei urmau aceeași cale. Nenorocirile recente nu lăsau o impresie în mintea lor: ploile de toamnă nu fac să crească nivelul mării. Și totuși, Anne, cea mai mare dintre fiicele lor, murise în Rusia de o boală lungă și cumplită; o alta, Elisabeth, fusese părăsită de soțul ei și trăia de atunci într-un sanatoriu din Elveția, ducând o existență mecanică. Iar eu îmi pierdusem soțul dat de ei; Olga, penultima, soră răutăcioasă, tocmai făcuse ceea ce se numea „o proastă căsătorie". N-o mai vedeau și nenorocirea care m-a afectat mai mult a fost că din pricina ei domnișoara Vignot trebuise să plece de la noi.

Când m-am întors să locuiesc la părinți, scurta furtună care frământase familia în clipa plecării Olgăi se liniștise. Nu se mai discuta despre ea. Fusese între timp uitată. În casă continuau să respire același aer rarefiat și lipsit de căldură, o atmosferă morală de cavou. Aveau tot timpul sentimentul vidului, al celui lăsat de Sașa. Am observat că Marie, ca și mine pe vremuri, suferea vizibil de lipsă de dragoste. Știa că nu deține câtuși de puțin un loc în inima părinților, absorbiți de amintirea altuia. Recunoștea imposibilitatea de a se face iubită de cei care îmi îndepărtaseră de ei sufletul altădată, și mă făcuseră să-mi îndrept toată afecțiunea asupra capului unei păsări.

Regăsind-o pe Marie, am regăsit filiera vechilor mele sentimente și am urmat-o pentru a vedea la ce stadiu al

descoperirilor ajunsese sora mea. Văzuse papagalul verde sau trăia fără să știe că-l va vedea? Omul care o răpise pe Olga îi apăruse oare ca o promisiune a fericirii? Crezuse că-l iubea?

— Doar tu ai ști cum s-o faci să-ți spună, îmi scria domnișoara Vignot. În primul rând va trebui să-i redai acestei tinere fete încrederea pierdută. Recâștigă-i credința sau mai degrabă fă-o să renască, căci acest sentiment a fost ucis în inima ei de răutatea Olgăi.

M-am apropiat de Marie, îmbunând-o cu vocea și cu gesturi, de parcă ar fi fost un mic animal bănuitor. În fiecare zi, după masa de la prânz, o duceam la plaja care se întindea în spatele casei noastre sau în fundul parcului sub pinii enormi. Doar acolo ne regăseam.

În timpul odihnei de la prânz, când mama se întindea pe un fotoliu lung, împins lângă masa unde ocupa singură un loc, ne simțisem înghețate. Rareori tata și mătușa Alex schimbau pronosticuri în privința vremii. Lectura jurnalelor care urma mesei ducea întotdeauna la aceleași conversații. Din amabilitate față de mama, mătușa Alex începuse și ea să bată câmpii. N-am auzit-o oare declarând recent: „I-am dus flori lui Sașa; azi e ziua de naștere a scumpului de băiat"?

La părinții mei se sărbătorea încă nașterea unui copil mort!

Nu mai puteam îndura aceste nebunii. Plecam și o luam cu mine și pe sora mea. Coboram în fugă treptele terasei. Ca reacție, izbucneam în râs de îndată ce eram singure; ne țineam de mână și ne învârteam în cerc până

ne apuca amețeala; ne apropiam fețele și ne frecam prietenește obrajii; îmi sprijineam bărbia pe ceafa ei și rămâneam câteva minute în această poziție pe care o văzusem la mânji. Bucuria nevinovată și animalică pe care o împărțeam ne apropia mai mult decât destăinuirile. Cei zece ani dintre noi nu mai contau. Aveam aceeași înălțime, Marie are optsprezece ani, iar eu douăzeci și opt. Și dacă ne purtăm ca niște copii mici, e din pricină că viața a făcut din noi niște eterne fetițe...

În clipa când am revăzut-o pe Marie, mă temusem c-am să găsesc la ea acea schimbare de dispoziție care se vede atât la animale cât și la oameni: de îndată ce-au simțit dragostea, își pierd veselia, nu se mai joacă. Marie se juca încă și cu ce chef!

O înțelesesem mai înainte de a începe să-mi explice: temerile domnișoarei Vignot fuseseră în van. Aventurierul suedez care o răpise pe Olga n-o tulburase pe Marie. Sora geloasă nu triumfase decât în închipuirea ei asupra sorei frumoase. Proasta plecase, luată de prada ei și crezând că a răpit-o unei rivale. Marie nu fusese deloc sedusă, nici măcar atinsă. Eram la fel de sigură ca atunci când mi-ar fi afirmat-o ea. Nu se atașase încă de nimeni, iar eu, fiind de mult detașată de totul, ne înțelegeam și trăiam în armonie. De aici profunda noastră înțelegere. Iar apoi, Marie și cu mine aparținem aceleiași rase, aceleiași culori. Cine știe până unde ne jenează repulsia fizică în afecțiunea noastră: majoritatea oamenilor ne scârbesc; pur și simplu nu putem să-i suferim. Totul vine de aici, ne explică limbajul vulgar: mii de reflecții ne previn că

trebuie să ne apropiem de oameni cât mai puțin cu putință. Ni se întâmplă să simțim prietenie pentru persoane al căror contact, chiar și foarte ușor, ne provoacă o aversiune de nesuportat. Se mai întâmplă ca o atracție fizică să fie întovărășită de o puternică repulsie morală, lucru care la oamenii echilibrați împiedică activitatea instinctului. Se mai întâmplă, de asemenea, să te dezgusti de ceea ce la început inspiră plăcere. Astfel încât propriul nostru corp este în fond singurul care nu ne respinge niciodată. Această preferință tenace și adâncă față de sine-însuși, cu care te naști și pe care n-o recunoști deschis, care nu ne părăsește în nici o împrejurare și ne urmează până la moarte, iată ce-am simțit pentru Marie. Mamele simt față de copilașul lor tipul de afecțiune simțit de mine pentru ea. Nu contează că sentimentul meu era unul matern deviat sau că mi-a fost inspirat de dragostea de mine. Așa s-a făcut că trăiam împreună cu Marie într-o familiaritate tandră pe care n-o cunoscusem cu nimeni, apropiindu-mă de ea, atingând-o și respirând-o cu delicii, cum aș fi făcut cu o floare.

Genul de gust simțit pentru ea e întovărășit de o atracție mintală; descopeream una la alta forme de gândire și ticuri morale care ne erau comune. În vechea mea cameră, acum ocupată de ea, am surprins-o într-o zi contemplându-se în oglindă. Marie îmi destinuie că își petrece ore uitându-se în oglindă.

— Și tu! i-am spus eu copleșită de afecțiune.

Iată vechile mele jocuri, inspirate de o lungă experiență a singurătății. La epoca căsătoriei noastre, soțul

meu glumea deseori fiindcă descoperise, spunea el, că în camera mea de fată covorul era uzat în fața oglinzii. Marie nu făcuse decât să adauge la uzură.

Părerea familiei era că atât una cât și cealaltă adoram propria noastră imagine și, ca dovadă, se citau aceste cuvinte ale mele de pe vremea când eram mică; cu prilejul primei vizite făcute înainte de a se angaja la noi, domnișoara Vignot mă întrebase: „Cu ce te joci în timpul vacanțelor?" Iar eu răspusesem: „Mă privesc!"

Iată de ce *Miss* Grey avea obiceiul să mă pedepsească acoperind oglinda din camera mea, iar eu ceream drept recompensă să fiu lăsată să mă privesc.

Descoperind la Marie aceleași obiceiuri contemplative, mi-am format despre ea o părere cu totul diferită de a ei despre mine. Am văzut în asta dovada că nici ea nu trebuise să se consulte decât pe sine, să se cunoască doar pe sine și să nu se încreadă decât în sine.

Îmi amintesc c-am citit într-o veche carte de călătorii o descriere poate himerică, dar hotărât emoționantă, a obiceiurilor de odinioară în Japonia. Un tânăr împărat, la scurt timp după ce s-a suit pe tron, a fost condus de prcoți și de înalții demnitari în șapte temple diferite. În primul a văzut zmeii; în al doilea comori; în cele următoare imaginile străbunilor lui împărați, cărțile lor sfinte, mormintele lor și statuile animalelor și ale zeilor din care se trăgeau. În fine, părăsit de toți care îl conduseseră până acolo, a intrat singur în cel de-al șaptelea templu în care n-a găsit decât o mică oglindă rotundă. Asta voia să

însemne: „Nu există nimic altceva, nu te bizui decât pe tine".

Sigură de răspunsul pe care mi-l va da, am întrebat-o pe Marie:

— Te sforțezi să te urâțești?

Acuzația de vanitate, a cărei victimă fusese, nici nu mi-a trecut prin minte. Știu la ce duce această confruntare prelungită cu o oglindă.

— Te strâmbi?

— Da.

— Deseori?

— În fiecare seară mai înainte de-a mă culca.

Pentru a înainta pe cărările perfecțiunii e mai bine să-ți impui disciplină decât să meditezi, ca sfântul Francisc Borgia în fața unui cap de mort.

Aceste ședințe de hipnotism cu tine însuți te duc acolo unde nu te aștepți și chiar și mai departe. N-o uitasem. Frumusețea, această mare plăcere, e la discreția celui mai slab accident; e de ajuns un suflu pentru a o stinge, iar acest suflu e în mine. O vagă tresărire a buzelor la baza lor, o strâmbătură a nasului, o ridicare a sprâncenelor, o coborâre a colțurilor gurii: frumusețea a dispărut!

— Încetează cu strâmbăturile, porumbița mea, îmi spunea bătrâna mea doică care mă prinsese de multe ori pe cale să-mi schimb chipul. Dumnezeu s-ar putea să te pedepsească pentru că strici opera lui.

Dar eu i-o iau înainte! Încă puțin timp și n-ai să mă mai vezi... Încă puțin timp și ai să mă vezi din nou...

Fălcile căzute, bărbia dublă au să stârnească râsul la vederea acestei fețe care te făcea să visezi!

Să te ascunzi și să te arăți doar ție-ți, nu-i o distracție grozavă? Reconstitui ce-am distrus în mai puțin de-o clipă. Ce dovadă de forță vrăjită! Dumnezeul doicii mele, care pune la cale chipurile, nu e atât de prompt. I-a trebuit mult ca să-l descompună pe acesta, apoi să-l refacă folosind aceleași materiale. Trandafirul de la St. Petersburg a trăit acum un secol și doar acum te revăd, Marie!

*

Venisem la St. Petersburg pentru a afla dacă sora mea avea nevoie de mine. M-am întors la Cannes cu intenția de-a nu rămâne acolo mult timp și de a reveni la Marie de îndată ce găseam pe cineva care să adoarmă răniții în locul meu. La puțină vreme după plecarea mea, sora mea mi-a scris că vila părinților noștri avea să se transforme în casă de convalescență pentru ofițerii englezi și ruși. Era doar o măsură preventivă inspirată de teama unei rechiziții. Marea locuință, mai mult de jumătate goală, atrăsese atenția municipalității locale în căutare de odăi unde să instaleze noii refugiați, epave aruncate până la marginea oceanului de către ultima ofensivă. Casa construită de tatăl meu, după imaginea Gracinei, „pentru a fi fericit acolo și a avea mulți copii" devenise prea mare. Camerele fiicelor căsătorite și care nu aveau să mai revină vreodată, ca și a celei moarte și a celei care înnebunise, ca

și a celei care fugise erau toate goale. Goală sala de lectură și sala de recitări; goale camerele guvernantelor ca și camera bătrânei doici care terminase prin a merge să moară în satul ei din Siberia.

Nou-veniții aveau să fie instalați la etajul copiilor. Mama n-avea să fie cu nimic deranjată de prezența lor. Urma să aflăm numele persoanelor, trimise de Crucea Roșie, cu cine aveam de-a face și dacă vom lua mesele împreună. În fond nu trebuia ca toată lumea să se sacrifice pentru război în măsura posibilităților? De trei ani de când ținea războiul, părinții mei nu se sacrificaseră decât în închipuirea lor; este adevărat că în privința unui lucru la care țineau cel mai mult...

Marie se neliniștise în ce mă privește din cauza schimbărilor petrecute în absența mea. Mai aveam chef să mă întorc în noile condiții? Va exista întotdeauna o cameră unde să mă adăpostească, chiar dacă ar fi camera ei. De altminteri, până în clipa de față, Crucea Roșie a Spitalului Sf. Ion, prevenită, nu trimisese decât trei colonei din armata Indiei. În ce-i privește pe ruși, nu trebuia să ne facem iluzii. În Franța erau doar prea puțini și era greu de presupus că aveau să ne trimită răniți din Rusia. Nu era decât o scuză pentru a face să fluture pe acoperișul casei noastre trei drapele: francez, englez și rus care își amestecau, fără însă să le confunde, aceleași culori aranjate altfel.

Coloneii anunțați își întârziau sosirea. Simțeam puțină nerăbdare în scrisorile Mariei.

Într-o dimineață au sosit! Din acea zi, scrisorile reflectau un fel de frământare veselă. Erau oameni acasă; un lucru nemaipomenit.

Aflu însă că cei trei colonei sunt oameni bătrâni care s-au înscris din nou în armată în 1914. Unul din ei, Fairfaix, a pierdut un braț; altul, pe nume Frazer, a pierdut un picior; al treilea, colonelul Gordon, combina nenorocirile celorlalți doi: pierduse un braț și un picior. Sufereau toți trei de reumatisme la articulații; așteptau să-și reia serviciul la birourile Marelui Cartier General. Deși puteau să se întoarcă în Anglia, nu voiau să părăsească Franța, țara unde se desfășura războiul.

În așteptarea reluării planurilor de atac, jucau șah toată ziua; Marie învață și ea jocul. În scrisori îmi pomenește de noii ei prieteni cu cuvinte împrumutate din vocabularul nostru de copii: „Coloneii sunt nostimi"; „coloneii sunt niște îngeri"; „coloneii sunt tipi simpatici!" Sunt o distracție pentru ea... Ceea ce nu spune, dar îmi pot închipui cu ușurință, trebuie să fie distracția pe care o reprezintă ea pentru ei!

După câteva săptămâni, tonul scrisorilor se schimbă. Coloneii nu mai sunt nostimi. Se ceartă; o tiranizează; ea care ținea atât de mult să nu facă ceva care să-i supere, a supărat mai întâi pe unul, apoi pe altul și din nimica toată, din prostie, începând cu o partidă de șah cu cel care se găsea în salon, în timp ce cel care „își aștepta rândul" se afla pe terasă!

„Nostimii" au devenit acri; „tipii simpatici" o ironizează; „îngerii" o dată căzuți din cer s-au transformat în

diavoli. Marie nu mai pricepe nimic; se întreabă: oare vremea proastă le reînvie durerile? Oare aerul mării îi enervează?

La spitalul de unde au venit fuseseră porecliți: Orest și cei doi Piladi. În India, în Africa, la fel în Scoția fuseseră mai mult decât frați de arme, tovarăși de vânătoare și de pescuit; omorau împreună și nimic nu leagă mai bine bărbații între ei. La început păruseră, în relațiile dintre ei, plini de stimă și de afecțiune. Ce se petrecuse ca acum să nu se mai poată suporta între ei? Mirarea Mariei mă emoționa. Nu își dăduse încă seama că efectul obișnuit al prezenței ei asupra bărbaților era acela de a distruge prieteniile, așa cum mercurul atacă aurul.

Îmi scria:

„Proasta lor dispoziție e de necrezut. Închipuie-ți că ieri colonelul Frazer a început un fel de grevă a foamei pentru că mătușa Alex fiind plecată am tăiat eu carnea în farfuria sărmanului Gordon. A trebuit să-mi schimb locul de la masă ca s-o pot face. Frazer m-a acuzat că nu mai voiam să fiu vecina lui din antipatie față de el. I-am răspuns că îi consideram pe toți prietenii mei, dar că în prezent îmi dădeam bine seama că nu mă mai iubeau sau că mă iubeau ca și cum m-ar fi urât..."

Nici vârsta și nici infirmierele nu susțin pe bărbați așa de bine ca speranța. Marie nu știa încă faptul că cel mai amabil, cel mai dezmoștenit dintre ei se credea încă făcut să inspire dragoste din clipa când o simte.

Scrisoarea următoare e scurtă și îmi cere insistent să mă întorc. Știrile din Rusia sunt îngrozitoare. Tata a trebuit să plece la Londra; poate c-are să dea o fugă până în Suedia ca să se întâlnească cu omul lui de afaceri. Coloneii, alarmați de plecarea care a produs panică în casă, au devenit cum erau „înainte". Înainte de ce? Marie nu știe, n-o spune...

Adaugă în scrisoare:

„Există un nou convalescent: Sir Renell Page, un nepot al mătușii Alex."

Și scrisoarea Mariei se încheie cu aceste cuvinte care nu știu de ce îmi strâng inima: „Așa cum ai să vezi, acesta nu-i ca și ceilalți..."

CAPITOLUL V

RENELLINO

Nu era „ca și ceilalți", pentru că era tânăr. Nu avea de partea lui decât tinerețea; iar Marie trăia printre bătrâni. E soarta oamenilor tineri să sosească la sfârșitul petrecerii, să asiste la agonia lucrurilor, să fie acolo pentru a vedea moartea altora. Eu una îmi aminteam de părinții mei cu

douăzeci de ani în urmă și îi găseam înspăimântător de îmbătrâniți.

Mătușa Alex avea obiceiul să spună că „nu se schimbă". Era adevărat și poate și mai trist. Într-o lume în mișcare, a rămâne neschimbat înseamnă să devii groaznic. Un chip frumos și impasibil nu mai încântă; în cele din urmă sperie. Secretul Meduzei e fixitatea ei. Din cauză că se arată imuabilă, mătușa Alex ne meduzează.

Întreaga lume a surorii mele mai tinere se sfărâmă sub loviturile timpului, de la rude și servitori și până la animalele domestice. Marie spunea: „Bătrânul doctor, bătrânul vizitiu, bătrânul buldog, bătrâna bucătăreasă, bătrânul câine fox-terier..." Spusese și: „Bătrânii colonei"...

La întoarcerea mea de la Cannes, am făcut cunoștință cu unul din acești oaspeți providențiali aduși în casa noastră de nenorocirile vremii și am văzut că Marie avea dreptate: toți erau bătrâni cu excepția lui Renell Page. Era singurul care trăia fără să observi la rădăcina părului sau la tâmple, la ochi, la dinți că era pe cale să moară. Ai fi zis că destinul îi răpise Mariei vederea unui bărbat de vârsta ei, până în ziua când acest om plăpând i-a apărut înainte, înarmat doar cu prestigiul tinereții lui. Renell Page nu se distingea prin nimic, în afara celor douăzeci și doi de ani ai lui.

Era un biet tânăr blonziu care nu avusese curajul să devină roșcovan. Tremura într-o manta militară mult prea largă. Luase parte la război, dar se părea că nu se alesese decât cu o răceală. Așa cum îi vedeam de la depărtare,

Marie și el, pe peronul gării în lumina orbitoare a soarelui de prânz, tot așa îi vedeau și alții: cuplul cel mai puțin reușit de pe lume, nimfa și sfrijitul, Diana și ogarul ei bolnav.

— N-a avut de ales, va spune mai târziu bătrânul nostru doctor.

Servitorii vorbeau la etajul lor despre logodna apropiată mai înainte ca noi să discutăm despre ea la etajul nostru. Erau nemulțumiți și trăncănelile lor n-au întârziat să ne ajungă la urechi. Într-o familie patriarhală ca a mea, părerea servitorilor joacă un rol important: formează corul din tragedie: *Vox populi, vox Dei*. Se frământau dinainte asupra evenimentelor ce vor urma și prevedeau nenorociri inevitabile. Știam că la bucătărie îl numeau pe Renell Page „sfiosul". După spusele lui Ursule, bucătăreasa, avea „sânge slab"; Paul, vizitiul, afirma în limbajul lui de geambaș că englezul „suferea de tignafes"; iar Leon, grădinarul, spunea în stilul lui profetic că Renell era „o pasăre de rău augur".

Honorine, camerista bască, întoarsă la noi după multe aventuri nefericite în dragoste și care își pierduse cheful să mai râdă, împinsese îndrăzneala până într-acolo încât să dea sfaturi Mariei: „Mai bine să te căsătorești cu bătrânul domn care pare atât de curajos. Mai bine să fii iubita unui bătrân decât otreapa unui tânăr!" Mă dădea pe mine de exemplu: „Nu aveam o viață ușoară? Dar când inima îți spune: du-te și te îneacă, atunci te duci, e comanda inimii". Marie era atât de vizibil îndrăgostită, încât îți trebuia aerul distrat al mamei noastre pentru a nu băga de

seamă. Veșnic preocupată de altceva, nu vedea nimic care îi sărea în ochi, după expresia servitorilor. Mătușa Alex se prefăcea că nu observă nimic. Se ținea în rezervă, la egală distanță între nepotul și nepoata ei, în atitudinea corectă care se potrivește unei frumuseți reci respectată chiar și de timp.

Coloneii mi-au făcut destăinuiri; era un rol nou pentru mine. Mă prefăceam că le ascult sfaturile, că le primesc prevenirile și că le comunicam Mariei. Aveam misiunea să-i deschid ochii, ei care îi deschisese între timp atât de mult asupra problemelor adânci ale vieții! Dar, cu excepția mea, nimeni nu văzuse ceea ce vedea ea...

Părerea coloneilor nu se exprima în metafore, ca cea a servitorilor, dar era aceeași: trebuia s-o împiedic pe Marie să-și urmeze capriciul de neînțeles pentru acest băiat slăbănog și fără viitor: Renell Page n-o merita. Era fie un *nobody*, fie un *nothing*. Prima din aceste expresii îi înlătura dreptul de-a avea un trup, iar cealaltă nu-i mai recunoștea nici măcar pe unul mai modest, de-a fi o ființă umană!

În ce mă privește, pregătită de experiența mea și neglijând să cercetez atent pe tânărul micuț și neînsemnat, și dând atenție doar Mariei, zărisem chiar de la bun început în privirea surorii mele cât de mare era dragostea ei, cât de puternică, de candidă, de sănătoasă și de redutabilă. De atunci nu-mi mai rămânea decât să-i ajut. Am început prin a o scăpa pe Marie de supravegherea jenantă a bătrânilor îndrăgostiți de ea. Trebuia sustrasă tiraniei privirilor lor ațintite asupra ei. Confidențele pe

care le primea serveau drept pretext la discuții intime succesive. Am luat locul ei la masa de șah; în curând am arătat o mare preferință pentru a juca bridge. Acest joc avea avantajul că îi ocupa în același timp pe cei trei bărbați. Pentru a o înlătura pe Marie din centrul atenției lor, am creat un miraj paralel: Fairfax și Frazer au alunecat în curând pe panta unui alt sentiment. Asemănarea cu sora mea înlătura posibilitatea unei infidelități, atât de neplăcută anglo-saxonilor obișnuiți. Schimbarea de regim sentimental se efectua lin și fără probleme. Triumfam asupra surorii mele cu întregul ei consimțământ și cu armele ei: și eu eram blondă! Marie îmi era recunoscătoare că o înlocuisem, că pusesem la cale o diversiune care îi reda libertatea. Împărtășită sau nu, dragostea are ca prim rezultat înlăturarea independenței celor pe care îi domină. Marie se simțea scăpată de lanțuri invizibile, iar eu, care o eliberasem, n-aveam ce să fac cu o libertate de care nu mă folosisem niciodată.

Doar colonelul Gordon, cel mai vârstnic dintre cei trei, cel pe care Honorine îl numea „bătrânul domn", nu se lăsase distrat de un sentiment destul de adânc pentru a-l face să se obișnuiască chiar și cu disperarea. Era unul din acei englezi înalți pe care vârsta îi deformează elegant și care seamănă cu caii pursânge îmbătrâniți. Văzându-l atât de frumos, chiar și în decrepitudinea lui, nu mă puteam împiedica să nu cred că dacă lucrurile s-ar fi desfășurat altfel în timp, el ar fi fost cel iubit de Marie. Avea pentru ea o pasiune înălțată până la renunțare. După ce-mi vorbise foarte de rău pe micuțul Page, la fel ca și cama-

razii lui, și își exprimase durerea de-a o vedea pe Marie angajată în aventura vieții ei cu acest terchea-berchea, această jucărie stricată, își schimbase părerea și încet și cu curaj ajunsese la concluzia mea: știa că trebuia să accepte inevitabilul și să facă ce era util pentru ca Marie să-și atingă scopul care era acest terchea-berchea, această jucărie stricată.

Așadar, nu mă puteam întreține decât cu Gordon în ce privește interesele surorii mele. Mă sprijineam pe el ca să aflu secretul lui Renell Page. Și deși pare foarte de necrezut, Renell nu trăda nici un fel de sentiment; eram forțați să le ghicim. Hotărât, în toate locurile unde ne găseam împreună, Renell alegea să se așeze lângă sora mea, deși atențiile lui nu le depășeau pe cele la care te puteai aștepta din partea unui tânăr pentru singura fată din casă; își împrumutau cărți de citit; în timpul plimbărilor în mașină pe care le făceam cu el, Page își punea întotdeauna cârja și paltonul aproape de locul unde ședea Marie. Dar sentimentul trecător al unei nepotriviri, pe care îl încercasem atunci când îi văzusem împreună prima dată, revenea cu și mai multă forță, cu cât trecea timpul.

Dacă ochii tinerei mele surori reflectau dragostea la fel de limpede ca o oglindă care reflecta soarele, mi-e greu să spun de ce privirea lui Renell Page mi se părea moartă. Era o oglindă ștearsă, o fereastră oarbă în fața căreia soarele răsărea în van.

Într-o seară, după ce-i observasem mult timp, l-am întrebat pe Gordon care și el îi urmărise fără încetare:

— Vă vorbește vreodată de ea?

— Deseori... cu alte cuvinte de fiecare dată când îi vorbesc.

— Și ce spune?

— Nimic; atât că e o „fată încântătoare". Ca și cum ar spune că Panthenonul e o clădire încântătoare sau că Atlanticul e un ocean încântător.

Dragostea lui Gordon era atât de generoasă, încât ar fi dorit s-o comunice firii firave și morocănoase de care se amorezase Marie, astfel încât să poată să ajungă la ea, prin această inimă opacă, ceva din lumina și căldura din sufletul lui. Dar micuțul Page nu părea capabil nici să emită și nici să transmită raze. Se apăra împotriva luminii cu placiditatea unei păsări de noapte care își închide la lumina zilei pleoapa interioară. Avea un fel de-a fi de nepătruns, care îmi amintea de mătușa Alex pe vremea tristă când fericirea mea depindea de ea.

— Aș dori să-l zgâlțâi, spuse Gordon. Aș vrea să-l iau la bătaie!

Alteori adăuga:

— Aș vrea să-l omor!

Mi-a mărturisit că a voit de la bun început s-o descurajeze pe Marie, dezvăluindu-i ceea ce el credea a fi adevărul în privința lui Page: că avea o sănătate proastă, că era și el poate amenințat de tuberculoză. Gordon se înșela. Marie se înduioșase. A plânge pe cel pe care îl iubești însemna să-l iubești și mai mult; noi creștinii ne plângem lui Dumnezeu. Am recunoscut falsul argument folosit odinioară de oamenii mari ca să mă facă să renunț

la scumpul de papagal. Și el era presupus a fi atins de aceeași boală contagioasă și capabil să mi-o transmită...

Aș fi preferat de o mie de ori să mor din cauza prezenței lui decât să mor silită să trăiesc fără el. Ce mai conta această amenințare? Ce mai însemna acum pentru ea?

Gordon mi-a mărturisit că încercase și o altă metodă: îl ridiculiza pe Renell Page și se părea că avea succes. Spre marea lui surpriză, Marie îl încurajase, îl imitase chiar. Era o fată cu o dispoziție firesc ironică. Să discuți cu cineva despre cel pe care îl iubești îți dă o senzație delicioasă. Cum s-o faci fără s-o mărturisești, fără să te trădezi, fără să te umilești? Ironia e un mijloc. Să-l înțepi cu săgeți din care nici una nu ucide, nu înseamnă să-ți dovedești ție că bărbatul e invulnerabil?

Marie mă obișnuise cu acest joc de când mă întorsesem și trăsesem concluzia că era rănită. Gordon nu știa că în fosta mea cameră unde dormeam acum împreună cu Marie petreceam multe ore ale nopții parodiindu-l pe micuțul Page, mergând ca el, așezându-ne ca el, îndepărtându-ne pentru a saluta, pronunțând cu accentul lui unele fraze la fel de caracteristice lui, cum erau forma mâinilor și culoarea pală a ochilor.

Excelam în aceste imitații grotești și era de ajuns să zic: *How sad!* (Cât e de trist!) sau: *O, absurd!* cu unele inflecțiuni de voce pentru ca Marie să izbucnească imediat în hohote de râs și să se arunce de gâtul meu.

O făcea pentru a-mi mulțumi că eram atât de caraghioasă. Era mai ales pentru a săruta pe figura mea o asemănare vagă. Unele mișcări ale buzelor mele atunci

când imitam frazele micuțului Page făcuseră ca micile cute ale gurii mele să semene cu ale lui.

Marie îl numea Renellino atunci când voia să râdă de el, adică atunci când nu se putea împiedica să vorbească despre el. Într-o seară mi-a declarat cu o figură comică:

— Hotărât, Rênellino e prost! L-am întrebat dacă te găsește frumoasă și n-a știut ce să răspundă. A zis: *Well, Well! Well!* și a rămas așa, cu gura căscată...

Marie împingea înainte buza inferioară, încercând să imite prognatismul tânărului englez.

Era prima tentativă timidă din partea ei pe care îndrăznise s-o facă pentru a afla, printr-o șmecherie sau deducție, dacă Page o găsea sau nu frumoasă. Nu primise răspuns...

Da, Rênellino era un prost! Uitându-mă la chipul lui năuc mă întrebam dacă ar fi înțeles dacă i-aș fi spus: „Marie te iubește!"

Avusesem mare noroc că nu mă îndrăgostisem decât de un papagal. N-am nevoie să mă întreb ce sentimente nutrea și să aștept ca să fie aceleași cu ale mele pentru a-mi declara pasiunea.

Fără îndoială, ar fi fost mai bine pentru sora mea dacă ar fi iubit o pasăre, așa cum mi se întâmplase mie, decât să se îndrăgostească de un bărbat care nu părea să aibă mai multă inteligență și sentimente ca o pasăre.

Dar unde să găsesc o colivie în care să-l închid pe Ronellino cu ajutorul lui Gordon și apoi să-i dau Mariei papagalul ei verde?

*

Gordon făcea pe misteriosul de la o vreme. Ieșea singur în mașină fără să ne spună unde se ducea. Camarazii lui, care îl acuzau că se ocupă de științe oculte, glumeau pe seama dispariților lui. Îl bănuiau c-a descoperit prin împrejurimi o femeie bască suferind de vedere dublă. Nu se înșelau prea tare: Gordon își adusese o ghicitoare de la Paris la Biarritz; pe ea se ducea s-o vadă în fiecare după-amiază.

Într-o zi mi-a mărturisit slăbiciunea lui:

— Îmi dai voie să te duc unde vreau eu, la doamna Duffaut, ghicitoarea?

— Serios? La această femeie care citește în palmă? Ai să-mi dovedești atunci că tot viitorul meu e înscris în palme și n-am să-mi scot mănușile pentru a-l cunoaște. Nu am dorințe și soarta mea nu mă interesează.

— Dar te interesează soarta Mariei.

— Fă-o să-și arate mâinile.

— Nu, spuse el grav. Dacă viitorul nu e cel pe care îl speră, are să sufere, și nu vreau ca să sufere.

— Dar nu cred în ghicitoare!

— Ascultă, răspunse Gordon, trebuie să crezi nițel, în măsura în care am să-ți arăt. Se spune că mă ocup mult de cea de-a patra dimensiune; se spune chiar că mă ocup prea mult. Poate să fie o ocupație frivolă, țin la ea pentru că îmi aparține, iar un om bătrân ca mine nu mai poate iubi decât idei. De mai mulți ani, am început să cred că timpul nu-i decât o iluzie... Apoi adăugă cu un surâs trist:

iluzie care nu-mi place, trebuie s-o recunosc. Incapabil s-o risipesc în ochii altora, pot cel puțin, printr-un efort de inteligență, s-o distrug în mine dacă aș dori.

Cum să explic aceste lucruri fără să par nebun sau plictisitor? Închipuie-ți că ne aflăm pe căluți de lemn la moși. Unui spectator nemișcat, care ne privește cum ne rotim, eu te preced și tu mă urmezi. Eu am trecut deja pe dinaintea ochilor spectatorului, până ca el să apuce să te vadă venind; are să existe însă o clipă când tu ți-ai terminat turul în timp ce eu mă pregătesc să sosesc. Spectatorul ar putea să prezică apariția mea; își va aminti de tine. Vei aparține trecutului, iar eu viitorului. Vei îmbătrâni în timp ce eu voi rămâne tânăr. Pentru un alt spectator însă, așezat deasupra caruselului care se învârtește, nimic nu mai contează, fiindcă trecem cu toții prin fața ochilor lui în același timp.

Dar iată o altă imagine: viața omenească e un film de cinema pe cale de-a se derula. Pe peliculă apare o poveste cu un sfârșit și un început. Trecutul nostru e partea din film care s-a derulat deja pe ecran: ne amintim de ea; prezentul e acea parte din film pe care proiectorul o expune în această clipă, iar viitorul tot ce nu s-a arătat încă.

Dacă însă aparatul se strică și proiectorul aruncă o rază de lumină asupra unei părți din viața ta scufundată în noaptea viitorului? Ai să vezi ce n-ai văzut niciodată.

Ghicitoarea mea e ca un aparat de filmat stricat și vreau să te pun în fața ei; are să arunce o rază de lumină asupra viitorului tău; ai să vezi atunci un fragment din ea

la fel de limpede cum vezi acest colț de terasă unde stăm în clipa de față, tu și cu mine, în fotoliile noastre de bambus și cu spatele la mare.

Pentru a-ți explica natura puterii de care dispune ghicitoarea, ca și limitele ei, am să-ți povestesc ce mi s-a întâmplat în 1914, cu câteva săptămâni înainte de izbucnirea războiului.

Eram în trecere prin Paris și, cu ajutorul unui prieten, făcusem cunoștința doamnei Duffaut. Mi s-a părut proastă și vulgară. M-am plictisit repede de ea; dar la sfârșitul ședinței pe care mi-a făcut-o, cuvinte incoerente și declamări au înlocuit vorbele clare, a căror precizie mă izbise. Descria pe un ton obișnuit o mică scenă pe care evident o vedea:

— O să faceți o călătorie; o doamnă, căreia nu-i refuzați niciodată nimic, v-a cerut să veniți la ea. Sunteți pe un vapor, dar nu faceți o călătorie pe mare. Vă văd așezat pe punte împreună cu doamna. Vă aplecați amândoi pe balustrada vasului. Priviți marea... Mai există o altă doamnă lângă dumneavoastră. Nu v-a chemat decât una, dar ambele voiau să vă vadă.

Nu aveam nici un fel de proiect momentan care să corespundă unei călătorii pe mare. La vârsta mea, să fiu somat de o femeie, ale cărei ordine nu pot decât să le ascult, nu mai era un eveniment credibil.

Nu-mi băteam capul să aflu cine erau aceste două doamne de pe vasul care nu înainta; am fost doar surprins de schimbarea de timbru în vocea doamnei Duffaut când a pronunțat aceste cuvinte.

O lună mai târziu mă pregăteam să mă întorc la Londra. Eram convins că nu profitasem deloc de pe urma vizitei la ghicitoare când, în preziua plecării mele, am primit o telegramă de la regina Alexandra care îmi cerea să mă alătur ei la Cherbourg unde Maiestatea-Sa se afla pe bordul vasului *Victoria și Albert* împreună cu împărăteasa-mamă a Rusiei. N-am putut să nu dau urmare invitației. Crescusem pentru o vreme, când eram copil, în Danemarca, la curtea regelui Christian X, unde tata o reprezenta pe regina Alexandra. Le cunoșteam pe fiicele regelui din copilărie; mă onorau cu prietenia lor. Am luat deci trenul ca să merg la Cherbourg și să iau masa de prânz cu cele două prințese. Doar în clipa când m-am trezit pe puntea vasului, sprijiniți de balustradă și privind marea, mi-a trecut prin fața ochilor scena descrisă de doamna Duffaut. Vedeam ceea ce ghicitoarea văzuse, ceea ce nu puteam întrezări cu o lună în urmă și care totuși exista deja...

Apoi Gordon adăugă:

— Viața ta e atât de legată de cea a surorii tale, o iubești atât de mult, încât sper să văd prin tine ceva din destinul ei „apărut" pe același film ca al tău. Vino să fii luminată de razele lămpii stricate. Am să te văd poate sub veranda vechii parohii Saint-Martin, întovărășind o mireasă sau într-un castel din Scoția, privind prin ferestre cum plouă pe întinderile de mărăcini care vor fi moșia Mariei! Atunci ai să fii liniștită în ce privește viitorul acestui copil, care sincer nu e decât un prezent necunoscut...

*

Gordon m-a condus într-o dimineață până la ușa doamnei Duffaut. Ghicitoarea avea o cameră mobilată la o femeie din Port-Vieux. A trebuit să aștept mai multe zile ca să stabilească întâlnirea, atât era de mare, de când se știa că e la Biarritz, numărul celor care doreau să aibă viziuni scurte asupra acelei părți din filmul lor încă scufundat în noaptea viitorului.

— Are o bufniță pe umăr? l-am întrebat pe Gordon în drum spre ghicitoare. Sper să nu mă facă să ating cărțile ei de ghicit! Mi-e groază de murdărie; am să-mi țin mănușile pe mâini.

Repulsia mea nu se micșorase, dar dorința de-a vedea apărând pe ecran o scenă oarecare din viitorul Mariei era mai puternică decât dezgustul.

— Nu ghicește în cărți, mi-a explicat Gordon. Trebuie să înveți să faci deosebirea. Este chiromancier și necromancier. Privește mâinile și întreabă morții. Probabil că nu-i decât o femeie isterică. Dar boala interesantă de care suferă îi îngăduie să cunoască ceea ce noi vom cunoaște doar mai târziu.

Cum nu reușeam să știu dacă Renell o iubea pe sora mea și nici dacă Gordon avea un motiv serios ca s-o consulte pe doamna Duffaut, mă gândeam că cele două îndoieli meritau o certitudine. Poate că aveam să mă întorc după vizita de la ghicioare scăpată ca prin miracol de neliniștea surdă care mă apuca de fiecare dată când o

auzeam pe Marie cântând în fața oglinzii ei în timp ce-și desfăcea părul: „Renellino... Renellino e un prost!"

*

Ghicitoarea mi-a spus:

— Trebuie să-ți scoți mănușile.

Eram într-o sufragerie stil Renaștere, sub o lampă ce atârna din tavan și în fața unei mese acoperite cu o mușama cu flori. Chipul lui Diane de Poitiers[1] se detașa de pe un vas de servit compotul. Mirosul mâncării proprietarei de camere strica aerul. Clarvăzătoarea purta un kimono roșu de lână de Pirinei, papuci turcești și o pelerină spaniolă. Avea gura deformată a celor ce vorbesc prea mult, niște buze de orator sau de portăreasă, întinse ca niște vechi elasticuri care își pierduseră calitatea de a se mai întinde.

Întrucât venisem, trebuia să-i arăt mâinile; le-am pus goale pe masă. Femeia le cercetă mult timp.

— Știi că vorbesc cu morții? m-a întrebat ea.

Am dat din cap în semn că știam. Începu să vorbească cu o voce cavernoasă, o voce de împrumut pe care voia s-o facă sepulcrală și care suna fals în mica sufragerie plină de muște și de soare.

— Morții tăi sunt aici... Îi văd în jurul tău... Sunt în aerul pe care îl respiri.

---

[1] *Diane de Poitiers* (1499–1566), amanta lui Henri al II-lea, regele Franței.

M-am uitat la fereastra închisă și blocată de ghivece de flori. „Dacă sunt în aerul pe care-l respir, mi-am spus, îi plâng pe morți!"

Doamna Duffaut începu să se clatine. Prevenită de Gordon, am lăsat să se scurgă un torent de cuvinte incoerente în care se amestecau formule metafizice, o inundație verbală în care înotau expresii gata făcute: „urmarea personalității", „plan uman", „plan divin", „reîncarnare", „răscumpărare" „eliberarea sufletelor"...

Brusc tonul vocii se schimbă. Am devenit atentă.

— A, ești înconjurată de mulți morți... sunt atât de mulți, încât se îngrămădesc, se împing... Există un spirit mai clar ca alții; am să-l las pe acesta să se apropie de tine... te iubește... îți întinde brațele. Încearcă să-și pună brațele în jurul gâtului tău... Nu l-am putut zări la început. Acum îl văd însă foarte bine. E un copil, un copil de opt ani, care e mort... de douăzeci și cinci de ani. Poartă un guler mare de marinar... are în buzunarul cămășii un mic fluier de argint... Așteaptă... În spatele lui vine un altul, și mai luminos ca el, mort de și mai mult timp încă. Poartă o uniformă, are pe ea Crucea de Onoare... Pe piept un buchețel de trandafiri albi... Îți vorbește într-o limbă pe care n-o înțeleg; rostește un nume care nu e al tău și pe care nu-l pot pronunța... A-da... as-ta...

Un fulger îmi trecu prin minte: Astarte! Astfel își numea Alexandru Dolgoruki în scrisorile sale pe sora iubită cu atâta pasiune. Iar Sașa îmi dădea acest nume!

Am simțit că încep să plâng. Găsisem acest vis în moștenirea de la mama și plângeam acum pentru că cineva mi-l explica.

Ghicitoarea, având parcă sentimentul că emoția mea ilumina textul obscur pe care îl descifra încet, a continuat cu vocea liniștită lectura gândurilor:

— N-a putut să trăiască și voia atât de mult să trăiască! E din pricina ta sau a alteia, că n-a trăit. Are să se reîncarneze prin tine. Doar așa poate să se întoarcă în planul uman, să-și îndeplinească destinul întrerupt... Te-a păzit până acum... până când a venit cealaltă.

— Vorbești de Marie?

Întrebarea produse o înviorare în gândirea ghicitoarei. Am auzit-o cum geme. Apoi continuă cu o voce complet schimbată, ca și cum povestea veselă o anecdotă:

— Au plecat într-o pădurice. Iarba e plină de flori... văd mii de părăluțe și ghiocei... A, ce verde e iarba! Se apropie... Nu s-a rugat, n-a vorbit... A sărutat-o direct pe buze și i-a căzut pălăria... A, a, a!

Clarvăzătoarea începu să râdă, ca și cum ceva care nu reușea să explice o înveselea în taină...

Gordon care mă aștepta în mașină pe stradă de peste o oră îmi văzu chipul tulburat și ochii roșii și crezu că era vorba de o prezicere rea în ce-o privește pe Marie; nu se gândea decât la ea.

— O, nu, i-am spus; dacă trebuie s-o credem pe doamna Duffaut, Marie e iubită. Va fi sărutată într-o pădurice de către cineva care nu vorbește.

— Dar atunci de ce-ai plâns?

— Am plâns pentru că aparatul s-a stricat în ambele direcții; a aruncat raze asupra unui trecut îndepărtat pe care îl credeam uitat. Ghicitoarea mi-a vorbit de Sașa... Mi-a spus chiar în ce costum a fost îngropat, mi-a descris cămașa lui și gulerul de marinar; și a văzut un mic fluier de argint care știu că e în sicriul lui...

I-am explicat pe scurt lui Gordon că Sașa era un frate excepțional pe care îl pierdusem când fusesem foarte tânără...

*

Faptul că mă dusesem la ghicitoare dovedea că nu reușeam să înțeleg bine sentimentele lui Renell Page. În fiecare seară, Marie îmi punea întrebări. Așezată la picioarele patului meu, cu părul ei frumos căzându-i pe umeri, redevenea acea fetiță în care se transformă fiecare dintre noi în timpul nopții până în clipa când ne trezeam, schimbate în cursul somnului în bătrâne vrăjitoare cu părul vâlvoi.

Marie își cântărea șansele și dorea să le cântăresc și eu o dată cu ea; recapitula cu atenție cele mai mărunte întâmplări ale zilei, sperând că le vom găsi împreună un sens. Renellino făcuse un gest oarecare, spusese ceva, se uita într-un fel; vorbea de mama lui, de câinii lui, de vechiul castel din Scoția; acum încetase să mai vorbească... Semn bun sau rău? Nu-mi dădusem seama niciodată că acest cuvânt „neînsemnat", care se potrivea atât de bine lui Page, putea avea un înțeles crud: să nu

însemni nimic, adică să nu prea însemni ceva, și în afara privirii obosite a Mariei tânărul își pierduse orice însemnătate. O iubea oare? N-o iubea poate? Degeaba recursese Marie la experiența mea. Nu îndrăzneam să-i spun că atunci când iubisem, când pentru prima și ultima oară în viața mea dorisem ca o ființă vie să-mi aparțină, această ființă fusese o pasăre și nu-mi păsa dacă avea aceleași sentimente pentru mine! Papagalul meu verde avea un mare avantaj asupra papagalului ei; nu simțeam nici un imbold să-i interpretez cuvintele; îmi era de ajuns să-l scarpin pe țeastă pentru a observa că lua un aer încântat. Depindea numai de mine ca să-mi repete până la surzire singurele cuvinte care contează pentru o femeie obișnuită să audă: „Te iubesc!", spus veșnic pe același ton.

De câte ori nu m-am văzut în vis muncind la fericirea lui Marie. Aduceam un mare trapez de lemn vopsit, legam un lanț la încheietura mâinii micuțului Page și îl ofeream drept dar surorii mele cu asigurarea că-i va rămâne atașat!

De când ghicitoarea pomenise de sărutul din pădurice, prinsesem curaj; afirmam că observasem strălucind ochii lui Ronellino atunci când se uita la sora mea și am declarat că rezerva lui stupidă era un truc. Gordon, încredințându-mă că am dreptate, o încredința și pe Marie. Ajunsese să dorească cu pasiune ceea ce în mod firesc ura cel mai mult.

Se convinsese că Marie era iubită cu atât mai ușor cu cât o iubea și el și nu credea că un alt bărbat, supus ca toți bărbații legilor greutății și legilor fizice, ar fi fost capabil

să se sustragă mult timp atracției Mariei. Doar prudența inspirată de sentimentul just al lașității lui îl împiedicase pe Ronellino să-și declare până atunci dragostea. Neliniștile noastre erau zadarnice; la momentul potrivit, acest tânăr timid avea să acționeze.

Începusem în mod inconștient să contribui la această parte a filmului, scoasă la iveală de ghicitoare; ajutam viitorul care se contura; primisem îngăduința de la mătușa Alex să înhămăm pentru plimbări bătrânii noștri căluți la o trăsurică a ei și, în timp ce pe colonei îi plimbam în berlina elegantă, o suiam pe Marie în trăsurica demodată unde nu era loc decât pentru doi. În jurul Biarritzului se află o mulțime de pădurici. Un singur lucru mă descumpănea; era toamnă și ghicitoarea descrisese un cadru de primăvară; aparatul de filmat luminase părăluțe și ghiocei în iarbă.

O telegramă de la Stockholm a alarmat toată casa. Reîntors din Finlanda, tata se îmbolnăvise. Îmi cerea să vin la capătâiul lui deîndată ca să poată încheia niște afaceri importante; avea să-și trimită omul de încredere să mă întâlnească în Anglia. Îmi delega puterea lui. Trebuia să deschid cu ajutorul unui lăcătuș o mobilă din biroul lui unde își ținea documentele. Trebuia să negocieze pe piața londoneză vânzarea unor anume titluri de bursă pe care le ținea la Biarritz. Am asistat singură la deschiderea sertarului care conținea această parte din averea noastră care mai putea fi salvată. Am scos dintr-o cutie de fier teancuri de documente colorate și le-am numărat. Dintre

maldărele de titluri de stat, colorate în verde, a căzut o fotografie.

— Sașa, mi-am spus eu...

Nu eram foarte surprinsă s-o găsesc acolo. Portretul lui se găsea peste tot în casă. De ce să nu fie și în această casetă unde își ascundea tata averea? Atât doar că era Sașa într-un costum în care nu-l văzusem niciodată în nici un portret. Și apoi, cum ar fi putut fi Sașa, acest elev în uniformă de liceu și care avea cel puțin paisprezece ani?

*

Mama nu s-a opus deloc plecării mele, cu toate că avea loc în timpul echinocțiului și în condiții primejdioase. S-a mulțumit să suspine:

— Când un om n-are fiu! A, dacă Sașa ar fi trăit...

Auzeam pentru ultima oară această frază rituală care îmi legănase copilăria; îmi era la fel de cunoscută ca și răspunsurile la slujba religioasă.

În preziua plecării de la Biarritz, Gordon mi-a spus:

— Noi neliniști te așteaptă acolo; sper că nu lași aici nici una. Page mi-a mărturisit c-a scris mamei lui rugând-o să vină la el și, întrucât o cunosc pe Lady Page, m-am gândit să-i scriu și eu. Mi-a răspuns c-are să vină la Crăciun la fiul ei.

Dorința de-a n-o părăsi pe Marie îi inspirase lui Renell Page ideea de-a renunța să mai meargă în Scoția.

I-am comunicat știrea surorii mele și nu mi-a fost greu s-o fac să înțeleagă ceea ce eu și Gordon înțelesesem.

I-am spus ce convingere aveam noi doi: Renellino avea să înceteze să mai fie un prost și avea să devină pasionat.

Ce proastă am fost! Am lăsat-o pe Marie pradă unei speranțe crescânde; astfel am părăsit-o...

*

Fairfax și Frazer m-au întovărășit până la Boulogne. Nu puteau să meargă în Suedia, țară neutră, deși aveau mare chef. În lipsa uniformelor, ar fi fost trădați de cârje; i-ar fi dat de gol oriunde ca fiind militari.

Am pierdut mai multe zile la Londra așteptând să fie semnalat la Newcastle vaporul norvegian care urma să mă ducă la Bergen. Omul de încredere al tatei nu reușise să mă întâlnească. Întrucât credeau c-am plecat, nimeni de la Biarritz nu-mi scria.

Doar la 30 noiembrie, pe o ceață îngrozitoare, m-am îmbarcat cu camerista mea la bordul vaporului *Jupiter*, o arcă a lui Noe cu oameni neutri, apărată împotriva torpilelor de către una din acele mărunte convenții internaționale care reapar încă, fără să-ți dai seama de ce, pe marea prăpădurilor internaționale.

Când am ajuns la Stockholm, tata nu mai era acolo. Ar fi trebuit să mă aștept la asta și mi-a părut rău c-am plecat de acasă. Făcusem rău că o părăsisem pe Marie, singura persoană de pe lume care avea cu adevărat nevoie de mine. Ce venisem să fac atât de departe de ea? Să aduc niște acțiuni de bancă fără valoare unui om deposedat de

totul, chiar și de viață? Să citesc un nume și o dată pe un mormânt într-un cimitir din străinătate?

„Lăsați morții să îngroape pe morți", spune Evanghelia.

Tata mă obișnuise încă din copilărie să nu mă sprijin pe el. Figura lui palidă, veșnic în descompunere, nu-mi lăsa decât amintirea unei descompuneri lungi, anterioare dispariției lui. Se retrăsese intenționat din lume; nu realizase nimic pentru a ilustra acest nume care se stingea o dată cu el, fără să-l fi făcut să strălucească. Lipsit de un fiu care să-i continue opera, nu se apucase de nimic; din pricină că nu putea să facă să-i supraviețuiască speța, nu trăise deloc!

În copilărie mă temusem de el cum te temi de tristețe; mai târziu l-am plâns fără să-l fi putut iubi; iar mâhnirea pricinuită de moartea lui făcea parte dintr-o mâhnire veche pe care nu eram în stare s-o reînviu.

Încercam un fel de regret de-a fi ascultat o datorie care nu era decât o formalitate pură. Tata nu avusese niciodată ceva să-mi spună și murise fără să-mi spună ceva. Toate motivele pe care le-aș fi avut pentru a justifica plecarea la început au încetat să-mi apară bune la sosirea acasă. Nu primisem nici o scrisoare de la Marie și nu mai speram să primesc una de mult. Debandadei războiului i se alătura debandada revoluției. Sosisem la un prag primejdios; în clipa plecării mă așteptau mii de greutăți.

Omul de afaceri al familiei mele, pe care îl regăsisem la spitalul unde murise tata, îi luase locul și patul; era

muribund. Mă așteptase pentru a-și da duhul, a spus el, nevoind să-și dea sufletul Domnului decât după ce-a rezolvat toate treburile. La ce folosea? Administrația înceta o dată cu lucrul administrat, întrucât averea tatălui meu nu mai exista!

Mi-a dat o chitanță a unei case de depuneri în care se aflau bijuterii și obiecte prețioase scăpate de jaful de la Gacina. Mătușa Sofia și bunica avuseseră prezența de spirit să i le încredințeze în amintirea zilei când marinari beți invadaseră salonul de muzică unde aceste doamne executau un concert de Bach la patru mâini. Fuseseră aduse cu camionul la Petrograd și nimeni nu știa ce s-a mai întâmplat cu ele.

Amintirile noastre de familie, salvate de domnul Bobinski cu riscul vieții, se aflau depuse în prezent în boltile unei bănci la Stockholm. Mi-a dat adresa băncii. Mi-a mai dat și adresa unei prietene a tatei, doamna Soltikov, care îl asistase în ultimele lui clipe și se ocupase de ceremonia funerară.

M-am dus s-o văd pe această doamnă pe care n-o cunoșteam și al cărei nume nici nu-l auzisem vreodată. Am găsit-o în tovărășia bătrânului ei soț și a soacrei ei, culcați unul lângă altul într-o cameră strâmtă de hotel. Acest interior mi-a dat o primă viziune a ce putea fi o viață de refugiat.

Doamna Soltikov, cu o privire plină de spaimă, elegantă și șleampătă, semăna cu o călătoare bogată scăpată în acea clipă de la un accident de cale ferată. M-a primit

cu mare plăcere, ca și cum m-ar fi cunoscut dintotdeauna, ca și cum m-ar fi așteptat cu nerăbdare.

M-a sărutat și m-a întrebat imediat în numele a ceea ce făcuse pentru tatăl meu, dacă eram îngerul venit să-i salveze viața. M-a implorat să-l iau cu mine în Franța pe fiul ei, micuțul Felix!

Știam oare totul? Firește că nu! Sosisem prea târziu și nu știam nimic! Trebuia să mi se spună totul:

Felix avea o misiune sfântă de îndeplinit; urma să-l răpească pe țar, ținut prizonier de bolșevici la Tobolsk. El avea să fie cel care va salva viața celui uns de Dumnezeu. Era ales pentru această eliberare. Trebuia să răscumpere sângele vărsat odinioară de către unul dintre ei... Un Romanov murise; trebuia ca un alt Romanov să fie salvat. Nu putea fi salvat decât de către acest tânăr cu mâini pure, care nu cunoștea păcatul. Astfel încât blestemul să fie înlăturat... Felix nu avea decât douăzeci de ani și „era un sfânt", afirma mama lui.

Tocmai fusese numit ofițer când a izbucnit revoluția; internat, nu putea părăsi Suedia decât cu un pașaport fals și deghizat. Era așteptat în China, în Siberia. Trebuia să se ducă cu orice preț la Tobolsk. Tata făcuse imposibilul pentru a-i procura mijloacele necesare plecării; dar dragul de om murise mai înainte să aibă timp să execute planul pus la cale de Felix, care, deghizat în fată tânără, putea să treacă drept camerista mea, sau fiica cameristei mele, întrucât adusesem una cu mine; din păcate era în vârstă!

Ajuns în Anglia, avea să-și lepede hainele femeiești și să ia un nume de împrumut; întrucât guvernul suedez îi

reținuse hârtiile, cum se făcea în mod obișnuit cu prizonierii de război, i se scoseseră acte false de identitate, unele pe numele cameristei mele, iar altele pe alt nume. Aveam să aduc în Franța un tânăr care ar fi trebuit să treacă drept fiul minor al tatălui meu decedat; o dată sosit într-o țară aliată, Felix va deveni fratele meu; trebuia în acest scop să-și taie părul, acum mult prea lung; și să-și reia hainele bărbătești.

Mi s-au arătat pașapoartele pe care complicitatea unui consul, prieten cu doamna Soltikov, le ajutase să fie scoase corect. L-am văzut pe acela cu numele domnișoarei Alphonsine Perruchot, fiica văduvei Perruchot, camerista mea, chipul unei tinere bone; pe celălalt pașaport am zărit fața falsului Sașa. Purta uniforma elevilor de școală militară din Rusia și părea un copil...

*

A trebuit să mă ocup singură de pașapoartele noastre. M-am dus cât mai rar cu putință la familia Soltikov, ca să nu ne compromitem. L-au trimis pe Felix la mine la hotel. Prima oară când l-am văzut, purta o coadă de păr pe ceafă, avea pe cap o tocă de călătorie din piele zgârcită și un palton de lutru, strâns pe talie, care îi ajungea până la glezne. Firav și cu ochii oblici, îți amintea de acei Buda cu sex ambiguu, al căror chip semăna cu cel al soldaților anamiți și al tinerelor fete bretone. Își lua mesele cu servitorii și nu intra în camera mea decât pentru a face curățenie când nu eram acolo.

Îi explicasem administratorului hotelului că Alphonsine Perruchot îl îngrijise pe tata în timpul bolii lui și că acum o luam cu mine în Franța. Bătrâna mea cameristă se purta afectuos cu această fată cu care se pomenise pe cap; prudența ei de franțuzoaică bătrână șmecheră știa să dea grijii ei pentru Felix aparența unei tandreți morocănoase.

Felix nu deschidea gura de teamă să nu-l trădeze vocea. Era de alfel un copil taciturn. O singură dată, aducându-mi o tavă, îmi spusese în clipa când deplasase de pe masă potretul Mariei:

— Călătoriți cu această fotografie pentru că sunteți atât de frumoasă?

Am răspuns pretinzând că sunt jignită:

— Cameristă obraznică! Află că fotografia e a surorii mele mai mici!

De atunci ne-am surâs dar n-am mai vorbit. Văduva Perruchot îmi dădea știri despre fiica ei. Mânca bine, mai degrabă ca un paznic decât ca o domnișoară. Oamenii din nord însă, în bucătăriile lor, obișnuiți cu înfulecatul tipic regiunilor reci, nu se mirau deloc de pofta lui de mâncare ciudată.

A trebuit să aștept cinci săptămâni ca să scot actele depuse la bancă în numele tatălui meu și să aduc în Franța safirele străbunei noastre care aveau să fie dota surorii mele Marie. Toate țările încercau să oprească la vamă hemoragia bogățiilor de care suferea pe atunci Europa. Am cerut de mult autorizația să scot din Suedia pietrele mele filosofice pe care trebuia să le preschimb în aur. Mai așteptam și ca sărmanul nostru om de afaceri să moară și

să fie îngropat cu cântecele religioase ale Răsăritului. Trebuia să aștepți ca să-ți vină rândul la biserica ortodoxă de la Stockholm. Erau atâția ruși care mureau!

În fine, am plecat din Suedia la 28 februarie și m-am îmbarcat la Bergen, urmată de cele două cameriste, cea bătrână și cea tânără. Duceau cu ele la Biarritz trei valize care conțineau tot patrimoniul nostru. Vaporul era ticsit de pasageri pe care aspectul amenințător al mării nu-i descuraja. Ne-am culcat îmbrăcate în aceeași cabină în care ne-am luptat cu succes ca să salvăm cel de-al patrulea pat din mâinile unui călător care își arogase dreptul de a intra la „doamnele singure".

Din prima zi, furtuna s-a întețit. Zăceam aproape lipsite de viață în dosul perdelelor agitate de balansarea vaporului. Ideile care mi-au trecut prin minte în timpul traversării aveau toate de-a face cu Marie și erau lugubre.

Ce aveam să aflu despre ea la sosirea noastră la Londra? Încercam să-mi închipui că era fericită, dar eram prea bolnavă ca să reușesc s-o fac. Pe măsură ce-mi pierdeam instinctul de conservare, șansele o abandonau pe sora mea. Ca toți cei ce suferă de rău de mare, nu mai voiam să trăiesc și am încetat să mai cred în fericirea Mariei în timp ce încetam să mai exist. Renell Page n-o iubea... nu putea să iubească... Frumusețea nu servește la nimic... nu e un argument... nu-i nici măcar un lucru în sine... nu depășește niciodată un anume grad de longitudine... Cum să știu eu dacă o femeie cafră e mai frumoasă decât o alta? Sau o femeie eschimos? Soțul meu mă preferase unor urâțenii! La douăzeci de urâțenii!

„Frumusețea femeilor nu-i pe chipul lor, așa cum își imaginează ele greșit, e în creierul bărbaților", mi-a spus cineva o dată, voind să mă umilească...

Imploram un submarin sau o mină plutind la întâmplare să pună capăt chinului meu; invidiam soarta lui Kitchener[1]; mă scufundam împreună cu Marie în fiecare val care se deschidea, uriaș...

După debarcarea la Newcastle mi-a revenit cheful de viață. Am trecut fără probleme de vamă, mulțumită vizelor diplomatice ale ministrului Angliei la Stockholm. Era un jucător de polo și îmi dăduse protecția lui în amintirea *team*-ului bun al cărui prestigiu era încă legat de numele meu.

În expresul care ne ducea de la Newcastle la Londra mi-am revizuit ideile. Erau deformate de viteză. Îmi închipuiam că se făcuse căsătoria lui Marie; avusese loc fără ca ea să știe de moartea tatălui nostru, fără perioada de așteptare impusă de doliu... Îmi primise telegramele; mă aștepta la Boulogne, mă aștepta la Londra; aveam s-o văd în trei ore, în două ore, într-o clipă... Renellino o întovărășea. Stătea lângă ea, veșnic tremurând în mantaua lui militară prea lungă, cu gulerul ridicat, cu nasul ascuțit și spunând:

— *Well! Well! Well! Oh! Absurd!*

---

[1] *Lord Herbert Kitchener* (1850–1916), general englez celebru pentru victoriile lui în Transvaal și Egipt. A murit în urma scufundării unui vas englez torpilat de marina germană în timpul primului Război Mondial.

*

Telegrama purta data de 3 martie: „Marie a murit subit. Întoarce-te. Mătușa Alex."

Sub telegrama veche de patru zile se acumulaseră scrisorile. Erau aproape toate scrise de mâna lui Marie; conțineau descrierea unor lucruri mărunte întâmplate de la plecarea mea; trebuiau să mă convingă că fericirea ei se apropia și, dacă n-aș fi avut cealaltă telegramă în mână, chinul speranței ar fi ținut în continuare. Acum însă aveam o vedere dublă: zăream sfârșitul dramei mai înainte de-a fi cunoscut toate peripețiile fericite care o produseseră.

*

O scrisoare de la Gordon mă informa de ceea ce mi-aș fi dat viața să nu aflu. Olga se întorsese acasă la puțin timp după plecarea mea. Apăruse din senin, ca trădătorii care apar pe neașteptate în ultimul act al tragediei. Prin simpla lor prezență mută ajung să sugereze că eroina va muri. Omul, al cărui complice pedepsit fusese Olga, o trimisese ca să-și supravegheze moștenirea mai înainte chiar ca tata să fi murit. O discuție nefericită între Lady Page și mătușa Alex, surprinsă de Olga, îi dăduse secretul pe care nici una dintre noi nu-l cunoșteam. Era un sărman secret care nu era greu de ghicit; dacă Renell Page n-o iubea pe Marie, însemna că iubea pe o alta. Această alta era o spaniolă, o dansatoare de profesie; Lady Page spusese: „O creatură imorală și mai în vârstă ca el, întâlnită înainte de război".

Această femeie venise din Spania; se instalase la Bayonne. Renell urma să se căsătorească cu ea în curând. Voia ca mama lui să intervină între el și tatăl lui. Lady Page sosise la Biarritz cu intenția de a ceda unui fapt inevitabil.

Se bizuise pe război pentru a schimba ideile fiului ei, dar, vai!, războiul nu schimbase absolut nimic! Tânărul, atât de firav în aparență, avusese forța să rămână credincios. Și care dintre noi putea să-i reproșeze constanța lui? Iubea o persoană nedemnă? Acuzația se putea întoarce împotriva Mariei; nici el nu era demn de ea.

Nici o persoană nu merită să sufere fiindcă e iubită, atât e de mare această suferință și dragostea nu se merită.

Cu ce bucurie trebuie s-o fi informat Olga pe Marie! Orbirea frumoșilor ei ochi nu fusese cu nimic mai prejos decât faptul de a-i deschide. Se grăbise s-o facă. Cele două surori nu aveau obiceiul să vorbească între ele. În ziua când Gordon a văzut-o pe Olga apropiindu-se de Marie și ducând-o cu ea în grădină, cu aerul ei că-i va face confidențe, Gordon, neliniștit, le urmărise de la depărtare. După câteva clipe de conversație, a văzut-o pe Marie fugind de acolo și îndreptându-se spre plajă; o mai auzise pe Olga strigând ca un fel de încurajare:

— Rênellino nu te vrea! Nu te vrea! Nu mai trebuie să te agăți de gâtul lui! De gâtul lui!

Iar vântul mării adusese aceste cuvinte până la terasa unde urechile distrate ale mamei nu le reținuseră.

În aceeași zi, Marie se hotărâse: îmi scrisese mica ei scrisoare de adio, în același timp clară și enigmatică.

Scrisoarea de o singură pagină conținea de mai multe ori cuvântul „dorință".

„Nu suferi dacă nu mai sunt aici și roagă-te pentru mine; am *dorit* moartea..."

„Spune-i mamei că am *dorit* să mor..."

„Am făcut ceea ce trebuia să fac și am *dorit* să fac..."

Pentru ce repetase acest cuvânt? Oare pentru că știa că aveam să-mi conformez dorințele dorințelor ei?

A așteptat ca Lady Page și fiul ei să plece de la noi; apoi alte opt zile pentru a afla când voi sosi. Olga, crezând că Marie s-a consolat, se întristase. Cele două surori nu-și mai vorbeau. Marie nu se destăinuise nimănui, dar Gordon, care o observase cum plângea pe ascuns, insistase ca mătușa Alex s-o ducă la Veneția; le punea la dispoziție casa lui de acolo. Trebuia ca Marie să fie îndepărtată de Biarritz, dar nimeni din familie n-a băgat de seamă. Nu trebuia să rămână nici o zi în plus în aceste locuri unde fericirea ei încetase să mai existe. Și eu plecasem la Cannes după ce mi se luase papagalul verde; fusesem trimisă în altă parte pentru a mă vindeca...

În ziua când a sosit telegrama care anunța venirea mea, toată lumea se adunase pe terasă, ca de obicei, atunci când reîncep zilele frumoase. Marie urcase în camera lui Gordon sub pretextul de-a căuta un joc de șah, trimis recent din Anglia. Nimeni n-a mai văzut-o coborând de acolo. Fugise din casă prin portița de serviciu prin care trebuia să iasă odinioară când era la doică și când mama ei întristată nu dorea s-o mai vadă.

Luase cu ea revolverul lui Gordon. Puțin mai târziu s-a auzit o împușcătură din direcția pădurii de pini care domina plaja. Mama spusese cu un glas tânguitor:

— I-am interzis totuși grădinarului să tragă în pescărușii!

Marie se dusese să moară în fundul parcului, în același loc unde încercasem să mă spânzur cu nouăsprezece ani mai înainte.

*

Acum eram mânioasă pe Marie că-l iubise atât de mult. Eram mânioasă și pe mine că nu murisem. În mintea mea se petrecea o confuzie: Marie îndeplinise gestul pe care eu îl ratasem la vârsta de nouă ani.

Demonul care ne urmărea, neputând să prindă pe una din noi, se mulțumise cu cealaltă și dedublarea avusese loc. Dacă aș fi murit atunci, poate că Marie ar fi trăit. Fusesem apărată de forțele copilăriei care au menirea să te facă să crești. Marie nu fusese, la fel ca mine, apărată de slăbiciunea ei. O lăsasem singură la vârsta când, procesul de creștere, o dată încheiat, pasiunea dispune de toate puterile unei ființe!

Ne născusem dintr-o mamă neresemnată și nu acceptam să fim decepționate. Incapabile de a dori un alt lucru în afara celui pierdut, acest fel de încăpățânare a inimii a răpit viitorului nostru orice șansă de fericire și l-a distrus dintr-o singură lovitură.

Marie recunoscuse în ea însăși această imposibilitate de a se schimba, care renegă viața. Dacă mama a reușit să continue să trăiască după pierderea lui Sașa, a făcut-o nutrind speranța de-a rămâne din nou însărcinată cu el, iar acest miraj a dus-o din înșelătorie în înșelătorie, până la bătrânețe, până la demență.

Nebunia ei, redându-i posesia persoanei pierdute, îi conserva existența.

Nici un miraj nu îndepărtase din fața Mariei nefericirea ei. I se luase, din mâini, ca și mie, atât colivia cât și pasărea. Și totul se petrecuse foarte simplu; nu trebuiseră multe cuvinte ca s-o facă să moară... dar cât fuseseră de ucigătoare!

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

CIUBOȚICA CUCULUI

Metamorfoza lui Felix s-a petrecut la Londra, fără ca să trebuiască să mă ocup eu de ea. Și-a tăiat părul și și-a lepădat veștmintele de femeie; aveam un frate. Acest străin pe care întâmplarea îl așezase alături de mine în zilele triste când durerea mea atingea nebunia mi-a vădit o compasiune care, deși mută, nu era deloc lipsită de inteligență. Se purta așa cum se poartă copiii când moartea întristează persoanele mari din jurul lor; sunt profesori de tact; cum nu știu ce să spună, nu spun nimic; evită de asemenea să fie neîndemânatici în manifestările lor de milă într-un moment când nimeni nu știe ce trebuie spus.

Felix nu mă consola decât prin prezența lui. Nu mă părăsea nici o clipă. Îți venea să crezi că, luând numele de Sașa, se simțise forțat să-mi mărturisească sentimente frățești. Rămânea alături de mine ore întregi; mă ținea de mână și stătea tăcut. Luase portretul Mariei și mi-l dădea să-l privesc sau îl privea el însuși timp îndelungat. Atunci mă apucam să-i descriu culorile pe care fotografia nu i le putea reda. Spuneam vorbind atât mie cât și lui:

— Părul e blond fără să fie însă deschis și strălucește și în umbră. Părul are o viață a lui; fiecare fir e ca un fir de metal strălucitor și întins care se îndoaie dar nu se rupe. Lumina face ca părul să vibreze atât de mult, încât aproape că-l auzi sunând: „E un păr eolian". Fiecare fir e extrem de ușor, dar toate la un loc sunt foarte grele...

Și îi mai spuneam și altceva:

— Are tenul proaspăt... Chiar și la soare, există flori care rămân reci. Obrazul... Ai atins vreodată o camelie? Ochii spun mari adevăruri; cât sunt de mari acele adevăruri! Ochii spun întreg adevărul: cât e de trist adevărul! Gura ei n-a încetat încă să râdă. Cât e de plină de surâs!

Vorbeam de Marie la prezent; nu voiam să fac o moartă din ea. Ucizi ceea ce iubești prima oară dacă vorbești de dragoste la trecut; îi spuneam lui Felix:

— Marie este trandafirie!

Am scos dintr-una din cele trei valize conținând bijuteriile de familie și relicvele de la Gacina miniatura străbunei care semăna cu Marie, ca să vadă nuanța ochilor ei. A citit numele străine și a repetat:

— Apheridon... Astarte.

Noul meu frate nu-mi pune niciodată întrebări; așteaptă întotdeauna să-i vorbesc eu. O dată mi-a spus:

— Poartă-te cu mine ca și cum aș fi sclavul tău. Sunt micuțul Felix Soltikov, sclavul tău. Îșl datoresc viața pentru că mulțumită ție îmi voi îndeplini misiunea. Fără ajutorul tău aș fi fost omorât de sentinelele unui lagăr de concentrare.

Punând stăpânire pe tânăra lui imaginație, mi-am dat seama ce voiam să fac cu el; nu sclavul meu, ci cel al Mariei, îndrăgostitul de o moartă, și nu simțeam nici un regret. Sora mea trebuia să trăiască în gândurile mele și în cuvintele mele; trăind trebuia să placă și era firesc să fie iubită. Felix se găsea acolo pentru a fi prima ei victimă și nu aveam nici un fel de milă.

*

Mulțumită protecției lui Gordon de care mă bucuram de la întoarcerea mea de la Londra, am putut părăsi orașul fără greutăți; la 5 aprilie ne-am îmbarcat la Dover.

Singura mea dorință era să mă întorc la Biarritz, căci voiam să revăd locurile unde o lăsasem pe Marie.

Nu se poate trăi cu gândul că n-ai să mai fii niciodată tânăr, îmi spuneam, atât doar că oamenii nu au acest gând brusc, așa cum mi s-a întâmplat mie.

Marie reprezenta tinerețea mea descoperită târziu și pe care tocmai o pierdusem; o îngropasem în mine; dar o păstrasem îmbălsămată în inimă. Dacă oamenii pot însă să vină și să plece, să doarmă, să bea și să mănânce, cu gândul că nu vor mai retrăi niciodată zilele frumoase de odinioară, este fiindcă vor de asemenea să și le amintească. Aveam să trăiesc de acum înainte pentru ca ea să trăiască. Urma să devin această bătrână tristă pentru a asigura amintirii ei strălucitoare un loc unde să se formeze. Pentru ca un diamant să lucească, trebuia să consimt să fiu matricea lui. Dacă muream, însemna s-o uit.

*

Gordon a venit să mă întâlnească la Boulogne. Emoția lui de a mă revedea a fost atât de mare, încât m-am întrebat dacă suferința pe care i-o producea vederea mea nu-i depășea forțele pentru a deveni de nesuportat. Asemănarea mea cu Marie, pe care n-o observase pe vremea când trăise sora mea, îl tulbura acum când ea nu mai era de față pentru a mă ascunde privirii lui. De acum înainte, Gordon constituia singur toată familia mea. Era legat de mine prin miile de legături ale durerii.

Tata nu mai trăia; mama fusese dusă de mătușa Alex într-un azil unde o precedase una din fiicele ei. Olga, al cărei nume mă făcea să mă înfior, trebuise să-și urmeze soțul ales undeva în afara Franței. Anne, sora noastră cea mai mare, murise. „Casa de convalescență pentru ofițerii englezi și ruși" era acum pustie. Fairfax și Frazer fugiseră ca niște umbre înspăimântate. După o absență care nu ținuse decât cinci luni, m-am întors la vila goală, singura din familie, întovărășită de doi străini, din care unul veghea asupra mea în timp ce eu trebuia să veghez asupra celuilalt.

Bătrânii noștri servitori m-au primit cu o milă mută; menajera mi-a dat o cheie, cea a fostei mele camere; nimeni nu mai pusese piciorul înăuntru.

Pregătiseră pentru mine apartamentul mamei. Era ticsit de portrete ale lui Sașa la toate vârstele; cât de puține vârste avusese! Domnea singur aici; undeva, în fundul parcului erau acum doi; Sașa avea un însoțitor în

cripta micuței capele, căci trupul proaspăt al Mariei fusese așezat peste al lui, ca un strat de flori proaspete căzute dintr-un arbore bătrân pe pământul hrănit de jerbe de flori vechi.

La etaj, în camera copiilor, am auzit cum se lovește toată noaptea oblonul din camera nelocuită. M-am sculat în zori ca să opresc zgomotul făcut de oblon. Am intrat desculță în camera părăsită. Era inundată de lumina aurorei care pătrundea prin fereastra din unghiul din fața patului. M-am oprit cucerită de frumusețea zilei pe cale de a se naște. Văzusem mai înainte această lumină răspândindu-se pe ziduri într-o altă dimineață. Se petrecuse după ce mă rugasem înaintea aniversării zilei mele de naștere, la 27 ianuarie, când urma să-mi fie dat papagalul verde, iar apoi să-mi fie luat. În noaptea aceea, pentru a rezista mai bine somnului, trăsesem perdelele și la lumina mare a clarului de lună vegheam pentru a-mi merita fericirea. Zorile mă surprinseseră cu ochii deschiși și mă încununaseră cu trandafiri în dimineața torturii mele.

M-am îndreptat spre fereastra care dădea spre mare și am deschis-o. Boschetele de camelii, înalte ca niște pomi și apărate de latura zidului, începuseră să-și piardă florile. Frunzele întunecate, atât de strălucitoare încât florile se reflectau în ele, **nu mai înconjurau** decât trandafiri reci pătați de iodul morții. M-am apropiat de oglinda în care ne strâmbaserăm Marie și cu mine. Am luat un șal care atârna pe un scaun și am acoperit cu el oglinda, așa cum făcea odinioară *Miss* Grey. Apoi am îngenuncheat lângă

patul unde Marie își dormise ultima noapte pe pământ și am repetat încet cuvintele ei:

— Nu te necăji din pricina mea. Am dorit să mor.

*

Gordon avea grijă să-i redea lui Felix identitatea pierdută; nu era un lucru ușor de făcut în timp de război. Scria multe scrisori. Înzestrat cu cele primite de la Londra și Paris, s-a dus la Bayonne pentru a convinge autoritățile militare că Sașa nu era Sașa. Căpitanii și negustorii care așteptau în porturile Chinei sosirea tânărului conspirator voiau probe că el era Felix Soltikov și nu Alexandru Dolgorukin, mai înainte de a-l duce pe vapoarele lor și de a-i încredința banii băncilor lor. Era deci nevoie pentru asta ca mințile încete ale administrației din Pirineii de Sud să consimtă să pună în ordine hârtii care nu existau și să legalizeze documente pe care la început le făcuseră ilegal.

Bănuitoare în ce-i privește pe ruși încă de la Pacea de la Brest-Litovsk, autoritățile militare nu se grăbeau să-mi răpească acest frate de douăzeci și doi de ani pe care nu-l obținusem decât cu ajutorul unui pașaport fals.

În timp ce Gordon se lupta pentru el la biroul administrației locale, Felix primise instrucțiuni pe care le urma cu atenție; trebuia să mă întovărășească în toate plimbările mele și să nu mă lase niciodată singură atunci când Gordon era plecat de acasă. De ce se temeau în privința mea? Nu băgaseră de seamă că eram ocupată să

trăiesc în amintirea Mariei care nu mai trăia și că nu aveam să mor pentru ea întrucât ea era moartă?

Am vizitat împreună cu Felix toate locurile care îmi aminteau de nașterea și viața surorii mele. L-am dus la mânăstirea din Anglet. S-a bucurat de tăcerea completă; am îngenuncheat împreună în colibă, pe nisip, în fața acelei statui ciudate a împărătesei Eugenia, îmbrăcată în costumul Fecioarei celor Șapte Dureri. Am văzut mormintele de nisip împodobite cu scoici. Ne-am așezat pe taluzul mărginit de pomi yucca și i-am povestit istoria „lăcrimioarelor pentru uriași".

Într-o după-amiază am voit să merg până la casa bască de la Calaouça pe care prietena noastră n-o mai locuia de mult. Acolo aflasem de nașterea surorii mele. Voiam să revăd zidul care străjuiește drumul și acea cotitură sub marele stejar unde așteptasem sosirea tatălui meu, al cărui gest trist mă prevenise de la depărtare că nu trebuia să mă bucur.

Pentru a merge de la noi la Calaouça, trebuie să traversezi un loc numit Bois de Boulogne de unde se zărește lacul Marison strălucind printre pomi. Pe vârful colinei am decis să opresc caii. Am trimis pe bătrânul nostru vizitiu să întrebe pe o femeie din împrejurimi dacă era îngăduit unor străini să viziteze casa bască.

Uitasem de câte ori această reședință încântătoare își schimbase proprietarii în decursul ultimilor douăzeci de ani de când n-o mai văzusem și nu știam cine era acum proprietarul ei. Ne-am așezat pe panta împădurită care domina lacul; Felix îi strigase vizitiului să întrebe pe

cineva de la fermă cât era ceasul. Își uitase ceasul acasă și se temea fără îndoială de-a nu întârzia, căci Gordon ne ceruse să ne întâlnim cu el la Bayonne înainte de închiderea birourilor.

Ne-am uitat la soare pentru a încerca să ghicim ora. Putea să fie ora două și jumătate, judecând după intensitatea lui. Marie dormea, Marie nu mai simțea efectul timpului, fiind într-un loc unde acest soare atotputernic nu pătrundea. Această zi era una dintre cele pe care Marie, în înflăcărarea ei, încercase s-o trăiască. Am închis ochii pentru a face la fel ca ea, pentru a înlătura ziua. Am auzit însă cântecul păsărilor, am respirat aerul îmbălsămat de florile pădurii, iar lumina și căldura mi-au pătruns prin pleoapele închise...

Le-am deschis din nou sub influența acestui soare irezistibil, la fel cum se deschideau în jurul meu ochii ghioceilor și ai părăluțelor pentru a mă privi...

Am avut sentimentul că ochii lui Felix cresc. Chipul lui era alături de al meu. Era foarte palid. A înaintat ca și cum era gata să cadă. L-am apucat de mână crezând că era bolnav. Brusc, o pală roșie i-a acoperit fruntea... În mișcarea neașteptată care a urmat, pălăria lui, atingând borul pălăriei mele, a căzut jos. Am simțit că sângele trece din mâna mea în mâna lui înghețată, că se ridica până la rădăcina părului său și că fața lui se colorase de bătăile inimii mele...

Am încetat să-l mai văd...

Atunci m-a sărutat.

CAPITOLUL II

POVESTEA LUI APHERIDON ȘI ASTARTE

A fost o logodnă ciudată...

„...nu-i moartă, ci doarme... *Taliha cumi*: fetiță, îți ordon să te scoli!"

Era vorba de persoana greșită. Tânăra moartă se ridicase așa cum scrie în *Evanghelie*: „trebuia să i se dea să mănânce pentru că îi era foame"; iar noi o hrăneam cu promisiuni și minciuni.

Marie renăștea la respirația lui Felix; sărutările, jurămintele erau pentru eaiar eu le primeam cu încrederea adâncă ce întovărășește cele mai frumoase vise. Consimțisem să visez acest vis, știind că era un vis. I-am promis lui Felix tot ce dorea; ochii lui aprinși m-au speriat; cunoșteam această privire care vedea altceva decât e în realitate.

Am jurat c-am să-l iubesc întotdeauna, de-a nu mă schimba vreodată; lucrul mi se părea ușor de făcut; îmi închipuiam că-l iubisem toată viața, întrucât semăna cu Sașa. Am adoptat orbește părerile lui și am împărtășit speranțele lui: aveam să ne căsătorim după ce îl va elibera pe împărat. La întoarcerea lui din Asia, aveam să fiu cu totul a lui, dar nu și de vârsta lui.

*

Felix n-a putut să abandoneze numele fratelui meu decât la șase luni după ce l-a luat, având complicitatea de dincolo de mormânt a tatălui meu care îi îngăduise să-l ia și a mea care îi îngăduisem să-l poarte.

Misiunea lui a fost întârziată, dar nu uitată. Zvonurile cele mai contradictorii circulau pe seama soartei familiei imperiale. Felix a plecat în China și în Manciuria cu speranța de-a ajunge de acolo la Tobolsk în decembrie 1918, după semnarea armistițiului. Gordon și cu mine l-am întovărășit până la Marsilia. Nu numai că n-am încercat să-l abatem de la proiectul lui, dar l-am împins să-l înfăptuiască, simulând o loialitate pe care n-o simțeam. Trebuia ca el să-și țină promisiunile pentru ca și ale mele, făcute lui, să fie și ele respectate. Avea în față o lungă călătorie; poate că o să mă uite. Prin forța împrejurărilor, ajunsesem să doresc să mă uite!

O scrisoare de la doamna Soltikov, primită în momentul plecării lui Felix, m-a scos din iluzia în care trăisem. Ca o somnambulă care se aude chemată pe numele ei în somn, o dată citită scrisoarea, mă eliberasem din visul meu.

În această clipă ne despărțea marea; încercam să-mi închipui o mare veșnic mai mare, un ocean destul de întins pentru ca distanța dintre noi să devină de neînvins chiar și pentru gând...

Am primit o scrisoare de la Port-Said. Felix scria: „Te iubesc și atunci când îți scriu pot să merg pe apă..."

*

Gordon a voit să mă ducă în Italia. Această țară, care are un climat de fericire, atrage în același timp oamenii care suferă și pe cei care se iubesc. Nefericiții și îndrăgostiții își închipuie că bucuria se respiră.

Cunoșteam India și America, dar nu văzusem încă Veneția. Acest oraș care nu dispunea de mijloace de-a adăposti caii, iar laguna lui neputând să se transforme în teren de polo, nu-mi oferise în tinerețea mea nici o șansă de a-l vizita.

Gordon locuise acolo mult timp. Îl iubea, îl înțelegea și îl alesese pentru ca să mă simt acolo cu totul dezrădăcinată. Mi-a arătat Piața San Marco, caii de pe acoperiș și porumbeii de pe pământ. Mi-a dezvăluit străzi pline de animație, asemănătoare unor culoare de teatru în timpul antractului.

Nu vedeai trecând decât oameni; animalele și mașinile nu aveau acces.

— Trebuie să fii uman pentru a locui aici, mi-a spus Gordon, iar acest oraș e cel mai uman din lume. Nu e locuit decât de oameni; e ordonat ca o casă frumoasă; nu se aud decât zgomotul pașilor și conversațiile; coridoarele străzilor conduc în camere magnifice și frumos mobilate; piețele sunt sărbători în aer liber; piețele publice sunt săli de bal cu tavanul deschis la cer; bisericile lui seamănă cu niște bufete frumoase împinse spre cer.

A crezut că voi alege această casă somptuoasă ca să trăiesc acolo. Fără să mi-o fi spus vreodată, era decis să

nu mă părăsească înaintea întoarcerii lui Felix; voia să știe unde îmi voi stabili existența și îi păream și mai nehotărâtă.

*

Așa s-a făcut că la Veneția, într-o seară, am avut amândoi o conversație care l-a informat asupra soartei mele. Îmi luasem între timp toate măsurile ca să mă întorc în Franța a doua zi.

— A, prietene, i-am spus, aș fi dorit să-ți comunic ceea ce nu putem cunoaște și nu reușesc încă să-ți explic pentru că există mistere care nu pot fi înțelese de către cei ce le poartă în sinea lor. Mai ții minte ziua când am plâns ieșind de la ghicitoare? Femeia îmi citise în inimă.

— Unde începe povestea Mariei Sergheevna și unde începe cea a mamei mele? Unde începe a mea și cea a lui Marie? Este istoria unei singure pasiuni care trebuia îndeplinită, vizibilă prin noi toți.

I-am arătat o veche ediție a *Scrisorilor persane* de Montesquieu pe care mi-o dăduse cu câteva zile mai înainte, fără să știe ce făcea. Am deschis-o la pagina pe care mi-o indicase pentru că purta acest titlu sub care privirea lui s-a oprit surprinsă, iar a mea plină de groază: „Povestea lui Apheridon și Astarte".

I-am citit lui Gordon istoria de la început până la sfârșit. A aflat cum Apheridon s-a îndrăgostit de sora lui încă din fragedă copilărie; cum a voit să se căsătorească cu ea, urmând preceptele religioase ale ghebrilor, urâte de

mahomedani; cum a răpit-o pe Astarte cu riscul vieții lui; s-a vândut ca sclav atât pe sine cât și copilul pe care l-a avut cu ea, pentru a o cumpăra din nou, după ce o pierduse...

I-am arătat aceste rânduri pe care le găsisem într-o scrisoare a străbunei mele adresată frumosului Alexandru: „Frate, prima oară când am să te pot săruta, cred că am să mor în brațele tale".

Am povestit singurului meu prieten cum descoperisem la Gacina asemănarea noastră cu Trandafirul de la St. Petersburg și cum citisem odinioară scrisorile pe care fratele ei și ea și le trimiseseră sub aceste nume de împrumut pe care în ignoranța mea le crezusem scoase dintr-un vechi roman de întâmplări cavalerești. Această carte care le servise drept model se găsea pe atunci la îndemâna mea în biblioteca de la Gacina, plină de opere franceze din secolul XVIII, așa cum sunt în Rusia toate vechile biblioteci. Insensibili la tonul ironic cu care Montesquieu vorbea de această iubire fraternă, cei doi copii romantici se iubiseră în taină. Acum le cunoșteam povestea, pe a lor, pe a mea. Totul era doar un joc de oglinzi: vedeam viitorul și trecutul reflectându-se simultan; trecutul comandând viitorul, iar viitorul reproducând trecutul și nu mai trebuia decât să privești în urmă pentru a vedea ce se întâmplă în față. Am înțeles că acești frate și soră se căutau dintotdeauna pentru că se găsiseră de mult. Voiau să se unească din nou pe vecie, în ciuda tuturor obstacolelor. M-am gândit la regulile stricte ale bisericii

ortodoxe care urmărește și dă anatema chiar și în cazuri de asemănări superficiale, până la bănuiala unor asemenea legături. Legile le interzic nu numai căsătoria între frații și surorile vitrege, dar chiar și accea dintre frați și surori din familii diferite, ca și unirea dintre copiii fratelui și ai surorii, și chiar și a copiilor copiilor lor până la a treia generație și dincolo de ea!

Tatăl și mama mea călcaseră una din aceste interdicții, cea care nu e niciodată iertată rușilor. Fiind veri buni, se căsătoriseră, având ca străbuni o străbună comună, Marie Sergheevna. Foarte preocupați să aibă urmași, s-au gândit oare la ascendența pe care ne-o lăsau?

Așa se face că primisem la naștere stigmatele unei pasiuni de care nu eram răspunzători. Ceea ce trebuia să-i destăinui lui Gordon nu era ușor de spus. Și mie „dragostea îmi venise înaintea rațiunii". Acest demon numit Sașa m-a chinuit din copilărie. Un accident neprevăzut, difteria, m-a lipsit de fratele meu. L-am căutat pretutindeni în întreaga natură. Dragostea m-a cuprins când nu aveam decât zece ani sub înfățișarea unei păsări care mi s-a așezat pe mână din întâmplare. I-am relatat lui Gordon povestea papagalului verde. Semăna cuvânt cu cuvânt cu cea a Mariei, cu singura diferență că sora mea își trăise dragostea nu la nouă ani, ci la douăzeci și nouă, și că murise.

Durerii de-a pierde ceea ce iubești, prea adâncă în noi pentru a fi suportată, mama îi opusese o speranță care se transformase încet în nebunie. Marie cedase imediat; eu,

nefiind decât un copil, îi rezistasem din slăbiciune și cu ce preț! Semănam cu acele ființe care sub influența unui șoc violent își salvează viața dar își pierd glasul. Toată tinerețea mea fusesem mută, incapabilă să iubesc; rămâneam surdă dragostelor cărora le dădeam naștere; văzusem dorințele murind în jurul meu ca acele cârduri de păsări care în fabulele grecești se prăbușesc moarte în clipa când se apropie de lacul blestemat.

Fără să vreau îi dădusem soțului meu mai multe amante decât ar fi avut, dacă nu s-ar fi căsătorit, iar eu aș fi rămas pură. Distrusesem fără să vreau prietenii magnifice și mă consideram vinovată; zdruncinasem până la temelii vechi afecțiuni și creasem atâta sete de dragoste la oameni, încât devenisem cauza directă, deși neștiută, a mai multor căsătorii, lucru de care nimeni nu mă credea capabilă.

Infirmitatea mea, pe care atâtea femei o luau drept o superioritate obraznică, nu le stârnea milă; cele care ar fi trebuit să-mi compătimească durerea, nu făceau decât să mă invidieze, astfel încât e adevărat că cele mai îndrăgostite femei regretă încă de-a fi iubit. Și nimeni nu mă plânsese sincer de a fi în afara fericirii.

Invidiată de unele femei în timp ce altele nu aveau încredere în mine, simțeam că singurătatea mea nu era cu nimic mai puțin adevărată. Mă obișnuisem cu deșertul meu; cei care se gândeau să vină să locuiască acolo împreună cu mine se plictiseau repede, mai repede decât ar fi crezut. Alții veneau pentru a se îndepărta în curând

și a se întoarce la dragostele lor pline de recompense. A fi invincibil înseamnă să fii calm și liniștea care domnea în jurul meu îi plictisea pe bărbați de îndată ce pierdeau speranța de a o tulbura.

Lipsa mea de sensibilitate nu era pusă la îndoială decât în timpul călătoriilor mele când, sosită doar de câteva zile într-un oraș, într-o nouă țară, unde buna mea reputație nu mă precedase, oamenii vorbeau cu mine așa cum vorbesc cu orice femeie. Bătrânii plini de experiență spuneau despre mine:

— Această femeie va avea timpul ei!

Tinerii gândeau:

„Dacă nu iubește e fiindcă nu e în stare să iubească!"

Fiecare bărbat, considerându-se preferabil tuturor celorlalți, făcea o declarație asupra virtuții mele:

— Dacă nu sunt eu, atunci nu poate fi nici fratele și nici prietenul meu...

Mai târziu au dat explicații și mai simple: amantul meu, al cărui nume nu și-l mai amintea nimeni, murise. Sau că fusesem trădată și mă rețineam să mai iubesc de teamă să nu fiu trădată din nou.

I-aș fi uimit pe bătrânii sau pe tinerii care se ocupau de mine, spunându-le c-am fost vindecată de dragoste de către dragoste. Cel iubit nu mă trădase și nu murise; de altminteri, trădările lui nu contau, întrucât era vorba de o pasăre și încă una din cele care trăiesc o sută de ani! Nu m-ar fi crezut deloc pregătită pentru o întoarcere a pasiunii. De fapt, așa mă credeam, deși nu eram pregătită.

Dacă Marie ar fi trăit, dacă Renell Page n-ar fi trecut prin câmpul ei vizual la fel ca papagalul pe acel maidan în clipa când treceam pe acolo, dacă l-ar fi întâlnit pe Felix pe vremea când era pregătită pentru dragoste, n-ar fi fost moartă acum și ei i s-ar fi întâmplat nenorocirea care mă lovise peste trei generații. Atunci când spuneam că nu trăiam decât pentru sora mea, nu-mi dădeam seama cât de mult aveam să trăiesc pentru ea în realitate.

I-am povestit lui Gordon scena sărutului, așa cum mi-o descrisese ghicitoarea. Suflul misterios care îmi trecuse pe față în acea pădurice trezise la viață în mine tinerețea Mariei și nu pe a mea.

— Crezi, am spus, că Felix ar fi îndrăznit să îmbrățișeze femeia distantă și reținută care sunt eu, cu zece ani mai mare ca el, și care îl trata ca pe un copil? O urmărea pe Marie în vis... și ei i s-a alăturat.

„Frate, când am să te sărut prima oară, cred c-am să mor în brațele tale."

În ziua când Felix m-a sărutat, ignoram că era fratele meu, dar am avut conștiința că se petrecea ceva fatal. Acum știu că e singurul fiu al tatălui meu, singurul, cel puțin, care a trăit. În scrisoarea care mi-a parvenit la Marsilia, doamna Soltikov mi-a mărturisit adevărul în privința nașterii lui Felix. M-a sfătuit să veghez asupra lui la întoarcerea sa din Siberia, dacă avea să se întoarcă. Când ne-am cunoscut, nu îndrăznise să-mi spună că era fratele meu, pentru că nu mă văzuse niciodată singură și, de altfel, se simțise intimidată în prezența mea.

Primisem mărturisirea ei...

I-am spus lui Gordon:

— Vezi, e mereu Sașa! Am trăit o viață care nu-i a mea, ci precum cea a Mariei Sergheevna! Trupurile noastre nu sunt deci decât case bântuite de stafii? Trebuia să aduc oare pe lume pe acest copil pe care mama n-a mai putut să-l aducă pe lume? Sunt menită să perpetuez acest sânge? Înțelege, prietene, că refuz s-o fac. Tu ai să-i spui lui Felix peste șase luni, peste un an, când are să se întoarcă din Siberia, că sunt sora lui și că n-are să mă mai vadă vreodată.

*

Urma să plecăm de la Veneția a doua zi seara, într-o duminică. În ziua plecării am primit un bilet de la Gordon:

„Îmi vine foarte greu să găsesc ceea ce îmi trebuie. Și totuși, într-un port la mare, așa ceva există. Din păcate astăzi e repaos duminical: toate magazinele din Veneția sunt închise și baricadate, chiar și cel al lui *signor* Passerotto, vânzătorul de păsări, care s-a dus să-și petreacă duminica la țară, la fel ca un burghez de la Londra.

Am strâns însă trupe în cartierul lui și dacă *signor* Passerotto nu se întoarce la asfințit, partizanii mei au să-i spargă ușa. Orice s-ar întâmpla, am să fiu astă-seară la gară cu papagalul verde."

CAPITOLUL III

O SORĂ

Domnișoara Vignot a intrat în camera mea când eram încă în pat. Sosea din împrejurimile orașului Nantes unde dădea acum lecții de literatură într-un pension ținut de călugărițe.

Sărbătorile Paștelui îi îngăduiseră să răspundă invitației mele. Venise în grabă fără să știe exact ce voiam de la ea, dar gata să facă pentru mine imposibilul, așa cum îmi scrisese. Din clipa când a intrat, a văzut colivia și înăuntrul ei papagalul verde care își lustruia pencle.

— Ce bine, ai reușit în cele din urmă, mi-a spus ea. Draga mea, îmi face o mare plăcere. E o consolare.

— Nu sunt făcută pentru a fi consolată. Și, scumpă Vignot, amintește-ți de mama, gândește-te la Marie. Plec de pe lume, i-am spus, și îți las papagalul verde. Pasărea *too late* mi-a fost dată; prea târziu, și în batjocură. Pentru sufletele lipsite de măsură, cum suntem noi, e nevoie de o mânăstire; nu există nici o altă scăpare decât lângă Dumnezeu.

Vrei să știi unde am să trăiesc? În afara Franței; am să continui totuși să trăiesc în climatul moral al țării tale, în acela pe care l-ai sădit în mine încă din copilărie. Nu se mai poate intra la călugărițele bernardine dacă treci de douăzeci de ani. Iar apoi Mânăstirea Singurătății de la Anglet e populată pentru mine de prea multe amintiri. Nu

știam ce alegere să fac când am primit un fel de reclamă pioasă, pe care o mână necunoscută o trimisese mamei, solicitându-i ajutorul promis Misiunii Franceze din Madura. De îndată, ca acei călători nehotărâți care pleacă brusc să viziteze o țară sau alta, inspirați de un afiș de gară, m-am simțit atrasă complet de aceste cuvinte care îți dădeau o imagine a mânăstirii:

„Misiunea din Madura (dioceza din Trichinopoly), sub conducerea părinților Companiei lui Iisus, acoperă în extremitatea sudică a Indiei o suprafață de 44 688 kilometri pătrați. Numără 280 000 de catolici...

Madura e una din regiunile clasice ale apostolatului Sf. Francisc Xavier care a evanghelizat-o parțial pe coasta de la Pecherie; binecuvântatul Britto a suferit martirajul în Mavra.

Reconstituită în 1836 de către patru iezuiți francezi, Misiunea a costat în decurs de peste șaptezeci de ani viața a mai mult de două sute patruzeci de misionari.

Suflete apostolice! Venituri generoase! Pentru a veni în ajutorul Recoltei Sufletelor; Surorile de la Notre Dame a Suferinței; Surorile Sfintei Ana; femei beatificate, botezătoare. Dota unei călugărițe indiene: 500 de franci. Construcția unei capele din lut și palmieri: 600 de franci..."

Exista o armonie prestabilită între ceea ce eram și ceea ce aveam să devin: o călugăriță, o beatificată. Toată viața fusesem o soră: mai întâi cea a lui Sașa, apoi cea a Mariei și, în fine, cea a lui Felix Soltikov!

I-am relatat domnișoarei Vignot povestea spusă lui Gordon la Veneția. Îl chemasem pentru a-i încredința ce mai rămăsese din averea mea, cu rugăminea s-o dea lui Felix. Aveam să-mi rețină dota mea de călugăriță și atâți bani cât să pot construi o capelă.

— Nu trebuie să plângi, draga mea Vignot, i-am spus. Tu ai să continui să-mi salvezi viața. Am fost o micuță rusoaică sălbatică, căreia i-ai dat armura puternică a educației franceze. Dacă ai fi fost de față ca s-o iei pe Marie în brațe, așa cum ai făcut în ziua când am pierdut dragostea, poate că ai fi îndepărtat-o de la o moarte anarhică. Olga însă, menită să devină instrumentul pierderii ei, te-a silit să te desparți de ea. În privința mea, mă port cum se purtau oamenii în secolul XVII când încetai să mai ai forța de-a trăi. Intru la mânăstire după ce-am văzut de la viață ce-au văzut de la ea ființele ca mine, greu de stăpânit și care nu-și dau inima decât o singură dată.

Amintește-ți de lecțiile tale; cărțile influențează pe tineri; n-am admirat noi împreună ce scria Domnișoara de Montpensier prietenei ei, Domnișoara de Soissons, când a intrat la mânăstirea carmelitelor: „Cunoștea lumea și o disprețuia, ceea ce face din ea o bună călugăriță".

Crezi că aș putea să aștept moartea lui Felix sau întoarcerea lui? La fel ca nefericiții amanți de la Gacina, am să găsesc oare o scuză incestului în legile lui Cambise[1], așa cum le-a inventat Montesquieu? Dar dacă Felix m-a iubit, e fiindcă m-a luat drept o alta și am să am întotdeauna destul curaj pentru a rezista atracției unei

dragoste atunci când știu că nu eu sunt adevăratul ei obiect. Am să merg să profesez renunțarea în Madura, în capela de lut și palmieri unde sper să găsesc tăcerea totală. Totul din mine aderă și consimte la decizia luată în minte cu mult timp mai înainte. A muri nu ar fi de ajuns; doresc să mor de propria mea moarte.

Veneția 1 mai
Mogoșoaia 27 noiembrie

[1] Cambise III, regele Persiei (529–521 î.Chr.), reputat a fi foarte tiranic.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic ..... *XXIII*
Notă asupra prefeței și a tabelului cronologic ..... *XXXV*

PAPAGALUL VERDE

Lui Antoine Bibescu *3*

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I. SAȘA 7
Capitolul II. VĂD PAPAGALUL VERDE 16
Capitolul III. MARELE EVENIMENT 20
Capitolul IV. TOTUL SAU NIMIC 24
Capitolul V. CUM ÎȚI REVII DIN TOATE 34

PARTEA A DOUA

Capitolul I. SINGURĂTATEA DE LA ANGLET 40
Capitolul II. UNDE APARE MARIE 48
Capitolul III. DOUĂ SURORI ASEMĂNĂTOARE 50
Capitolul IV. MARIE VEDE ȘI EA PAPAGALUL VERDE .. 74
Capitolul V. RENELLINO 89

PARTEA A TREIA

Capitolul I. CIUBOȚICA CUCULUI 123
Capitolul II. POVESTEA LUI APHERIDON ȘI ASTARTE 131
Capitolul III. O SORĂ 141

Redactor: Radu Vlăduț
Tehnoredactare: VASILE CIU

EDITURA UNIVERS
Tehnoredactare comp

ICĂ

ENCICLOPEDIC
uterizată: MARIANA MÂRZEA

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026